ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐποπτεία
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ—ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

Ἐπιμέλεια
ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ—ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
Διδακτόρων τῆς Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΛΟΓΟΙ

ΤΟΜΟΣ 4

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ
ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ
(Β΄ Μέρος)
ΛΟΓΟΙ ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ
Α΄—Δ΄

Εἰσαγωγή—Μετάφρασις—Σχόλια
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ
Κείμενον B. Montfaucon

Γραμματεὺς Συντάξεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ, θεολόγος

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

559 **A 14.** Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν ἐφαίνετο ὅτι ἐσιωποῦσεν ὁ Ἀπόλλων, ἐπειδὴ δὲν τοῦ προσέφερον θυσίας, ὅπως ἀπεδείχθη ὅμως μετέπειτα ἦτο δεμένος μὲ δυνατὴν ἀνάγκην. Εἷς ἐξαναγκαστικὸς δηλαδὴ φόβος τὸν συνεκράτει σὰν χαλινάρι καὶ τὸν ἠμπόδιζε νὰ διαπράττῃ τὰς συνήθεις εἰς βάρος τῶν ἀνθρώπων ἀπάτας. Ἀπὸ ποῦ φανερώνεται αὐτό; Μὴν ἀνησυχῆτε, διότι θὰ προχωρήσω ἀμέσως εἰς αὐτὴν τὴν ἀπόδειξιν, μετὰ ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὔτε αὐτοὶ ποὺ σχεδιάζουν νὰ ἀσχημονοῦν δὲν θὰ ἠμποροῦν νὰ τὸ κάνουν, οὔτε ὡς πρὸς τὰ παλαιὰ θαύματα οὔτε ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ μάρτυρος, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ δαίμονος. Καὶ διὰ νὰ διασαφήσω τοῦτο δὲν χρειάζομαι συλλογισμοὺς καὶ εὐλογοφανεῖς ἀποδείξεις, ἀλλὰ θὰ σᾶς φέρω τὴν ἰδίαν μαρτυρίαν τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ αὐτῶν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος δηλαδὴ σᾶς ἐτραυμάτισε θανασίμως **B** καὶ σᾶς ἀφήρεσεν ὅλην τὴν παρρησίαν. Μὴ ἐξοργίζεσθε ὅμως ἐναντίον του, διότι δὲν κατέστρεψεν ἑκουσίως τὴν λατρείαν του, ἀλλ' ἔπραξε τοῦτο ἐξαναγκασθεὶς ἀπὸ ἄλλην ἰσχυροτέραν δύναμιν. Πῶς ὅμως ἔγινεν αὐτὸ καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς ποὺ εἶχε μεταφέρει τὸν μάρτυρα, ἐπαρουσίασεν ὡς διάδοχον τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, αὐτὸς ποὺ καὶ εἰς ἐκεῖνον εἶχε προσφέρει τὴν ἐξουσίαν. Καὶ γίνεται οὗτος βασιλεὺς χωρὶς ὅμως νὰ στεφθῇ καὶ αὐτοκράτωρ, διότι τόσην ἐξουσίαν εἶχε καὶ ὁ ἀποθανὼν ἀδελφός του. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀπατεὼν καὶ ἀναίσχυντος, κατ' ἀρχὴν ὑπεκρίνετο ὅτι δῆθεν ἦτο Χριστιανός, διὰ νὰ εὐχαριστῇ αὐτὸν ποὺ τοῦ προσέφερεν τὴν ἐξουσίαν.[11] Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως ἐκείνου **C** ἔρριψε τὸ προσωπεῖον καὶ με πολλὴν ἀναισχυντίαν ἐφανέρωσε τὴν εἰς τὰ εἴδωλα πίστιν του, ποὺ ἀπὸ

---

11. Τὴν μεταφορὰν ἐνήργησεν τὸ 351 εἰς ἀνεγερθέντα εἰς τὸ προάστειον Δάφνη ναὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου καῖσαρ Γάλλος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁρίσει συναυτοκράτορα ὁ ἐξάδελφός του αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος, υἱὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Διὰ τοῦτο λέγει: ἰδοὺ ὁ

παλαιὰ τὴν εἶχε ἀλλὰ τὴν ἔκρυβε. Τὴν ἐφανέρωσε λοιπὸν εἰς ὅλους καὶ ἐξαπέλυσε διατάγματα εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν νὰ ἐπισκευασθοῦν οἱ ναοὶ τῶν εἰδώλων, νὰ ἀνοικοδομηθοῦν οἱ βωμοί, νὰ ἀποδίδωνται εἰς τοὺς θεοὺς αἱ παλαιαὶ τιμαί, καὶ νὰ ὀργανώνωνται προσφοραὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ παντοῦ. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ μάγοι καὶ ἀπατεῶνες καὶ μάντεις καὶ οἰωνοσκόποι καὶ μηναγύρται[12] καὶ χαλκευταὶ κάθε εἴδους ἀπάτης κατέφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Καὶ ἔβλεπεν ἔτσι κανεὶς τὴν χώραν νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀνθρώπους αἰσχροὺς καὶ ἐκδιωγμένους ἀπὸ τὰς χώρας των. **D** Αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ προηγουμένως ἀπέθνησκον ἀπὸ τὴν πεῖναν ἢ ποὺ εἶχον συλληφθῆ δι' ἀπάτας καὶ ἐγκλήματα καὶ κατοικοῦσαν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ εἰργάζοντο εἰς τὰ μεταλλεῖα ὡς κατάδικοι ἢ ἄλλοι ποὺ μόλις καὶ μετὰ βίας ἐξησφάλιζον τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὰ αἰσχρά των ἐπαγγέλματα ἐνεφανίσθησαν ἔξαφνα ὡς ἱερεῖς καὶ μυσταγωγοὶ τῶν εἰδώλων περιβαλλόμενοι διὰ πολλῶν τιμῶν. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐνῷ ἐξεδίωκε στρατηγοὺς καὶ ἄρχοντας, χωρὶς νὰ δίδῃ λόγον εἰς κανένα, μὲ αὐτοὺς τοὺς αἰσχροὺς ἄνδρας καὶ τὰς πόρνας γυναῖκας, τὰς ὁποίας ἐπῆρεν ἀπὸ τὰ οἰκήματα ποὺ διηύθυναν, περιεφέρετο εἰς ὁλόκληρον τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰ στενά. Καὶ ὁ μὲν βασιλικὸς ἵππος καὶ ὅλη ἡ βασιλικὴ ἀκολουθία ἠκολούθουν ὄπισθεν εἰς μεγάλην ἀπόστασιν, **E** ἄνδρες σωματέμποροι ὅμως καὶ γυναῖκες μαστροποὶ καὶ ὅλοι οἱ διεφθαρμένοι ἐκύκλωναν τὸν βασιλέα καὶ ἔχοντες αὐτὸν εἰς τὸ μέσον περιήρχοντο τὴν ἀγοράν. Ἐξεστόμιζαν δὲ τέτοιους λόγους καὶ ἐκάγχαζον κατὰ τὸν τρόπον ποὺ συνηθίζουν αὐτοὶ ποὺ ἀνήκουν εἰς αὐτὰ τὰ ἐπαγγέλματα. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὐτὰ θὰ φανοῦν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἀπίστευτα λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς ἀτοπίας. Διότι οὔτε εἷς ἁπλοῦς πολίτης, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ διῆλθον τὴν ζωήν των μέσα εἰς τὴν εὐτέλειαν καὶ αἰσχρότητα, **560 A** θὰ ἐτόλμα δημοσίως ν' ἀσχημονῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Δι' αὐτοὺς ὅμως ποὺ ζοῦν ἀκόμη δὲν χρειάζεται νὰ εἴπω τίποτε, διότι ἦσαν παρόντες καὶ αὐτὰ ποὺ εἶδαν νὰ γίνωνται αὐτὰ ἀκούουν καὶ τώρα. Ἀκριβῶς δι' αὐτὸ τὰ γράφω τώρα ποὺ ζοῦν ἀκόμη οἱ μάρτυρες, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι, διηγούμενος τὰ

Χρυσόστομος ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γάλλου, τὸν ὁποῖον σημειωτέον ὁ ἴδιος ὁ Κωνστάντιος τὸν ἐθανάτωσε, ἐδόθη ἡ ἐξουσία του ὡς συναυτοκράτορος εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰουλιανόν, ὅστις, ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ χριστιανός, σφοδρὸς ὅμως ὑποστηρικτὴς τῶν Ἀρειανῶν, Κωνστάντιος, δὲν ἐξεδήλωσε πλήρως τὸ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν μένος του.

12. Μηναγύρτης ὁ ἱερεὺς τῆς Μήνης, δηλαδὴ τῆς Κυβέλης, ὁ κατὰ μῆνα περιερχόμενος καὶ συναθροίζων βοηθείας.

παλαιὰ εἰς ἀνθρώπους ποὺ δὲν τὰ γνωρίζουν, ἠμπορῶ μὲ πολλὴν εὐκολίαν νὰ ψεύδωμαι. Διότι ἐξ αὐτῶν ποὺ τὰ εἶδαν ζοῦν ἀκόμη καὶ γέροντες καὶ νέοι, καὶ ζητῶ ἀπ' ὅλους αὐτοὺς νὰ προσέλθουν καὶ νὰ ἐλέγξουν, ἂν ἐγὼ προσέθεσα κάτι περισσότερον. Καὶ δὲν θὰ εὕρουν μὲν προσθήκας, ὁπωσδήποτε ὅμως θὰ εὕρουν παραλείψεις. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιάσῃ κανεὶς μὲ λόγους τὸ μέγεθος τῆς ἀναισχυντίας του. **B** Δι' ὅσους δὲ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δὲν θὰ τὰ πιστεύουν θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἴπω τοῦτο, ὅτι ὁ δαίμων ποὺ σεῖς οἱ Ἐθνικοὶ τὸν ὀνομάζετε Ἀφροδίτην, δὲν αἰσχύνεται νὰ ἔχῃ αὐτῆς τῆς ποιότητος λάτρεις. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου παράξενον τὸ ὅτι καὶ ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος, ποὺ παρεδόθη ὁλοκληρωτικῶς εἰς τὴν ἀπάτην τῶν δαιμόνων, δὲν αἰσχύνεται δι' αὐτὰ ποὺ οἱ θεοί του καυχῶνται. Τί δὲ νὰ εἴπῃ κανεὶς διὰ τὰς νεκρομαντείας καὶ τὰς σφαγὰς τῶν παιδιῶν; Αἱ θυσίαι αὐταὶ ποὺ ἐτολμῶντο πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ κατηργήθησαν μετὰ τὴν γέννησίν του, ἀπετολμήθησαν καὶ πάλιν, ὄχι βεβαίως εἰς τὰ φανερά. Διότι ἂν καὶ ἦτο βασιλεὺς καὶ ἠμποροῦσε νὰ κάνῃ τὰ πάντα, ἦτο τόσον μεγάλη ἡ ἀνοσιότης αὐτῶν ποὺ ἐγίνοντο, **C** ὥστε ὑπερέβαινε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἀπετολμῶντο.

13. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ βασιλεὺς ἀνήρχετο συχνὰ εἰς τὴν Δάφνην μὲ πολλὰ ἀφιερώματα καὶ πολλὰς θυσίας. Ἔσφαζε δὲ τόσα ζῶα ὥστε νὰ σχηματίζεται χείμαρρος αἵματος. Δι' αὐτῶν δὲ πιεστικῶς ἐζήτει χρησμὸν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα μὲ τὴν ἀξίωσιν μάλιστα νὰ προφητεύσῃ, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του. Ὁ σπουδαῖος ὅμως ἐκεῖνος δαίμων,

«Ποὺ γνωρίζει πόσους κόκκους ἔχει ἡ ἄμμος
καὶ πόσα μέτρα ἡ θάλασσα
Καὶ συνεννοεῖται μὲ τὸν κωφὸν
καὶ ἀκούει τὸν ἄλαλον.

D ὅπως λέγουν, ἀπέφυγε νὰ εἴπῃ ἀπεριφράστως καὶ σαφῶς ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὁμιλήσῃ, διότι τοῦ ἔκλεισε τὸ στόμα ὁ ἅγιος Βαβύλας, ἡ δύναμις τοῦ ὁποίου ἦτο ἐκεῖ εἰς τὴν γειτονιάν του, ἐπειδὴ ἐφοβήθη μήπως γελοιοποιηθῇ εἰς τοὺς πιστούς του. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελε καὶ νὰ συγκαλύψῃ τὴν ἧτταν του, εἶπε μίαν δικαιολογίαν διὰ τὴν σιωπήν του, ἡ ὁποία τὸν ἐνεφάνισε περισσότερον γελοῖον ἀπ' ὅ,τι ἡ σιωπή του. Διότι μὲ τὴν σιωπὴν ἀπεκάλυψε μόνον τὴν ἀδυναμίαν του, τώρα ὅμως μὲ τὸ νὰ προσπαθῇ νὰ κρύψῃ ὅσα δὲν κρύβονται ἀπέδειξε καὶ τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀναίδειαν καὶ τὴν ἀναι-

σχυντίαν του. Ποία ἦτο λοιπὸν ἡ δικαιολογία; Εἶναι λέγει τὸ χωρίον τῆς Δάφνης γεμᾶτον ἀπὸ νεκροὺς καὶ αὐτὸ ἐμποδίζει τὸν χρησμόν. **E** Δὲν θὰ ἦτο ὅμως προτιμότερον, ταλαίπωρε, νὰ ὁμολογήσῃς τὴν δύναμιν τοῦ μάρτυρος ἀπὸ τὸ νὰ προφασίζεσαι τόσον ἀδιάντροπα; Καὶ ὁ μὲν Ἀπόλλων αὐτὰ εἶπεν· ὁ ἀνόητος ὅμως βασιλεὺς ὡσὰν νὰ ἔπαιζεν εἰς τὸ θέατρον δραματικὸν ἔργον, ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὸν τόπον ποὺ εὑρίσκετο ὁ ἅγιος Βαβύλας. Ἂν ὅμως, βδελυροὶ καὶ μολυσμένοι, δὲν ἐξαπατούσατε ἐνσυνειδήτως ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἐπαίζατε ἀπὸ κοινοῦ θέατρον διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἄλλων, διατί σὺ μὲν ποὺ ὑποδύεσαι τὸν δαίμονα λέγεις ἀνωνύμως καὶ ἀορίστως ὅτι οἱ νεκροὶ εὐθύνονται, σὺ δὲ βασιλεῦ, ὡσὰν νὰ ἤκουσες ὀνομαστικῶς **561 A** καὶ μὲ προσδιορισμὸν ποῖος ἦτο ὁ ὑπαίτιος νεκρός, ἀφήνεις τοὺς ἄλλους νεκροὺς καὶ ἐνοχλεῖς μόνον τὸν ἅγιον; Διότι συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ δαίμονος ἔπρεπε νὰ καταστρέψῃς ὅλας τὰς ἐν τῇ Δάφνῃ λειψανοθήκας, καὶ νὰ ἀπομακρύνῃς ἔτσι τὸ φόβητρον αὐτὸ τῶν θεῶν. Θὰ ἀντείπῃς ὅτι δὲν ἀνεφέρθη εἰς ὅλους τοὺς νεκρούς. Μήπως ὅμως δὲν τὸ ὡμολόγησα κατηγορηματικῶς; Φαίνεται ὅτι εἰς σέ, βασιλεῦ, ποὺ παίζεις ἄθλιο θέατρο ἀπεκάλυψε αὐτὸ τὸ αἴνιγμα. Ἐγώ, λέγει ὁ δαίμων, εἶπα δι' ὅλους τοὺς νεκρούς, διὰ νὰ μὴ φανερώσω τὴν ἧτταν μου. Ἄλλωστε φοβοῦμαι νὰ προφέρω τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου. Σὺ ὅμως, βασιλεῦ, πρέπει νὰ καταλάβῃς τὸ νόημα τοῦ χρησμοῦ, καὶ ἀντὶ ὅλων νὰ μεταφέρῃς μόνον τὴν λειψανοθήκην τοῦ μάρτυρος, **B** διότι αὐτὸς μᾶς ἔκλεισε τὸ στόμα. Ἐγνώριζεν ὁ δαίμων τὴν ἀνοησίαν αὐτῶν ποὺ τὸν ἐλάτρευον, ὥστε ἐπίστευεν ὅτι τόσον φανερὰν ἀπάτην δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὴν ἀντιληφθοῦν. Ὅμως, ἀκόμη καὶ ἐὰν ἔχαναν ὅλοι τὰ λογικά των, ἂν ἐγίνοντο ὅλοι μανιακοί, καὶ πάλιν δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἥττης. Τόσον φανερὰ καὶ σαφὴς εἶναι εἰς ὅλους. Διότι, ἄν, ὡς λέγεις, τὰ σώματα τῶν νεκρῶν ἀνθρώπων εἶναι μίασμα καὶ βδέλυγμα, πολὺ περισσότερον εἶναι τὰ σώματα τῶν ζώων, καὶ μάλιστα τόσον ὅσον ἀτιμότερα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι τὰ ζῶα. Ἐπειδὴ λοιπὸν πλησίον τοῦ ναοῦ ἔχουν ταφῇ πολλὰ ὀστᾶ σκύλων καὶ πιθήκων καὶ ὄνων, ἔπρεπε νὰ μετακινήσῃς καὶ αὐτά, ἂν δὲν ἐθεώρεις τοὺς ἀνθρώπους ἀτιμοτέρους τῶν πιθήκων. Ποῦ εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ ἐξυβρίζουν τὸ ὡραῖον δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, τὸν ἥλιον, **C** ποὺ ἐδημιουργήθη διὰ νὰ μᾶς ὑπηρετῇ, μὲ τὸ νὰ ταυτίζουν τὸν Ἀπόλλωνα μὲ τὸ ἄστρον καὶ μὲ τὸ νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι ὁ Ἀπόλλων; Ὁ ἥλιος, ἐνῷ ἡ γῆ εἶναι κατάσπαρτη ἀπὸ νεκρούς, ξεχύνεται εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, καὶ πουθενὰ δὲν συμμαζεύει τὰς ἀκτῖνας του οὔτε τὴν

ἐνέργειάν του ἐξ αἰτίας τῶν μολυσμῶν. Ὁ θεός σας ὅμως, ἐνῷ δὲν ἀποστρέφεται τὴν αἰσχρὰν ζωὴν καὶ τὰς μαγείας καὶ τοὺς φόνους, οὔτε τὰ μισεῖ, ἀλλ' ἀντιθέτως τὰ ἀγαπᾷ καὶ τὰ ἀσπάζεται καὶ τὰ φιλεῖ, ἐν τούτοις ἀποστρέφεται τὰ σώματά μας. Ἡ ἁμαρτία βεβαίως καταδικάζεται ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὴν διαπράττουν, **D** τὸ νεκρὸν ὅμως καὶ ἀκίνητον σῶμα διὰ τίποτε δὲν κατηγορεῖται οὔτε κακολογεῖται. Αὐτὴ ὅμως εἶναι ἡ θέλησις τῶν θεῶν σας, νὰ ἀποστρέφωνται αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι βδελυρά, νὰ τιμοῦν δὲ καὶ νὰ ἀποδέχωνται αὐτὰ ποὺ ἀξίζουν κάθε μῖσος καὶ ἀποστροφήν. Κανεὶς ἀγαθὸς ἄνθρωπος δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ νεκρὸ σῶμα νὰ σκεφθῇ κάτι χρήσιμον ἢ νὰ πράξῃ τὸ πρέπον, ἀλλ', ἂν ἡ ψυχή του εἶναι ὑγιής, ἀκόμη καὶ ἂν κατοικῇ πλησίον τῶν μνημάτων, ἠμπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ κάθε ἀρετήν. Κάθε τεχνίτης ἐπίσης ἠμπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ τὴν τέχνην του, χωρὶς κανὲν ἐμπόδιον, καὶ νὰ παραγάγῃ δι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὴν ἀνάγκην του, **E** ὄχι μόνον καὶ ἂν κάθεται πλησίον τῶν νεκρῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ οἰκοδομήσῃ τὰ μνήματα αὐτῶν ποὺ φεύγουν ἀπὸ τὸν κόσμον. Εἰς τὴν οἰκοδόμησιν δὲ συμβάλλουν μὲ τὴν τέχνην των καὶ ὁ ζωγράφος, καὶ ὁ γλύπτης, καὶ ὁ κτίστης καὶ ὁ χαλκουργός. Μόνος δὲ ὁ Ἀπόλλων λέγει ὅτι ἐμποδίζεται ἀπὸ τῶν νεκρῶν νὰ μαντεύσῃ τὸ μέλλον. Ὑπῆρξαν ἄλλωστε καὶ εἰς ἡμᾶς μεγάλοι καὶ θαυμαστοὶ ἄνδρες, ποὺ προεφήτευσαν διὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν μετὰ ἀπὸ τετρακόσια καὶ χίλια ἔτη. **562 A** Ὅταν ὅμως προεφήτευον δὲν ἐζήτουν τίποτε ἀπ' αὐτά, οὔτε κατηγόρησαν κανένα οὔτε ἔδωσαν ἐντολὴν νὰ καταστραφοῦν οἱ τάφοι καὶ νὰ μεταχθοῦν οἱ νεκροί, ἐπινοοῦντες ἔτσι αὐτὸν τὸν παράξενον καὶ ἀναίσχυντον τρόπον τῆς τυμβωρυχίας. Ἐνῷ δὲ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς ἔζων πλησίον ἐθνῶν ἀθέων καὶ ἀκαθάρτων, ἄλλοι δὲ μεταξὺ βαρβάρων, ὅπου διεπράττοντο βδελυραὶ καὶ μιαραὶ πράξεις, ἐν τούτοις προέλεγον πράγματι τὰ πάντα, καὶ ὁ μολυσμὸς τῶν ἄλλων δὲν τοὺς ἠμπόδισε κατὰ τίποτε εἰς τὴν προφητείαν. Διατί ἄραγε; Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγον ὅσα ἔλεγον κινούμενοι πράγματι ἀπὸ θείαν δύναμιν, ὁ δαίμων ὅμως ἐπειδὴ ἐστερεῖτο παρομοίας δυνάμεως, δὲν ἠμποροῦσε διὰ τίποτε νὰ προφητεύσῃ. Διὰ νὰ μὴ φανῇ δὲ ὅτι εὑρίσκεται εἰς δύσκολον θέσιν, **B** ἠναγκάσθη νὰ κάνῃ ἁπλῶς ὑποθέσεις καὶ νὰ προβάλῃ γελοίας προφάσεις. Διατί, πές μου, προηγουμένως δὲν εἶπε ποτὲ κάτι τέτοιο, οὔτε ὡμίλησε; Διότι τότε εἶχεν ὡς δικαιολογίαν τὸ ὅτι δὲν ἐλατρεύετο, ἀφοῦ τοῦ ἀφῃρέθη ὅμως αὐτὴ ἡ ἀπολογία, κατέφυγεν εἰς τοὺς νεκρούς, ἐπειδὴ ἐστενοχωρήθη μὴν πάθῃ τίποτε. Δὲν ἤθελεν ὁ Ἀπόλλων νὰ ἀσχημονῇ· τὸν ἠναγκάσατε ὅμως σεῖς, διότι μὲ

τὴν πολλὴν λατρείαν τοῦ ἀφαιρέσατε τὴν δικαιολογίαν καὶ δὲν τὸν ἀφήσατε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ ὅτι ἦσαν ὀλίγαι αἱ προσφερόμεναι θυσίαι.

16. Ὅταν ἤκουσε λοιπὸν αὐτὰ ὁ ὑποκριτὴς βασιλεύς, διέταξε νὰ κατεβάσουν τὴν λειψανοθήκην, διὰ νὰ γίνῃ ἔτσι εἰς ὅλους ἡ ἧττα φανερὰ καὶ ἐμφανής. Διότι, ἂν ὁ δαίμων ἔλεγεν ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ ἁγίου δὲν ἠμπορῶ νὰ ὁμιλήσω, ἀλλὰ μὴ τὸν μετακινήσετε, οὔτε νὰ τὸν ἐνοχλήσετε, **C** θὰ ἐγίνετο γνωστὴ ἡ ἧττα μόνον εἰς τοὺς πιστούς του, διότι ἀπὸ ἐντροπὴν δὲν θὰ ἀνεκοίνωναν τοῦτο εἰς ἄλλους. Τώρα ὅμως ὅπου νὰ ἤθελε νὰ διακομπεύσῃ τὴν ἀδυναμίαν του, ἐξηνάγκασε νὰ γίνουν ὅλα κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ συγκαλύψῃ τὸ γεγονὸς οὔτε αὐτὸς ποὺ θὰ ἤθελε. Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ διασωθῇ ἡ ὑποκρισία, ἐφ' ὅσον κανεὶς ἐκ τῶν ἄλλων νεκρῶν ἀλλὰ μόνον ὁ μάρτυς μετεκινήθη ἀπὸ τὴν θέσιν του. Καὶ ὄχι μόνον αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸ προάστειον καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἤρχοντο ἀπὸ μακρινοὺς τόπους, ἐπειδὴ δὲν ἔβλεπον τὴν λειψανοθήκην εἰς τὴν θέσιν της, ἐξήταζον ἀμέσως καὶ ἐμάνθανον τὴν αἰτίαν, ὅτι δηλαδὴ ὁ δαίμων, ὅταν τοῦ ἐζητήθη ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ μαντεύσῃ, **D** εἶπεν ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ πράξῃ τοῦτο, μέχρις ὅσου εὑρίσκεται κοντά του ὁ ἅγιος Βαβύλας. Θὰ ἠμποροῦσες ὅμως, γελοῖε δαῖμον, νὰ καταφύγῃς καὶ εἰς ἄλλας προφάσεις, ὅπως συχνὰ κάνεις, χαλκεύων ἄπειρα τεχνάσματα, ὅταν σοῦ ὑποβάλλουν ἀπορίας. Εἰς τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας λόγου χάριν εἶπες ὅτι, ἀφοῦ διαβῇ τὸν Ἅλυν ποταμόν, θὰ καταστρέψῃ μέγα βασίλειον, καὶ τελικῶς τὸν ἔδειξες θανατούμενον ἐπὶ τῆς πυρᾶς.[13] Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ τοῦ χρησμοῦ τῆς Σαλαμῖνος ἐχρησιμοποίησες πάλιν τὸ σοφὸν αὐτὸ τέχνασμα, προσθέσας καὶ τὴν γελοίαν ἐκείνην προσθήκην. Διότι τὸ λεχθέν,

«Θὰ κάμῃς νὰ χαθοῦν τέκνα γυναικῶν» **E**

ἦτο ὅμοιον μὲ τὸν χρησμὸν τοῦ Λυδοῦ βασιλέως, ἡ προσθήκη ὅμως,

13. Πρόκειται περὶ τοῦ Κροίσου, τοῦ φημισμένου διὰ τὸν μυθώδη πλοῦτον του βασιλέα τῆς Λυδίας. Σκεφθεὶς οὗτος νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του καὶ πέραν τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ ἔλαβε παρὰ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν, ὅπου ἀπηυθύνθη, τὴν διφορουμένην ἀπάντησιν· «Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει». Καὶ κατέλυσε πράγματι μεγάλην ἀρχήν, ἀλλ' αὐτὴ ἦτο ἡ ἰδική του. Ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῶν Περσῶν ἡττήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Κύρου. Καταδικασθεὶς δὲ εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον ἐσώθη λόγῳ τῆς περιεργείας τοῦ Κύρου νὰ μάθῃ τὸ νόημα τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου Σόλωνος.

«Ἢ ὅταν διασκορπίζεται ἡ Δήμητρα
ἢ ὅταν συγκεντρώνεται»[14]

ἦτο περισσότερον γελοῖον καὶ ὅμοιον μὲ αὐτὸ ποὺ οἱ ἀγύρται λέγουν εἰς τοὺς δρόμους. Δὲν ἤθελες ὅμως οὔτε αὐτό. Ἠμποροῦσες μὲ ἀσαφείας νὰ ἀποκρύψῃς τὴν αἰτίαν, διότι αὐτὸ πλέον εἶναι εἰδικότης σου. Θὰ σὲ ἐπίεζον ὅμως πάλιν ὅλοι, διότι δὲν θὰ τὸ κατενόουν καὶ θὰ ἐζήτουν τὴν λύσιν. Ἠμποροῦσες ἀκόμη νὰ καταφύγῃς εἰς τὰ ἄστρα· **563 A** τὸ κάνεις ἄλλωστε συχνὰ αὐτό, χωρὶς νὰ ἐντρέπεσαι καὶ νὰ κοκκινίζῃς. Διότι δὲν ὁμιλεῖς δυστυχῶς εἰς μυαλωμένους ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς ζῶα ἢ μᾶλλον εἰς περισσότερον ἀνοήτους ἀπὸ τὰ ζῶα. Δὲν ἦσαν δηλαδὴ σοφώτεροι τῶν ζώων ὅσοι ἐκ τῶν Ἐθνικῶν ἤκουαν ταῦτα καὶ δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὴν πλάνην. Μήπως ὅμως ἐγνώριζον τὴν ἀπάτην; Ἦτο ἀρκετὸν λοιπὸν νὰ εἴπῃς τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸν ἱερέα μόνον καὶ αὐτὸς θὰ εὕρισκε καλύτερον ἀπὸ σὲ τρόπον νὰ συγκαλύψῃ τὴν ἧτταν. Τώρα ὅμως ποῖος σὲ ἔπεισε, ταλαίπωρε, νὰ θέσῃς τὸν ἑαυτόν σου μέσα εἰς τόσον φανερὰν ἀναισχυντίαν; Ἴσως ὅμως νὰ μὴ διέπραξες σὺ σφάλμα καὶ νὰ ἔπαιξεν ὁ βασιλεὺς ἄσχημα τὸν ρόλον του, διότι, ἐνῷ ἤκουσεν ἀορίστως περὶ νεκρῶν, ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ ἁγίου μόνον. **B** Αὐτὸς σὲ ἀπεκάλυψε καὶ ξεσκέπασε τὴν ἀπάτην, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ θέλῃ· διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ἴδιος καὶ νὰ σὲ τιμᾷ μὲ τόσα ἀφιερώματα καὶ νὰ σὲ ἐξευτελίζῃ. Τοῦ μάρτυρος ἡ δύναμις ἐθόλωσε τὸν νοῦν ὅλων καὶ δὲν ἄφησε νὰ κατανοήσουν τὰ συμβαίνοντα. Καὶ ἐνῷ ἐνόμιζον ὅτι ὅσα ἐγίνοντο ἦσαν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ἐν τούτοις ὁ ἐξευτελισμὸς ἤλλαξε πορείαν καὶ ἀντὶ νὰ στραφῇ εἰς αὐτοὺς ποὺ τὰ ὑφίσταντο ἐστράφη ἐναντίον αὐτῶν ποὺ τὰ διέπραττον. Κάπως ἔτσι καὶ οἱ μανιακοὶ νομίζουν ὅτι ὑπερασπίζουν τοὺς ἑαυτούς των ἐκ τῶν συνανθρώπων τους μὲ τὸ νὰ λακτίζουν τοὺς τοίχους καὶ νὰ ἐκστομίζουν ὕβρεις ἐναντίον τῶν παρόντων, ἐντροπιάζουν ὅμως μὲ ὅσα πράττουν ὄχι ἐκείνους ἀλλὰ τοὺς ἑαυτούς των. Αὐτὰ ἀκριβῶς συνέβαινε καὶ τότε. Διότι ἐσύρετο μὲν ἡ λειψανοθήκη κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου, εἰς τὴν πραγματικότητα **C** ὅμως ἐπανήρχετο ὁ μάρτυς, ὡς ἀθλητὴς στεφανωμένος διὰ δευτέραν φοράν, εἰς τὴν πόλιν του, ὅπου εἶχε στεφανωθῆ καὶ τὴν πρώτην φοράν. Ἂν λοιπὸν κανεὶς

14. Ὁ χρησμὸς ἐδόθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους πρὶν ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος ἀπὸ τὴν πυθίαν τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν Ἀριστονίκην. Σημαίνει δὲ ὅτι ἡ καταστροφὴ θὰ γίνῃ εἴτε τὸ φθινόπωρον, ὅτε σκορποῦν εἰς τὴν σποράν τὸν καρπόν, εἴτε τὸ θέρος, ὅτε τὸν συγκεντρώνουν. Βλ. Ἡροδότου, Ἱστορίαν 7, 141.

δὲν παραδέχεται τὴν ἀνάστασιν, πρέπει νὰ αἰσχύνεται, ὅταν βλέπῃ νὰ διαπράττῃ ὁ μάρτυς λαμπρότερα ἔργα μετὰ τὸν θάνατόν του, καὶ νὰ προσθέτῃ ὡς πρωταθλητὴς νίκας ἐπὶ νικῶν, εἰς τὰς μεγάλας μεγαλυτέρας καὶ εἰς τὰς θαυμαστὰς θαυμαστοτέρας. Διότι τότε μὲν ἠγωνίσθη μόνον ἐναντίον τοῦ βασιλέως, τώρα ὅμως ἐναντίον καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Καὶ ἐνῷ τότε ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν ναὸν τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα, τώρα ἀπεμάκρυνεν ἀπ' ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Δάφνης τὸν Ἀπόλλωνα, D ὄχι διὰ τῶν χειρῶν του, ὅπως προηγουμένως, ἀλλ' ἀντιμετωπίζων τὸν ἀόρατον δαίμονα μὲ ἀόρατον θείαν δύναμιν. Καὶ ὅταν μὲν ἔζη ὁ μάρτυς δὲν ἠνέχθη τὴν παρρησίαν του ὁ ἐγκληματίας βασιλεύς, ὅταν δὲ ἀπέθανε δὲν ἀντέξε εἰς τὴν δύναμιν τῆς σκόνης τῶν ὀστῶν του οὔτε ὁ βασιλεύς, οὔτε ὁ δαίμων ποὺ παρεκίνησε τὸν βασιλέα νὰ πράξῃ ταῦτα. Ὅτι δὲ μὲ αὐτὰ τὰ δεύτερα ἐνέπνευσε φόβον μεγαλύτερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, φαίνεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Διότι, ἐνῷ ὁ πρῶτος βασιλεύς, ἀφοῦ τὸν συνέλαβε, τὸν ἐφυλάκισε κατόπιν καὶ τὸν ἐφόνευσε, αὐτοὶ μόνον τὸν μετέφεραν. Διατί ἄραγε οὔτε ὁ Ἀπόλλων παρήγγειλε νὰ καταστραφῇ ἡ λειψανοθήκη, οὔτε ὁ βασιλεὺς τὸ ἠθέλησε; E Διατί δὲν τὴν συνέτριψε καὶ δὲν τὴν κατέκαυσε; Διατί δὲν διέταξε νὰ μεταφερθῇ εἰς ἔρημον καὶ ἀκατοίκητον μέρος; Διότι ἂν ἦτο πράγματι βδέλυγμα καὶ μίασμα, καὶ τὴν μετέφερεν ἀπὸ ἐκεῖ, ὄχι ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ἀπεστρέφετο, ἔπρεπε νὰ μὴν εἰσαγάγῃ εἰς τὴν πόλιν τὸ μίασμα, ἀλλὰ νὰ τὸ ἐξορίσῃ εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ λαγκάδια.

17. Ἐγνώριζεν ὅμως καλύτερα καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ἀπόλλωνα ὁ ταλαίπωρος βασιλεὺς τοῦ ἁγίου τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ παρρησίαν, καὶ ἐφοβήθη μήπως, ἂν διαπράξῃ τοῦτο, προκαλέσῃ ἐναντίον του κανένα κεραυνὸν ἢ καμμίαν ἀσθένειαν. 564 A Διότι εἶχε πολλὰς ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἐφανερώθη καὶ εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεύσαντας καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐκυβέρνων μαζί του. Ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων δηλαδή, ὅσοι ἐτόλμησαν νὰ διαπράξουν παρόμοια, μετὰ ἀπὸ πολλὰς καὶ ἀφορήτους συμφοράς, ἀπέθανον κατὰ αἰσχρὸν καὶ ἐλεεινὸν τρόπον, ὥστε τοῦ ἑνὸς μὲν ἐνῷ ἔζη ἀκόμη ἐπετάχθησαν αἱ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὰ ἔξω (αὐτὸς ἦτο ὁ Μαξιμῖνος) ἄλλος δὲ παρεφρόνησε, καὶ ἄλλος ἔπαθε ἀνάλογον συμφοράν· καὶ ἔτσι μόνον ἔφυγον ἀπ' αὐτὴν τὴν ζωήν. Ἐξ αὐτῶν δὲ ποὺ ἦσαν τότε μαζί του ἄρχοντες ὁ μὲν ἐκ πατρὸς θεῖος του, ὁ ὁποῖος μὲ περισσὸν ζῆλον ἐχρησιμοποίησε τὴν βίαν ἐναντίον μας, ἐτόλμησε νὰ ἐγγίσῃ μὲ τὰ μολυσμένα χέρια του τὰ ἱερὰ σκεύη. Δὲν ἠρκέσθη

δὲ εἰς αὐτό, ἀλλ' ἐπροχώρησε περισσότερον εἰς τὴν βλασφημίαν του (τὰ ἐξεδίπλωσε δηλαδή, B τὰ ἔβαλεν εἰς τὸ ἔδαφος, τὰ ἥπλωσε καὶ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῶν) ἐτιμωρήθη ἀμέσως διὰ τὸ παράνομον αὐτὸ κάθισμα. Διότι ἐσάπισαν τὰ γεννητικά του ὄργανα καὶ ἐγέννησαν σκώληκας. Καὶ διὰ νὰ φανῇ ὅτι ἡ ἀσθένεια ἦτο θεόσταλτη, οἱ ἰατροὶ ἔσφαζαν παχείας ὄρνιθας εἰσαχθείσας ἀπὸ ξένας χώρας, καὶ τὰς ἐτοποθέτουν πλησίον τῶν σεσηπότων μελῶν διὰ νὰ προσελκύσουν τοὺς σκώληκας. Οἱ σκώληκες ὅμως δὲν ἀπεχώρουν ἀλλ' ἦσαν ἰσχυρῶς προσκεκολλημένοι εἰς τὰ ἀσθενῆ μέλη, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ τὸν κατέφαγον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, τὸν ὡδήγησαν εἰς κακὸν θάνατον. Κάποιος ἄλλος ποὺ εἶχε τοποθετηθῆ ὑπάλληλος C εἰς τὰ βασιλικὰ θησαυροφυλάκια, πρὶν προλάβῃ νὰ διαβῇ τὸ κατώφλιον τῶν ἀνακτόρων, ὑπέστη γαστρορραγίαν, τιμωρούμενος καὶ αὐτὸς δι' ἀνάλογον παρανομίαν.[15] Αὐτὰ λοιπὸν καὶ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ (ποὺ δὲν εἶναι τώρα καιρὸς νὰ τὰ διηγοῦμαι) ἐσκέφθη ὁ βδελυρὸς καὶ ἐφοβήθη νὰ προχωρήσῃ περισσότερον εἰς τὸ ἐγχείρημά του. Καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι πλάσματα τῆς φαντασίας μου, θὰ γίνῃ φανερὸν ἐξ ὅσων ὁ ἴδιος ἔκαμε εἰς τὴν συνέχειαν. Τώρα ὅμως ἂς μείνωμεν εἰς τὴν συνέχειαν τῆς διηγήσεως διὰ νὰ ἴδωμεν τί ἔγινε κατόπιν. Αὐτὸ ποὺ συνέβη εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ δεικνύει ὄχι μόνον τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ μάρτυς λοιπὸν εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὅπου ἦτο καὶ προηγουμένως, D πρὶν μεταφερθῇ εἰς τὴν Δάφνην. Ὁ δαίμων ὅμως ἐμάνθανεν ἀμέσως ὅτι εἰς μάτην κατέφυγεν εἰς τὸ τέχνασμα τῆς ἀπάτης καὶ ὅτι δὲν ἠγωνίζετο ἐναντίον νεκροῦ, ἀλλ' ἐναντίον ζῶντος καὶ ἐνεργοῦντος προσώπου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἰσχυρότερον ὄχι μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλων μαζὶ τῶν δαιμόνων. Διότι παρεκάλεσε τὸν Θεὸν νὰ πυρπολήσῃ τὸν ναόν, καὶ ἔτσι κατέκαυσε καὶ τὴν ὀροφὴν ἐξ ὁλοκλήρου, κατέστρεψε τὸ εἴδωλον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ τὸ μετέβαλεν εἰς στάκτην καὶ σκόνην, καὶ μόνον τοὺς τοίχους ἄφησεν

15. Ἀμφότερα τὰ περιστατικὰ διασώζει καὶ ὁ Θεοδώρητος. Εἰς τὸν πρῶτον πρόκειται περὶ τοῦ ὑπάρχου Ἰουλιανοῦ, ἐκ πατρὸς θείου τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ὅστις εἰσελθὼν εἰς ναὸν οὔρησεν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Αὐτὸ ἐννοεῖ καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγων ὅτι δὲν ἠρκέσθη ἁπλῶς εἰς τὸ ὅτι ἐτόλμησε νὰ ἐγγίσῃ τὰ ἱερὰ σκεύη, ἀλλὰ καὶ «ἐκάθισεν» ἐπ' αὐτῶν, ἐννοῶν διὰ «τῆς παρανόμου ταύτης καθέδρας» τὴν οὔρησιν. Βλ. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορίαν 3, 8 P G 82, 1100 A καὶ C· «Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς οὖρον μὲν κατὰ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἐξέκρινεν». Τὰ περὶ τῆς τιμωρίας του ἐξιστοροῦνται εἰς τὴν συνέχειαν. Ὡς πρὸς τὸ ἄλλον περιστατικὸν ὁ Θεοδώρητος πληροφορεῖ ὅτι ὁ ταμίας ὠνομάζετο Φῆλιξ, Χριστιανὸς δὲ ὢν προηγουμένως «ἀπέστη τῆς εὐσεβείας χαριζόμενος τῷ βασιλεῖ». Τὰ τῆς τιμω-

ὀρθίους.[16] "Αν δὲ ἐπισκεφθῇ κάποιος τὸν τόπον τώρα, **E** θὰ εἴπῃ ὅτι ἡ καταστροφὴ δὲν εἶναι ἁπλῶς ἔργον τοῦ πυρός. Διότι ἡ πυρπόλησις δὲν ἔγινεν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν· ἀλλὰ μὲ τάξιν, οὔτε ἀπὸ ἄψυχα ὑλικά, ἀλλ' ὡσὰν νὰ ὡδήγει τὸ πῦρ κάποιο ἀόρατο χέρι ποὺ ἐδείκνυε τί ἔπρεπε νὰ καῇ καὶ τί ὄχι. Μὲ τόσην τάξιν ἔχει καῇ ὁ ναός, ὥστε δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ ὑποστῇ ἐμπρησμόν. **565 A** ὁμοιάζει δὲ μὲ οἴκημα τὸ ὁποῖον εἶναι ἄρτιο κατὰ τὰ ἄλλα, τοῦ λείπει δὲ μόνον ἡ στέγη. Διότι διεσώθησαν μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ οἱ κίονες ποὺ συγκρατοῦν τὴν ὀροφὴν καὶ τὰ προπύλαια, πλὴν ἑνὸς εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς οἰκοδομῆς· ἐπετράπη δὲ νὰ μὴ θρυμματισθῇ ὁ ἐν λόγῳ κίων ὄχι χωρὶς λόγον, ἀλλὰ δι' αἰτίαν τὴν ὁποίαν κατόπιν θὰ ἐξηγήσω. Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν λοιπὸν ὡδηγήθη ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἐπιέζετο νὰ κατονομάσῃ τὸν ἐμπρηστήν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐγνώριζε τίποτε, τὸν ἔδεσαν ἐπισθάγκωνα καὶ τὸν ἐγέμισαν μὲ πληγὰς ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Κατόπιν, ἀφοῦ τὸν ἐκρέμασαν, τοῦ ἔγδερναν τὰ πλευρά, χωρὶς ὅμως νὰ μάθουν τίποτε περισσότερον. **B** Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἐγίνετο κάτι παρόμοιον πρὸς αὐτὸ ποὺ ἔγινε καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τότε δηλαδὴ διετάχθησαν οἱ στρατιῶται νὰ φρουροῦν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, διὰ νὰ μὴ σημιδῇ, ὡς ἔλεγον, νὰ διαπράξουν τὸ κακούργημα τῆς κλοπῆς του οἱ μαθηταί. Τὸ πρᾶγμα ὅμως ἔλαβε τέτοιαν ἐξέλιξιν, ὥστε νὰ μὴ ἀπομείνῃ οὐδεμία ἀναίσχυντος πρόφασις εἰς αὐτοὺς ποὺ θὰ ἤθελον νὰ ἀσεβή-

ρίας του ἐξιστορεῖ ὡς ἑξῆς· «Ὁ δὲ Φίλιξ ἐξαπίνης θεήλατον καὶ αὐτὸς δεξάμενος μάστιγα, αἷμα πανημέριόν τε καὶ παννύχιον ἐκ τοῦ στόματος ἔφερε, τῶν ἀγγείων τοῦ σώματος πάντοθεν εἰς τοῦτο συρρεόντων τὸ μόριον. Οὕτω δὲ παντὸς δαπανηθέντος τοῦ αἵματος, ἀπέσβη καὶ αὐτὸς καὶ τῷ αἰωνίῳ παρεπέμφθη θανάτῳ». Αὐτόθι.

16. Τὸν ναὸν ἔκτισεν ὁ Σέλευκος Νικάτωρ, στρατηγὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἱδρυτὴς τοῦ κράτους τῶν Σελευκιδῶν καὶ πατὴρ Ἀντιόχου τοῦ Σωτῆρος. Οὗτος ἵδρυσε περὶ τὸ 300 π.Χ. καὶ τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἀντιόχειαν πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Ἀντιόχου. Πρβλ. Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστορίαν 5, 19, P G 67, 1273 C. Τὸ περικαλλὲς δὲ ἄγαλμα τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος τὸ ἐφιλοτέχνησεν ὁ Ἀθηναῖος γλύπτης Βρύαξις. Τοῦτο ἦτο γιγάντιον, φθάνον σχεδὸν μέχρι τῆς ὀροφῆς τοῦ ναοῦ, καὶ ἀκρόλιθον, δηλαδὴ συνέκειτο μόνον κατὰ τὰ γυμνὰ μέρη καὶ δὴ τὰ ἄκρα ἐκ μαρμάρου, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα ἐκ μετάλλου. Ὁ Ἀπόλλων παρίστατο ὄρθιος, μὲ μακρὸν ὑψηλὰ ἐζωσμένον χιτῶνα, μὲ μακρὰν κόμην καὶ ἐπ' αὐτῆς χρυσοῦν στέφανον. Εἰς τὴν ἀριστερὰν ἐκράτει τὴν κιθάραν, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν κύαθον (κύπελλον) χρυσοῦν. Περὶ τοῦ ἀγάλματος ὁ Θεοδώρητος λέγει· «Σκηπτὸς γὰρ οὐρανόθεν καταπεμφθεὶς, τὸν σηκὸν ἐνέπρησεν ἅπαντα καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Πυθίου ἄγαλμα κόνιν λεπτοτάτην ἀπέφηνε. Ξύλινον γὰρ ἦν, ἔξωθεν ἠλειμμένον χρυσῷ». Ἐκκλ. Ἱστορία 3, 7, P G 82, 1100 A.

σουν εἰς τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως. Ἐδῶ λοιπὸν ἐσύρετο εἰς τὰ βασανιστήρια ὁ ἱερεύς, διὰ νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι τὸ πῦρ δὲν ἦτο ἔργον θείας ὀργῆς ἀλλ' ἀνθρωπίνης κακουργίας. Ἐπειδὴ ἐβασανίζετο καὶ ὑφίστατο ἐξαρθρώσεις, μὴ ἔχων εἰς ποῖον νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν εὐθύνην, ἐμαρτύρει ὅτι τὸ πῦρ ἦτο θεόσταλτον, ὥστε νὰ ἀφαιρέσῃ κάθε λόγον καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμη ποὺ θέλουν ν' ἀναισχυντοῦν. Ἀλλ' αὐτὸ ποὺ ἤθελα νὰ εἴπω προηγουμένως καὶ τὸ ἀνέβαλα **C** αὐτὸ εἶναι καιρὸς νὰ τὸ εἴπω τώρα. Τί εἶναι αὐτό; Ὅτι ἐτάραξε τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως μὲ τὸν φόβον ὁ μάρτυς, ὥστε νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ προχωρήσῃ περισσότερον. Ἐνῷ δὲ τὸν ἱερέα τὸν ὁποῖον προηγουμένως περιέβαλλε μὲ τόσην τιμήν, τὸν ὑπέβαλεν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμπρησμοῦ εἰς τόσα βασανιστήρια καὶ τὸν κατεσπάραττε μὲ μανίαν αἱμοβόρου θηρίου, παρ' ὀλίγον δὲ θὰ ἔτρωγε καὶ τὰς σάρκας του, ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο εἰς ὅλους τόσον φρικιαστικόν, ἀντιθέτως τὸν ἅγιον ποὺ ἔφραξε τὸ στόμα τοῦ δαίμονος τὸν ἐπανέφεραν εἰς τὴν πόλιν πάλιν, ὥστε νὰ τοῦ προσγίνῃ μεγαλυτέρα τιμή. Διότι ἀσφαλῶς, ἂν ὁ φόβος δὲν ἦτο μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν θυμόν, καὶ τὸ δέος δὲν ἐνικοῦσε τὴν λύπην, ἔπρεπε ὁ βασιλεύς, ἂν ὄχι προηγουμένως, ὅταν ὡμολόγησεν ὁ δαίμων τὴν ἧτταν, ὅμως μετὰ τὸν ἐμπρησμόν, νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ ἀφανίσῃ τὰ πάντα, νὰ κατακαύσῃ τὴν λειψανοθήκην **D** καὶ τοὺς δύο ναοὺς τοῦ ἁγίου, καὶ αὐτὸν ποὺ ἦτο εἰς τὴν Δάφνην καὶ τὸν ἐν τῇ πόλει. Συνηθίζουν ἄλλωστε πολλοὶ ἄνθρωποι, ὅταν καταληφθοῦν ἀπὸ ὀργὴν καὶ λύπην, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εὕρουν αὐτοὺς ποὺ εἶναι αἴτιοι τῆς ὀργῆς καὶ τῆς λύπης των, νὰ ξεσποῦν εἰς ὅσους εὑρεθοῦν ἐμπρός των καὶ εἰς ὅσους ἁπλῶς ὑποπτεύονται. Δὲν ἦτο δὲ μακρὰν αὐτῆς τῆς ὑποψίας καὶ ὁ μάρτυς. Διότι μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν ἀμέσως τὸ πῦρ κατέλαβε τὸν ναόν. Ἀλλ', ὅπως εἶπα, τὸ ἓν πάθος ἐμάχετο ἐναντίον τοῦ ἄλλου καὶ τὴν ὀργὴν ἐνικοῦσεν ἡ δειλία. Διότι σκέψου, ποῖος ἦτο εἰς τὸν χαρακτῆρα ὁ ἀσεβὴς τῶν εἰδώλων λάτρης βασιλεύς, ποὺ ἀνήρχετο εἰς τὸ προάστειον καὶ ἔβλεπεν ὅτι ὁ μὲν ναὸς τοῦ ἁγίου ἦτο σῶος, ὁ δὲ ναὸς τῶν εἰδώλων κατακαυμένος καὶ τὸ εἴδωλον κατεστραμμένον **E** καὶ τὰ ἀφιερώματα ἐξαφανισμένα, καὶ σβησμένον κάθε τι ποὺ ἐθύμιζε τὸ καύχημά του καὶ ὅλην ἐκείνην τὴν σατανικὴν συμπαιγνίαν; Ἀκόμη καὶ ἂν δὲν τὸν κατελάμβανεν οὔτε θυμὸς οὔτε λύπη δι' αὐτὰ ποὺ ἔβλεπε, δὲν θὰ ἠδύνατο ὅμως ν' ἀνθέξῃ τὴν γελοιοποίησιν, καὶ θὰ ἐπετίθετο ἐναντίον τοῦ ναοῦ τοῦ μάρτυρος, **566 A** ἂν δὲν κατεῖχε τὴν ψυχήν του αὐτὸ ποὺ εἶπα. Διότι δὲν ἦτο μικρὸν τὸ γεγονός, ἀλλ' ἐξηφάνισε ὅλην τὴν παρρησίαν τῶν Ἐθνικῶν, ἔσβησεν ὅλην τὴν εὐφροσύνην, ἐσκόρπισε δὲ τό-

στην καταχνιάν ἀπὸ λύπην, ὥσὰν νὰ εἶχον καταστραφῆ ὅλοι οἱ ναοί των.

18. Διὰ ν' ἀντιληφθῆτε δὲ ὅτι αὐτὰ ποὺ λέγω δὲν εἶναι ἁπλοῦς κομπασμὸς θὰ παραθέσω αὐτουσίους τοὺς λόγους τῶν θρήνων καὶ τῆς μονῳδίας τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσε τότε εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὁ ἐπίσημος ρήτωρ τῆς πόλεως.[17] Ἔτσι ἀρχίζουν οἱ θρῆνοι. «Ἄνδρες, ποὺ εἰς τὰ μάτια σας, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἰδικά μου, ἔχει ἁπλωθῆ καταχνιά, ἂς μὴ ὀνομάζωμεν εἰς τὸ ἑξῆς αὐτὴν ἐδῶ τὴν πόλιν B οὔτε ὡραίαν οὔτε μεγάλην». Κατόπιν, ἀφοῦ ἀναφέρεται δι' ὀλίγων εἰς τὸν μῦθον τῆς Δάφνης (δὲν εἶναι τώρα καιρὸς νὰ παραθέσω ὁλόκληρον τὸν λόγον, διὰ νὰ μὴ μακρηγορῶ ἀσκόπως), ὁμιλεῖ καὶ λέγει ὅτι κάποτε ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν,[18] ποὺ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν, ἐφείσθη τοῦ ναοῦ. Οἱ λόγοι του ὅμως ἀκριβῶς εἶναι οἱ ἑξῆς· «Αὐτὸς ποὺ ὡδήγησε τὸν στρατὸν ἐναντίον μας ἐθεώρησεν ὅτι εἶναι καλύτερα δι' αὐτὸν νὰ διασωθῇ ὁ ναός, καὶ ἡ ὡραιότης τοῦ ἀγάλματος ἐνίκησε τὸν βαρβαρικὸν θυμόν. Τώρα ὅμως, ὦ ἥλιε καὶ γῆ, ποῖος εἶναι καὶ πόθεν ἦλθεν αὐτὸς ὁ ἐχθρός, ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ χρειασθῇ οὔτε ὁπλίτας, οὔτε ἱππεῖς, οὔτε τοξότας, κατέστρεψε τὰ πάντα μὲ ἕνα μικρὸν σπινθῆρα;». Ἔπειτα ἀποδεικνύων ὅτι ὁ ἅγιος ἐνίκησε τὸν Ἀπόλλωνα εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν εὑρίσκετο εἰς ἄνθησιν ὁ Ἐθνισμός, C καὶ διωργανοῦντο τελεταὶ καὶ θυσίαι λέγει· «Καὶ ἐνῷ δὲν παρέσυρε τὸν ναόν μας ὁ μεγάλος ἐκεῖνος κατακλυσμός, ἔπεσεν εἰς ἐρείπια τώρα ποὺ ἔφυγαν τὰ σύννεφα καὶ ἔχομεν καλοκαιρίαν». Κατακλυσμὸν δὲ καὶ σύννεφα ὀνομάζει τὴν ἐποχὴν τοῦ προηγουμένου βασιλέως. Καὶ προχωρῶν πιὸ κάτω, ὀδύρεται μὲ περισσοτέραν πικρίαν διὰ τὸ γεγονός. «Καὶ ὅταν μὲν οἱ βωμοί σου ἐδιψοῦσαν, παρέμενες Ἀπόλλων πιστὸς φρουρὸς τῆς Δάφνης, ἂν καὶ ἦσουν παραμελημένος. Πολλάκις μάλιστα ἀνεχόσουν νὰ σὲ ἐξευτελίζουν καὶ νὰ σοῦ ἀφαιροῦν τὸν ἐξωτερικόν σου διάκοσμον. Τώρα δὲ μετὰ ἀπὸ θυσίας πολλῶν προβάτων καὶ βοῶν, ἀφοῦ ἠσπάσθη τοὺς πόδας σου στόμα εὐσεβοῦς βασιλέως, ἀφοῦ εἶδες αὐτὸν ποὺ προεφήτευες καὶ σὲ εἶδεν ὁ προ-

---

17. Ἐννοεῖ ὁ Χρυσόστομος τὸν εἰδωλολάτρην διδάσκαλόν του Λιβάνιον, ὅστις ἐτιμήθη τὰ μέγιστα ὑπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ἀνακηρυχθεὶς ἐπίσημος ρήτωρ τῆς πόλεως. Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος ἐλύπησε βαθύτατα τὸν Λιβάνιον, ὅστις ἐξέφρασε παθητικώτατα τὴν λύπην του εἰς τὴν «Μονῳδίαν ἐπὶ Ἰουλιανῷ».

18. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπὼρ Α' καταστροφὴν τῆς Ἀντιοχείας (255 μ.Χ.), ἐπὶ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ, ὅστις κατεδίωξε τοὺς Πέρσας καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν πόλιν.

φητευθεὶς D καὶ ἀφοῦ ἀπηλλάγης ἀπὸ τὸν πονηρὸν γείτονα ποὺ ἦτο κοντὰ καὶ σὲ ἠνώχλει, ἔξαφνα ἔφυγες μέσα ἀπὸ τόσον λαμπρὰν λατρείαν. Πῶς λοιπὸν τώρα θὰ φανοῦμε ἀσπροπρόσωποι ἐνώπιον αὐτῶν ποὺ ἐνθυμοῦνται τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα»; Τί ὅμως εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις θρηνωδέ; Ὅταν ἠτιμάζετο καὶ ἐξευτελίζετο ἔμενε πιστὸς φρουρὸς τῆς Δάφνης, ὅταν δὲ ἐτιμᾶτο καὶ ἐλατρεύετο δὲν ἠδυνήθη οὔτε τὸν ναόν του νὰ προστατεύσῃ, ἀφοῦ μάλιστα ἐγνώριζεν ὅτι, ἂν πέσῃ ὁ ναός, θὰ ἀτιμασθῇ περισσότερον ἀπ' ὅ,τι προηγουμένως; Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ νεκρός, ρῆτορ, ποὺ ἐνοχλεῖ τὸν θεόν σου; Ποῖος εἶναι ὁ πονηρὸς γείτων; E Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῶν θρήνων του ὑπαινίσσεται τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Βαβύλα, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν καταισχύνην, ἀφοῦ τὸ συνεκάλυψε τὸ προσπέρασε. Καὶ εἶπε μὲν ὅτι ἠνωχλεῖτο καὶ ἐταλαιπωρεῖτο ὁ δαίμων ἀπὸ τὸν μάρτυρα, δὲν προσέθεσεν ὅμως καὶ τὸ ὅτι, ἐνῷ ὁ Ἀπόλλων ἐφρόντισε νὰ συγκαλύψῃ τὴν ἧτταν, τὴν ἀπεκάλυψε περισσότερον. Εἶπε δηλαδὴ ἁπλῶς ὅτι ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν κακὸν γείτονα. Διατί ὅμως, φλύαρε σοφέ, δὲν λέγεις καὶ ποῖος ἦτο ὁ νεκρός, 567 A καὶ διατί μόνον αὐτὸς ἠνώχλει τὸν θεόν σου, καὶ διατί μόνον αὐτὸν μετέφεραν; Διατί τὸν ἀποκαλεῖς πονηρὸν γείτονα. πές μου: Ἐπειδὴ ἐφανέρωσε τὴν ἀπάτην τοῦ δαίμονος; Αὐτὸ ὅμως δὲν ἦτο ἁπλῶς ἔργον ἑνὸς κακοῦ γείτονος, οὔτε ἑνὸς νεκροῦ, ἀλλ' ἑνὸς ζῶντος προσώπου, μὲ δυνατότητα δράσεως, ἑνὸς προστάτου καὶ κηδεμόνος, ἑνὸς ποὺ κάνει τὸ πᾶν διὰ τὴν σωτηρίαν σας, ἂν φυσικὰ θέλετε νὰ σωθῆτε. Διὰ νὰ μὴ ἠμπορῆτε δηλαδὴ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ αὐταπατᾶσθε καὶ νὰ ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἑκουσίως ἀνεχώρησεν ὁ θεὸς ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἀπὸ δυσαρέσκειαν διὰ τῆς θυσίας καὶ ἀπὸ ἀηδίαν δι' ὅλην τὴν ἄλλην λατρείαν, διὰ τοῦτο τὸν ἐξεδίωξε καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ χωρίον, B τὸ ὁποῖον ἠγάπα περισσότερον ὅλων τῶν ἄλλων καὶ τὸ ὁποῖον τόσον πολὺ ἐπροτιμοῦσε ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὥστε ἔμενε εἰς αὐτὸ ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ἐτιμᾶτο διὰ θυσιῶν, ἀλλ' ἠτιμάζετο. Ἄλλωστε σὺ μόλις πρὸ ὀλίγου εἶπες ὅτι αὐτὸ συνέβη εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς κατέσφαξε πολλὰ πρόβατα καὶ πολλὰ βόδια, ὥστε νὰ φανῇ ἀπ' ὅλα ὅτι ἐγκατέλειψε τὴν Δάφνην ἀναγκαστικῶς, πιεζόμενος ἀπὸ ἀνωτέραν δύναμιν. Ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ ἐκδιώξῃ τὸν δαίμονα χωρὶς νὰ καταστρέψῃ τὸ εἴδωλον, ἀλλ' ἐσεῖς δὲν θὰ τὸ ἐπιστεύατε ἔτσι, ὅπως δὲν ἐπιστεύσατε καὶ παλαιότερα ὅταν εἶχε σιωπήσει ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ μάρτυρος καὶ ἐξακολουθούσατε νὰ τὸν λατρεύετε. Δι' αὐτὸ κατ' ἀρχὴν μὲν ἄφησε νὰ ὑπάρχῃ τὸ εἴδωλον. ὅταν ὅμως ἐγιγάντωσεν ἡ φλόγα τῆς ἀσεβείας,

C τότε τὸ κατέστρεψε, δεικνύων ὅτι ἔτσι πρέπει νὰ νικᾷ κανείς, νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἐχθροὺς ὄχι ὅταν εἶναι ἀδύναμοι, ἀλλ᾽ ὅταν εἶναι δυνατοὶ καὶ ἔνδοξοι. Διατί δὲν διέταξε καὶ ὁ μάρτυς τὸν βασιλέα τότε ποὺ τὸν μετέφερεν εἰς τὴν Δάφνην νὰ καταστρέψῃ τὸν ναὸν τῶν εἰδώλων, νὰ μεταφέρῃ τὸ εἴδωλον, ὅπως μετέφερε καὶ τὴν λειψανοθήκην; Διότι οὔτε ἐβλάπτετο ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα, οὔτε εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ ἀνθρωπίνην συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ τότε καὶ τώρα ἐνίκησε τὸν Ἀπόλλωνα χωρὶς ἀνθρωπίνην ἀνάμειξιν. Τὴν προηγουμένην του δὲ νίκην δὲν μᾶς τὴν ἐφανέρωσεν, ἀλλ᾽ ἠρκέσθη ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ τοῦ κλείσῃ τὸ στόμα. Τέτοιοι εἶναι οἱ ἅγιοι· ἐπιθυμοῦν νὰ πράττουν θαυμαστὰ ἔργα πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, **D** χωρὶς νὰ τὰ ἐπιδεικνύουν εἰς τοὺς πολλοὺς καυχώμενοι ὅτι εἶναι ἰδικά των κατορθώματα, ἐκτὸς ἂν κάπου τὸ ἀπαιτῇ κάποια ἀνάγκη. Ἀνάγκην δὲ ἐννοῶ τὴν προστασίαν τῶν πιστῶν, ὅπως ἔγινε καὶ τότε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ηὐξάνοντο τὰ κακὰ τῆς ἀπατηλῆς εἰδωλολατρείας, ἐφανερώθη καὶ εἰς ἡμᾶς πλέον ἡ νίκη, ὄχι ἀπὸ τὸν νικητὴν ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἡττηθέντα. Διότι ἔτσι, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἡ μαρτυρία δὲν ἦτο δυνατὸν ν᾽ ἀμφισβητηθῇ οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ὁ ἅγιος ἀπέφυγε νὰ περιαυτολογῇ, ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἀνάγκη. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε ἔτσι ἐτερματίζετο ἡ πλάνη, ἀλλὰ προσέτρεχον πάλιν οἱ Ἐθνικοί, ποὺ εἶναι πιὸ ἀναίσθητοι καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους ἀκόμη, καὶ παρεκάλουν τὸν ἡττημένον καὶ ἔκλειναν ἔτσι τὰ μάτια των **E** ἐμπρὸς εἰς τόσον φανερὰν ἀλήθειαν, ἠναγκάσθη διὰ τοῦτο νὰ ἀφήσῃ τὸ εἴδωλον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πυρός, ὥστε μ᾽ αὐτὸν τὸν ἐμπρησμὸν νὰ σβήσῃ ἄλλον, τὸν ἐμπρησμὸν δηλαδὴ τῆς εἰδωλολατρείας.

19. Διατί λοιπὸν εἰρωνεύεσαι τὸν θεόν σου λέγων· «Ἔφυγες μέσα ἀπὸ τόσον λαμπρὰν λατρείαν»; Δὲν ἔφυγεν ἑκουσίως, ἀλλ᾽ ἀπηλάθη καὶ ἐξεδιώχθη χωρὶς τὴν θέλησίν του καὶ ἐξ ἀνάγκης, τότε ἀκριβῶς ποὺ ἤθελε περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν νὰ παραμείνῃ καὶ διὰ τὸν ἐκ τῶν θυσιῶν καπνὸν καὶ διὰ τὰ σφάγια. Διότι ὁ τότε βασιλεὺς ἔσφαζεν ἐπὶ τῶν βωμῶν μὲ τόσην ἀφθονίαν πρόβατα καὶ βόδια, ὥσὰν νὰ ἐκλήθη εἰς τὴν ἐξουσίαν μόνον δι᾽ αὐτό, **568 A** διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ δηλαδὴ τὰ ζῷα ὅλου τοῦ κόσμου. Ἔφθασε δὲ εἰς τέτοιον σημεῖον μανίας, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ποὺ ἐθεωροῦντο φιλόσοφοι νὰ τὸν ὀνομάζουν μάγειρον καὶ κρεοπώλην καὶ ὅλα τὰ παρόμοια. Δὲν θ᾽ ἀνεχώρει λοιπὸν ἑκουσίως ἀπὸ τόσον πλουσίαν τράπεζαν, μέσα ἀπὸ τοὺς ἀχνοὺς καὶ τοὺς καπνοὺς τῶν σφαγίων καὶ ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς τῶν αἱμάτων, αὐτὸς ποὺ ἔμενε καὶ χωρὶς αὐτὰ ἐξ αἰτίας τοῦ τρελλοῦ πρὸς τὴν Δάφνην ἔρωτος. Ἂς σταματήσω ὅμως πάλιν ἐγὼ διὰ ν᾽ ἀκούσωμεν τοὺς θρήνους τοῦ

ῥήτορος. Ἀφήνει τώρα τὸν Ἀπόλλωνα καὶ ἀπευθύνεται μὲ κλάμματα εἰς τὸν Δία· «Πῶς μᾶς ἀφῃρέθη, ὦ Ζεῦ, ἡ τόσον μεγάλη ἀνάπαυσις τοῦ κουρασμένου μυαλοῦ μας; **B** Ἦτο τόσον ἀθόρυβον χωρίον ἡ Δάφνη, περισσότερον ὅμως ἥσυχος ἦτο ὁ ναός, ὡσὰν ἡ ἰδία φύσις νὰ ἐδημιούργησεν ἕνα λιμένα μέσα εἰς ἕνα ἄλλον. Καὶ ἦσαν βεβαίως χωρὶς κύματα καὶ οἱ δύο, ὁ δεύτερος ὅμως λιμὴν μᾶς προσέφερε περισσοτέραν ἡσυχίαν. Ποῖος δὲν ἐθεραπεύθη ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν του; Ποῖος δὲν ἀπηλλάγη ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς φόβους του; Ποῖος δὲν ἀφῆσεν ἐκεῖ τὸ πένθος του; Εἰς ποῖον, ἐνῷ ἦτο ἐκεῖ, τοῦ ἐγεννήθη ὁ πόθος τοῦ θανάτου;». Ποίαν ἀνάπαυσιν ἐχάσαμεν, θεόλυρέ; Πῶς ἦτο πολὺ πιὸ ἥσυχος ὁ ναὸς καὶ λιμὴν ἀκύμαντος, ἀφοῦ ἐκεῖ ἀντηχοῦσαν οἱ αὐλοὶ καὶ τύμπανα καὶ ἐλάμβανον χώραν κραιπάλαι, ὀργιώδεις διασκεδάσεις, καὶ μέθαι; Ποῖος, λέγει, δὲν ἀφῆσεν ἐκεῖ τὴν ἀσθένειάν του; Ποῖος λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σου, ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο ὑγιὴς προηγουμένως, μεταβαίνων εἰς τὸν ναόν, δὲν ἠσθένησεν, καὶ μάλιστα μὲ ἀσθένειαν φοβερωτέραν ὅλων; **C** Διότι αὐτὸς ποὺ λατρεύει τὸν Ἀπόλλωνα καὶ ἀκούει τὴν ἱστορίαν τῆς Δάφνης καὶ βλέπει τὴν τόσον μεγάλην μανίαν τοῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος, ἐνῷ τὴν κατέπιεν ἡ γῆ τὴν ἐρωμένην του, κάθεται ἀκόμη πλησίον τοῦ τόπου καὶ τοῦ φυτοῦ, πόσην φλόγαν ἐρωτικῆς μανίας δὲν παίρνει ἀπὸ ἐκεῖ; Πόσην τρικυμίαν; Πόσον θόρυβον; Πόσην ἀσθένειαν; Πόσον πάθος; Αὐτὸ λοιπὸν ὀνομάζεις ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς καὶ ἀκύμαντον λιμένα; Αὐτὴ εἶναι ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν; Δὲν ἔχει βεβαίως καμμίαν σημασίαν τὸ ὅτι σὺ λέγεις τὰ ἀντίθετα. Διότι καὶ οἱ φρενοβλαβεῖς δὲν ἀντιλαμβάνονται τὰ πράγματα ὅπως εἶναι ἐκ φύσεως, ἀλλ᾽ ἐκφράζουν τὴν γνώμην των ἀντιθέτως πρὸς τὴν πραγματικότητα. «Τὰ Ὀλύμπια δὲν εἶναι πολὺ μακρυά». **D** Θὰ ἐπιστρέψω πάλιν εἰς τὸν θρῆνον διὰ νὰ δείξω πόσον ἐπληγώθησαν ὅλοι οἱ Ἐθνικοὶ ποὺ κατοικοῦσαν τότε εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅτι δὲν θὰ τὸ ἀντιμετώπιζεν αὐτὸ μὲ ἠρεμίαν ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ θὰ ἄφηνε νὰ ξεσπάσῃ ὅλος ὁ θυμός του ἐπάνω εἰς τὴν λειψανοθήκην τοῦ μάρτυρος, ἂν δὲν κατείχετο ἀπὸ φόβον μεγαλύτερον τοῦ θυμοῦ του. Τί λέγει λοιπὸν ὁ ῥήτωρ; «Τὰ Ὀλύμπια δὲν εἶναι πολὺ μακρυά. Ἡ ἑορτὴ θὰ γίνῃ αἰτία νὰ ἔλθουν ἐδῶ αἱ πόλεις, ποὺ θὰ καταφθάσουν μὲ βόδια διὰ θυσίαν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα; Τί θὰ κάμωμεν; Ποῦ θὰ ἐξαφανισθῶμεν; **E** Ποῖος θεὸς θὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὴν γῆν; Ποῖος κῆρυξ, ποία σάλπιγξ δὲν θὰ προκαλέσῃ τὰ δάκρυά μας; Ποῖος θὰ ὀνομάσῃ ἑορτὴν τὰ Ὀλύμπια, ἀφοῦ τὰ ἐαρινὰ γύρω μας προκαλοῦν τοὺς ὀδυρμούς; Δὲς μου τόξα

κατασκευασμένα ἐκ κέρατος, λέγει ἡ τραγῳδία[19] ἐγὼ ὅμως ζητῶ καὶ μαντικὴν ἱκανότητα ὥστε μ' αὐτὴν μὲν νὰ ἀνεύρω, μὲ τὸ τόξον δὲ νὰ τοξεύσω τὸν δράστην. Ὢ, ἀσέβεια τόλμης! Ὢ! μολυσμένη ψυχή! Ὢ, θρασὺ χέρι! Ὁ δράστης εἶναι ἄλλος Τιτυὸς ἢ Ἴδας,[20] ἀδελφὸς τοῦ Λυγκέως, ὄχι βεβαίως γίγας ὅπως ἐκεῖνος οὔτε τοξότης ὅπως ὁ ἄλλος· ἔχει ὅμως μίαν ἱκανότητα μόνον, νὰ στρέφεται μὲ μανίαν ἐναντίον τῶν Θεῶν. 569 A Καὶ τὰ μὲν τέκνα τοῦ Ἀλωέως,[21] ποὺ τὰ σχέδιά των ἐναντίον τῶν θεῶν ἦσαν ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς σκέψεως, τὰ ἐσταμάτησες διὰ τοῦ θανάτου, Ἀπόλλων, αὐτὸν ὅμως ποὺ ἀπὸ μακρυὰ ἔφερε τὸ πῦρ δὲν τὸν συνήντησε κανὲν ἱπτάμενον βέλος διὰ νὰ καρφωθῇ εἰς τὴν καρδίαν του. Ὢ, ἀδίστακτο χέρι! Ὢ, ἄδικον πῦρ! Ποῦ ἄραγε νὰ ἔπεσε πρῶτα - πρῶτα ὁ σπινθήρ; Ἀπὸ ποῦ ἄρχισε τὸ κακόν; Ἐξεκίνησεν ἄραγε ἀπὸ τὴν ὀροφὴν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἄλλα, εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ εἰδώλου, εἰς τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ χρυσοῦν κύπελλον, εἰς τὴν περικεφαλαίαν, εἰς τὸν ποδήρη χιτῶνα; Ὁ δὲ Ἥφαιστος, ὁ Θεὸς τοῦ πυρός, δὲν συνεκράτησε τὸ πῦρ ποὺ κατέστρεφε τὰ πάντα, ἂν καὶ ὤφειλε χάριν εἰς τὸν θεὸν διὰ καλὸν μήνυμα ποὺ τοῦ προσεκόμισε παλαιότερα. Ἀλλ' οὔτε ὁ Ζεύς, ποὺ ἔχει εἰς τὰ χέρια του τὰ χαλινάρια τῶν βροχῶν, δὲν ἔρριψεν ὕδωρ εἰς τὴν φλόγα, ἐνῷ ἔσβησε κάποτε τὴν πυρὰν ποὺ ἠπείλει τὸν δυστυχῆ βασιλέα τῶν Λυδῶν; Τί ἄραγε νὰ εἶπε πρῶτα εἰς τὸν Θεὸν αὐτὸς ποὺ τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον; B Ἀπὸ ποῦ ἤντλησε τὸ θάρρος; Πῶς διετήρησε τὴν ὁρμήν; Πῶς δὲν μετέβαλε γνώμην ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸ κάλλος τοῦ θεοῦ;» Μέχρι πότε θὰ εἶσαι τυφλός, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, καὶ θὰ ἰσχυρίζεσαι ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργον ἀνθρώπου, καὶ θὰ ἀντιφάσκῃς, ὅπως οἱ μεθυσμένοι, καὶ θὰ ἀναιρῇς τὸν ἑαυτόν σου; Διότι ἂν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ποὺ ὡδήγει τόσον μεγάλην στρατιὰν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ ἔκαυσε τοὺς ὑπολοίπους ναοὺς καὶ εἶχεν εἰς τὸ χέρι του τὴν δᾷδα ἕτοιμος νὰ πυρπολήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ναόν, τὸν μετέβαλεν ὁ θεὸς (αὐτὰ ἔλεγες μὲ θρήνους εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μονῳδίας ὡς ἑξῆς· «Τὸν βασιλέα λοιπὸν τῶν Περσῶν, τὸν πρόγονον αὐτοῦ ποὺ μᾶς πολεμᾷ τώρα, ὁ ὁποῖος κατέλαβε διὰ προδοσίας τὴν πόλιν καὶ τὴν παρέδωσεν εἰς τὸ πῦρ, C ὅταν ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Δάφνην διὰ νὰ κάνῃ τὸ ἴδιον, τὸν μετέβαλεν ὁ Θεός, καὶ ἀφοῦ ἐπέταξε τὴν δᾷδα προσεκύνησε τὸν Ἀπόλλωνα. Τόσον πολὺ τὸν κατεπράϋνε καὶ τὸν κατέστησε φίλον μὲ τὴν ἐμφάνισίν του»). Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἐνίκησε τὴν ὀργὴν τῶν βαρβάρων καὶ τόσον μεγάλον στρατόν, καὶ ἠδυνήθη τότε ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον (ἰσχυρίζεσαι ἀκόμη ὅτι καὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἀλωέως ποὺ κατέστρωναν σχέδια ἐναντίον τῶν θεῶν τὰ ἐσταμάτησε διὰ τοῦ θανάτου) πῶς λοιπὸν αὐτὸς ποὺ τόσα κατώρθωσε, δὲν ἔκαμε κάτι παρόμοιον καὶ τώρα; Καὶ τίποτε ἄλλο ἂν δὲν ἔκανεν, ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ λυπηθῇ τὸν ἱερέα, ποὺ ἀδίκως ἐβασανίζετο καὶ νὰ φανερώσῃ τὸν ὑπεύθυνον. Καὶ ἂν ἀκόμη διέφυγεν ὁ δράστης, ἀφοῦ προεκάλεσε τὸν ἐμπρησμόν, ἔπρεπε, τότε ποὺ τοῦ ταλαιπώρου ἱερέως D τοῦ ἐξέσχιζαν τὰς πλευρὰς καὶ δὲν ἐγνώριζε νὰ κατονομάσῃ τὸν δράστην, ὅταν τὸν ἠρώτων, νὰ ἐμφανισθῇ ὁ Ἀπόλλων καὶ νὰ παραδώσῃ τὸν δράστην, ἢ νὰ τὸν ἀποκαλύψῃ μόνον, ἂν δὲν ἠμποροῦσε νὰ τὸν παραδώσῃ. Ἀλλ' ἀκριβῶς τώρα παραβλέπει ὁ ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν ἱερέα ποὺ κατεξεσχίζεται παραλόγως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν βασιλέα ποὺ ἐξευτελίζεται μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιτέλεσιν τόσων θυσιῶν. Διότι ὅλοι πράγματι τὸν εἰρωνεύοντο ὡς τρελλὸν καὶ ἀνισόρροπον, ὅταν ἐξέσπαζε τὸν θυμόν του ἐπάνω εἰς τὸν ταλαίπωρον ἱερέα. Πῶς ἐξηγεῖται δὲ τὸ ὅτι, ἐνῷ προεφήτευσε τὸν ἐρχομὸν τοῦ βασιλέως, ἂν καὶ ἦτο ἀκόμη πολὺ ἐνωρὶς (διότι καὶ αὐτὸ τὸ ἔλεγες πιὸ πάνω εἰς τοὺς θρήνους σου), δὲν εἶδεν αὐτὸν ποὺ ἦτο πλησίον του καὶ ἔθεσε τὸ πῦρ; Παρὰ ταῦτα ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἔχει καὶ μαντικὰς ἱκανότητας. E Μοιράζετε ἄλλωστε εἰς ὅλους τοὺς θεούς σας διαφόρους τέχνας, ὡσὰν νὰ εἶναι ἄνθρωποι. Εἰς αὐτὸν λοιπὸν ἀπεδώσατε τὴν μαντικὴν τέχνην, καὶ παρὰ ταῦτα δὲν τοῦ ζητᾶς νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς σὲ τὴν τέχνην του. Πῶς λοιπὸν δὲν ἀντελήφθη τὰς ἰδικάς του τιμωρίας; Αὐτὸ θὰ ἠδύνατο καὶ εἷς ἄνθρωπος νὰ τὸ ἀντιληφθῇ. Μήπως ὅμως ἐκοιμᾶτο ὅταν ἠνάπτετο τὸ πῦρ; Κανεὶς ὅμως δὲν εἶναι τόσον ἀναίσθητος. 570 A ὥστε ἐνῷ τοῦ θέτουν πῦρ νὰ μὴν ἐγερθῇ ἀμέσως καὶ νὰ συλλάβῃ τὸν δράστην. Πράγματι «Ἕλληνες

19. Βλ. Σοφοκλέους, Τρῶες, ἀπόσπ. 738.

20. Ἴδας· ἥρως κοινὸς εἰς τὰς παραδόσεις τῆς Αἰτωλίας καὶ Μεσσηνίας. Κατὰ τὴν αἰτωλικὴν παράδοσιν ὁ Ἴδας ἀπήγαγεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τούτου ἁρπαγεῖσαν «καλλίσφυρον» Μάρπησσαν, θυγατέρα τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ. Ἕνεκα τῆς ἀπαγωγῆς ἐκείνης ἐλέγετο, ὅτι ὁ Ἴδας εἶχε μονομαχήσει πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς ἐχώρισε τούτους συμπλεκομένους, ἐπιτρέψας εἰς τὴν Μάρπησσαν νὰ ἐκλέξῃ ἕνα ἐκ τῶν δύο. Αὕτη ἐπροτίμησε τὸν Ἴδαν. Διασῴζονται ἀττικὰ πήλινα ἀγγεῖα μὲ τὴν παράστασιν τῆς μονομαχίας Ἴδα καὶ Ἀπόλλωνος.

Τιτυός· γίγας, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς γῆς. Μεταβαίνων οὗτος κάποτε εἰς Δελφοὺς συνήντησε καθ' ὁδὸν τὴν Λητώ, ἣν ἀπεπειράθη νὰ βιάσῃ. Αὕτη ἐπεκαλέσθη εἰς βοήθειαν τὰ τέκνα της, καὶ ὁ Ἀπόλλων τὸν κατετόξευσε.

21. Ἀλωεύς· μυθικὸν πρόσωπον καὶ πατὴρ τοῦ Ἐφιάλτου καὶ τοῦ Ὤτου, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν ν' ἀνέλθουν εἰς τὸν Ὄλυμπον καὶ νὰ πολεμήσουν κατὰ τοῦ Διός. Ἐφονεύθησαν ὅμως κατὰ τὸ ἐγχείρημά των ὑπὸ τῶν τόξων τοῦ Ἀπόλλωνος.

ἀεὶ παῖδες, γέρων δὲ Ἕλλην οὐδείς». Ἔπρεπε δηλαδὴ νὰ θρηνῆτε διὰ τὴν ἀφροσύνην σας, διότι ἐνῷ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἀπεκάλυπταν τὴν ἀπάτην τῶν δαιμόνων, σεῖς δὲν ἐφεύγατε μακρυά των, ἀλλὰ παραδοθέντες εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ πωλήσαντες τὴν σωτηρίαν σας, ὁδηγεῖσθε ὡσὰν τὰ ζῶα, ὅπου σᾶς διατάξουν νὰ ἀκολουθήσετε καὶ κάθεσθε καὶ θρηνεῖτε διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν εἰδώλων.[23] Σὺ δέ, ρήτορ, ζητεῖς καὶ τόξα καὶ δὲν διαφέρεις πράγματι ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὰ λέγει εἰς τὴν τραγῳδίαν. Δὲν εἶναι ἀληθῶς καταφανὴς καὶ σαφὴς παραφροσύνη νὰ περιμένῃ κανεὶς νὰ κατορθώσῃ κάτι μ' αὐτὰ τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα δὲν ὠφέλησαν εἰς τίποτε αὐτὸν ποὺ τὰ εἶχε;[24] Διότι ἂν σὺ νομίζῃς ὅτι ἔχεις μεγαλυτέραν ἐμπειρίαν **B** καὶ ἐπιτηδειότητα ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν τιμᾶτε, ἐφ' ὅσον εἶναι πιὸ ἀμαθὴς καὶ ἀνίκανος εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς ποὺ σεῖς ἰσχυρίζεσθε ὅτι ὑπερβάλλει τοὺς πάντας; Ἂν πάλιν δέχεσαι ὅτι ἐκεῖνος ἔχει τὰ πρωτεῖα εἰς τὸ τόξον καὶ τὴν μαντικήν, πῶς ἤλπισας νὰ καταφέρῃς κάτι σὺ ποὺ μέρος μόνον τῆς τέχνης κατέχεις, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτὸς ποὺ κατέχει τὴν τέχνην εἰς τὸ ἀκέραιον;

20. Αὐτὰ εἶναι γελοιότητες καὶ φλυαρίαι. Διότι οὔτε κατεῖχε κάποιαν μαντικὴν ἱκανότητα, οὔτε καὶ ἂν εἶχε θὰ κατώρθωνε κάτι. Διότι αὐτὸς ποὺ ἔπραξε ταῦτα δὲν ἦτο εἷς ἁπλοῦς ἄνθρωπος, ἀλλὰ κάποια θεία δύναμις. Θὰ σᾶς πῶ δὲ τὴν αἰτίαν κατόπιν. Τώρα ὅμως ἀξίζει νὰ μάθετε διὰ ποῖον λόγον κατηγορεῖ τὸν Ἥφαιστον ὡς ἀγνώμονα, **C** λέγων τὰ ἑξῆς· «Ὁ Ἥφαιστος δέ, ὁ διαχειριστὴς τοῦ πυρός, δὲν συνεκράτησε τὸ καταστρεπτικὸν πῦρ, ἂν καὶ ὤφειλε χάριν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα διὰ τὸ μήνυμα ποὺ τοῦ ἔφερε παλαιότερα». Ποίαν χάριν; Ποῖον παλαιὸν μήνυμα; πές μου. Διατί ἀποκρύπτεις τὰ σεμνὰ κατορθώματα τῶν θεῶν σου; Ἂν ἀνέφερες τὴν εὐεργεσίαν δηλαδή, θὰ ἀπεδείκνυες τὸν Ἥφαιστον περισσότερον ἀγνώμονα. Ἐντρέπεσαι ὅμως καὶ κοκκινίζεις. Θὰ ἀποκαλύψω λοιπὸν ἐγὼ μὲ θάρρος τὰ ἰδικά σου. Ποία ἦτο λοιπὸν ἡ εὐεργεσία; Ἠρωτεύθη κάποτε ὁ Ἄρης τὴν Ἀφροδίτην· ἐπειδὴ ὅμως ἐφοβεῖτο τὸν ἄνδρα της, τὸν Ἥφαιστον, παρετήρησε, λέγουν, πότε θὰ ἀπουσίαζεν ἐκεῖνος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνά της. Ὁ

22. Βλ. Πλάτωνος, Τίμαιον 22Β.
23. Βλ. σημείωσιν 19.
24. Ἐννοεῖ τὸν Ἀπόλλωνα, ὅστις παρὰ τὸ ὅτι ἦτο ὁ τοξότης θεὸς δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν καταστροφήν. Κἰς τί λοιπὸν θὰ ὠφελήσουν τὸν ρήτορα τὰ τόξα ποὺ ζητεῖ ἀφοῦ τὸν ἀρχιτεχνίτην εἰς τὸ τοξεύειν Ἀπόλλωνα δὲν ὠφέλησαν;

Ἀπόλλων ὅμως εἶδε τὴν παράνομον μεῖξιν αὐτῶν, **D** ἦλθεν εἰς τὸν Ἥφαιστον καὶ ἐμαρτύρησε τὴν μοιχείαν. Ἀφοῦ δὲ κατέφθασεν αὐτὸς καὶ τοὺς συνέλαβεν ἐπὶ τῆς κλίνης, τοὺς περιέβαλε διὰ δεσμῶν ἔτσι ὅπως ἦσαν καὶ ἐκάλεσε τοὺς θεοὺς νὰ ἴδουν τὴν αἰσχρὰν πρᾶξιν, καὶ νὰ τιμωρηθοῦν ἔτσι διὰ τοῦ ἐξευτελισμοῦ διὰ τὴν μοιχείαν. Αὐτὴν τὴν εὐεργεσίαν ὤφειλε λοιπὸν ὁ Ἥφαιστος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, καὶ ὅταν τὸ ἐκάλεσεν ἡ περίστασις ἐφάνη ἀγνώμων καὶ δὲν ἀνταπέδωσε τὴν εὐεργεσίαν. Εἰς τί φταίει ὅμως καὶ ὁ Ζεύς, ἀγαπητέ μου; Διότι καὶ αὐτὸν τὸν κατηγορεῖς διὰ σκληρότητα. «Ἀλλ' οὔτε ὁ Ζεύς, λέγεις, ποὺ ἔχει εἰς τὰ χέρια του τὰ χαλινάρια τῶν βροχῶν, δὲν ἔρριψεν ὕδωρ εἰς τὴν φλόγα, ἐνῷ ἔσβησε κάποτε τὴν φωτιὰν τοῦ δυστυχισμένου βασιλέως τῶν Λυδῶν». Καλὰ ἔκαμες ὅμως καὶ μᾶς **E** ἐθύμισες τὸν Λυδὸν βασιλέα. Διότι καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐξηπάτησεν ὁ ἄθλιος αὐτὸς θεὸς μὲ τὸ νὰ τὸν ξεσηκώνῃ μὲ κενὰς ἐλπίδας καὶ νὰ τὸν ρίψῃ τελικῶς εἰς ὁλοφάνερον κακόν. Καὶ ἂν δὲν ἦτο φιλάνθρωπος ὁ Κῦρος εἰς τίποτε δὲν θὰ τὸν ὠφέλει ὁ Ζεύς. Ὥστε κακῶς κατηγορεῖς τὸν Δία, διότι προτίμησε ὅπθεν τὸν Λυδὸν βασιλέα παρὰ τὸ τέκνον του.[25] Διότι οὔτε τὸν ἑαυτόν του δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερασπίσῃ ὅταν ἐκτυπήθη ἀπὸ κεραυνόν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ρωμύλου, τὴν Ρώμην, ὅπου ἐτιμᾶτο περισσότερον ἀπ' ὅλας τὰς πόλεις. **571 A** Ἂς ἀκούσωμεν ὅμως καὶ τὴν συνέχειαν τῶν θρήνων, διότι ἔτσι θὰ κατανοήσωμεν καλῶς τὸ πένθος ποὺ κατέλαβε τὰς ψυχάς των· «Ἄνδρες, ἡ ψυχή μου ποθεῖ ν' ἀντικρύσῃ τὴν μορφὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ σκέψις μοῦ φέρνει ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τὸν τύπον του, τὴν ἡμερότητα τῆς μορφῆς, τὴν ἁπαλότητα τῆς ἐπιδερμίδος, ποὺ καὶ εἰς τὸν λίθον ἐπάνω εἶναι ἔκδηλα, τὴν ζώνην γύρω εἰς τὸ στῆθος νὰ συγκρατῇ τὸν χρυσοῦν χιτῶνα, ὥστε ἀλλοῦ νὰ ἐφαρμόζῃ καὶ ἀλλοῦ νὰ πτυχοῦται. Τὸ ὅλον δὲ σχῆμα ποῖον ἐχθρητικὸν θυμὸν δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ καταπραΰνῃ; Διότι ἐφαίνετο ὡς νὰ ἐτραγουδοῦσε κάποιαν μελῳδίαν, λέγουν μάλιστα ὅτι κάποιος ἤκουσε τὸν θεὸν νὰ παίζῃ τὴν κιθάραν κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Εὐτυχισμένα αὐτιά! Τὸ ᾆσμα δὲ ἦτο ἐγκώμιον πρὸς τὴν γῆν, **B** εἰς τὴν ὁποίαν νομίζω ὅτι προσφέρει σπονδὴν ἀπὸ τὸ χρυσοῦν κύπελλον, διότι ἔκρυψε τὴν κόρην ἀφοῦ ἤνοιξε καὶ ἔκλεισε πάλιν».[26] Καὶ μετ' ὀλί-

25. Ἐπροτίμησε νὰ βοηθήσῃ δηλαδὴ τὸν Κροῖσον παρὰ τὸν Ἀπόλλωνα, τὸ τέκνον του. Ὁ Ζεὺς κατὰ τὸν Ὅμηρον εἶναι «πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε».
26. Διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Δάφνης βλ. σημείωσιν 16.

γον ὀδυρόμενος πάλιν διὰ τὸν ἐμπρησμὸν λέγει· «Ὁ ὁδοιπόρος ἐκραύγαζε μόλις ἐχάραζεν ἡ αὐγή, καὶ ἡ ἱέρεια τοῦ θεοῦ ὠδύρετο εἰς τὸ δάσος τῆς Δάφνης. Κτυπήματα εἰς τὰ στήθη καὶ διαπεραστικοὶ ὀδυρμοί, διὰ μέσου τοῦ καταφύτου χωρίου φθάνουν εἰς τὴν πόλιν καὶ προκαλοῦν τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Μόλις δὲ εἶχε προλάβει ὁ βασιλεὺς νὰ κλείσῃ τὰ μάτια του διὰ νὰ κοιμηθῇ, καὶ ἡ θλιβερὰ εἴδησις τὸν ἐσήκωσεν ἀπὸ τὴν κλίνην του. Ἔτρεχε δὲ ὡσὰν μανιακός, ζητῶν νὰ τοῦ δώσῃ ὁ Ἑρμῆς πτερὰ διὰ νὰ εὕρῃ τὸν δράστην τοῦ κακοῦ, **C** ἐνῷ μέσα του ἐκαίγετο ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν ναόν. Ἔπεφταν δὲ τὰ δοκάρια, ἔφερναν πρὸς τὰ κάτω τὸ πῦρ καὶ κατέστρεφαν ὅ,τι ἤγγιζαν καὶ πρῶτον τὸν Ἀπόλλωνα ποὺ δὲν ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὴν ὀροφήν, κατόπιν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ὡραιότητας, τὰς εἰκόνας τῶν Μουσῶν ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ, τοὺς ἀστράπτοντας λίθους, τοὺς ὡραίους κίονας. Τὸ δὲ πλῆθος συγκεντρωμένον γύρωθεν ὠδύρετο, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ βοηθήσουν, ὅπως συμβαίνει μὲ αὐτοὺς ποὺ παρακολουθοῦν ἀπὸ τὴν ξηρὰν ναυάγιον, ποὺ ἡ βοήθειά των περιορίζεται εἰς τὸ νὰ δακρύζουν διὰ τὸ γεγονός. Καὶ ἦτο πράγματι ὡσὰν νὰ ἔκλαιγαν γοερῶς καὶ αἱ Νύμφαι ποὺ βγῆκαν ἀπὸ τὰς πηγάς, ἀκόμη δὲ καὶ ὁ Ζεὺς καθισμένος κάπου ἐκεῖ πλησίον, ὅπως εἶναι φυσικόν, ἀφοῦ ἔβλεπε νὰ καταστρέφεται ἡ πρὸς τὸν υἱόν του τιμή, ἀκόμη δὲ καὶ οἱ θεοὶ ποὺ κατοικοῦσαν εἰς τὸ δάσος. **D** Ἐξ ἴσου ἐθρήνει μέσα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ Καλλιόπη,[27] διότι ἔβλεπε νὰ καταστρέφῃ τὸ πῦρ αὐτὸν ποὺ συνέστησε τὸν χορὸν τῶν Μουσῶν». Κατόπιν δὲ πρὸς τὸ τέλος λέγει· «Νὰ μοῦ φανῇς καὶ τώρα Ἀπόλλων, ὅπως σὲ ἔκαμε τότε ὁ Χρύσης μὲ τὰς κατάρας του ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν, γεμᾶτος ὀργὴν καὶ ὅμοιος μὲ τὴν νύκτα,[28] διότι ἐνῷ ἐμεῖς σοῦ ἑτοιμάζαμε τὰ ἐνδύματα καὶ ἀντικαθιστούσαμε τὰ ἐφθαρμένα, αἴφνης ἐξηφανίσθη αὐτὸ ποὺ ἐτιμούσαμε, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν νυμφίον ποὺ φεύγει, ἐνῷ ἀκόμη ἑτοιμάζουν τοὺς στεφάνους».

21. Αὐτὸς λοιπὸν ἦτο ὁ θρῆνος ἢ μᾶλλον μερικὰ κομμάτια τοῦ θρήνου. Εἰς ἐμὲ ὅμως προκαλεῖ ἔκπληξιν τὸ πῶς καυχᾶται ὁ ρήτωρ δι᾽ αὐτὰ ἀκριβῶς ποὺ ἔπρεπε νὰ αἰσχύνεται. Παρουσιάζει τὸν θεὸν ὡς αἰσχρὸν καὶ ἀκόλαστον νέον **E** νὰ παίζῃ κιθάραν κατὰ τὸ μεσημέρι, μὲ ὑπόθεσιν τοῦ ᾄσματος τὴν ἐρωμένην, καὶ ὀνομάζει εὐτυχισμένα αὐτιὰ αὐτοὺς ποὺ ἤκουσαν τὴν αἰσχρὰν μελῳδίαν. Καὶ τὸ νὰ δακρύζουν μὲν μερικοὶ κάτοικοι τῆς Δάφνης καὶ οἱ γείτονές

27. Ἡ πρεσβυτέρα τῶν ἐννέα Μουσῶν, θεωρουμένη ὡς θεὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως.

28. Βλ. Ὁμήρου, Ἰλιάδα Α´ 1 ἑ.

των καὶ νὰ φλέγεται καὶ ὁ βασιλεύς, χωρὶς ὅμως νὰ ἠμποροῦν νὰ κάμουν τίποτε περισσότερον ἀπὸ τοὺς θρήνους δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον. Τὸ νὰ εὑρίσκωνται ὅμως εἰς τὴν ἰδίαν ἀμηχανίαν καὶ οἱ θεοί, 372 **A** καὶ νὰ δακρύζουν μόνον καὶ αὐτοί, καὶ οὔτε ὁ Ζεύς, οὔτε ἡ Καλλιόπη, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν θεῶν, οὔτε αἱ ἴδιαι αἱ Νύμφαι νὰ ἠμποροῦν ν᾽ ἀντιμετωπίσουν τὸ πῦρ, ἀλλὰ νὰ κραυγάζουν καὶ νὰ θρηνοῦν μόνον ὅλοι, αὐτὸ εἶναι ποὺ προκαλεῖ πολὺν γέλωτα. Τὸ ὅτι ἐδέχθησαν λοιπὸν μέγα πλῆγμα ἔχει ἀποδειχθῆ ἐπαρκῶς ἐκ τῶν λεχθέντων. Διότι καὶ κάπου εἰς τὸ μέσον τῆς μονῳδίας ὁμολογεῖται ρητῶς ὅτι ἐπλήγησαν εἰς τὰ πλέον καίρια σημεῖα. Δὲν θὰ τὸ ἀντιμετώπιζε λοιπὸν μὲ ἠπιότητα ὁ βασιλεύς, ἂν δὲν κατείχετο ἀπὸ δισταγμὸν καὶ ἀπὸ πολὺ μεγάλον τρόμον. Εἶναι καιρὸς τώρα νὰ παρουσιάσω καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δὲν ἐξεδήλωσε **B** τὴν ὀργήν του ἐναντίον τοῦ βασιλέως, ἀλλ᾽ ἐναντίον τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ διατί δὲν κατέστρεψεν ὅλον τὸν ναὸν τὸ πῦρ, ἀλλὰ μόνον τὴν στέγην καὶ τὸ εἴδωλον. Αὐτὰ δηλαδὴ δὲν ἔγιναν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ λόγος, ἀλλ᾽ ὅλα ἐγίνοντο ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἐν πλάνῃ εὑρισκομένους. Αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα, πρὶν ἀκόμη συμβοῦν, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἐγνώριζε καὶ τοῦτο, ὅτι ἂν ὁ κεραυνὸς κατηυθύνετο ἐναντίον τοῦ βασιλέως, αὐτοὶ ποὺ θὰ παρίσταντο καὶ θὰ ἔβλεπον τὸ πλῆγμα θὰ ἐφοβοῦντο πρὸς καιρόν, μετὰ τὴν πάροδον ὅμως δύο καὶ τριῶν ἐτῶν, καὶ ἡ μνήμη τοῦ συμβάντος θὰ ἐχάνετο, καὶ πολλοὶ ἀσφαλῶς θὰ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θὰ ἐπίστευον εἰς τὸ θαῦμα. Ἂν ὅμως ἐδέχετο τὴν φλόγα ὁ ναός, **C** θὰ διεκήρυττε καλύτερα ἀπὸ ὁποιονδήποτε κήρυκα, ὄχι μόνον εἰς τοὺς τότε ζῶντας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς μετέπειτα τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ὥστε, καὶ αὐτοὶ ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ συγκαλύψουν χωρὶς ἐντροπὴν τὸ γεγονός, νὰ μὴν εὑρίσκουν καμμίαν πρόφασιν. Διότι ὁ κάθε ἐπισκέπτης τοῦ τόπου νοιώθει ὡσὰν μόλις πρὸ ὀλίγου νὰ ἔχῃ γίνει ὁ ἐμπρησμός, τὸν καταλαμβάνει φρίκη καὶ στρέφων ἀμέσως τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανὸν δοξάζει τὴν δύναμιν αὐτοῦ ὁ ὁποῖος ἐνήργησε ταῦτα. Αὐτὸ ποὺ συνέβη ἐδῶ εἶναι ὅμοιον ἀκριβῶς μὲ τὸ ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ διαρρήξῃ τὸ σπήλαιον καὶ τὸ κρησφύγετον κάποιου λησττάρχου, ἐλευθερώσῃ τὸν ἐντὸς αὐτοῦ δεσμώτην καί, ἀφοῦ πάρῃ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ λησττάρχου, ἐγκαταλείψῃ τὸν τόπον ὡς καταφύγιον τῶν θηρίων καὶ τῶν ἑρπετῶν. Κατόπιν δὲ ὅποιος ἔρχεται εἰς τὸ κρησφύγετον ἐκεῖνο καὶ βλέπει τὸν τόπον ἐκεῖνον, **D** φαντάζεται τὰς καταδρομὰς καὶ τὰς κλοπὰς καὶ σχηματίζει εἰς τὸν νοῦν του τὴν μορφὴν αὐτοῦ, ποὺ κατοικοῦσε προηγουμένως ἐντὸς αὐτοῦ. Ἀπὸ

μακρυὰ δηλαδή, μόλις ἀντικρύσῃ κανεὶς τοὺς κίονας καὶ πλησιάσῃ κατόπιν καὶ ἰδοῦ τὸ κατώφλιον, φαντάζεται τὴν ἀποκρουστικὴν μορφὴν τοῦ εἰδώλου, σκέπτεται τὰς ἀπάτας καὶ τὰς ἐπιβουλάς, καὶ φεύγει κατόπιν γεμάτος θαυμασμὸν διὰ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔτσι τὸ οἰκοδόμημα ποὺ ὑπηρέτει προηγουμένως τὴν πλάνην καὶ τὴν βλασφημίαν, γίνεται τώρα ὑπόθεσις τῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ. Τόσον σοφὸς εἶναι ὁ ἰδικός μας Θεός. Καὶ τὰ θαυμαστὰ αὐτὰ γεγονότα δὲν τὰ κάνει τώρα διὰ πρώτην φοράν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς τὰς προηγουμένας γενεάς. **E** Φυσικὰ δὲν εἶναι τώρα ὁ κατάλληλος καιρὸς διὰ ν' ἀναφερθῶ εἰς ὅλα, θὰ ὑπενθυμίσω ὅμως αὐτὸ ποὺ εἶναι παρόμοιον πρὸς τὸ ἐν λόγῳ θαῦμα. Ὅταν κάποτε συνήφθη πόλεμος εἰς τὴν Παλαιστίνην μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ κάποιου ἄλλου ἔθνους, ἐνίκησαν οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀφοῦ ἐπῆραν τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, ὡσὰν λάφυρον καὶ προσφοράν, τὴν ἀφιέρωσαν εἰς κάποιο ἀπὸ τὰ ἐγχώρια εἴδωλα, ποὺ ὠνομάζετο Δαγών. Μόλις ὅμως εἰσῆλθεν ἡ κιβωτός, ἔπεσε κάτω τὸ εἴδωλον μὲ τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ ἔδαφος. **573 A** Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ εἰδώλου δὲν εἶδον τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐσήκωσαν πάλιν καὶ τὸ ἐτοποθέτησαν εἰς τὴν θέσιν του, τὴν ἐπομένην τὸ πρωΐ, ὅταν ἔφθασαν, τὸ εἶδαν ὄχι μόνον νὰ εἶναι πεσμένον ἀλλὰ καὶ σπασμένον ἀπὸ παντοῦ. Διότι καὶ τὰ χέρια ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοὺς ὤμους καὶ ἐξηκοντίσθησαν εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ ναοῦ μαζὶ μὲ τὰ πόδια, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ εἰδώλου κομματιασμένο διεσκορπίσθη ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.[29] Καὶ ἡ γῆ τῶν Σοδόμων ἐπίσης, διὰ νὰ συγκρίνωμεν τὸ μικρὸν πρὸς κάτι μεγαλύτερον, δι' αὐτὸν τὸν λόγον κατεφλέγη μαζὶ μὲ τοὺς κατοίκους καὶ κατεστράφη, καὶ ἀπέβη ἄκαρπος, διὰ νὰ σωφρονίζωνται ἐκ τοῦ τόπου ὄχι μόνον οἱ τότε ζῶντες **B** ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ μεταγενέστεροι. Διότι ἂν περιωρίζετο ἡ τιμωρία εἰς τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἠμποροῦσε κατόπιν ν' ἀμφισβητηθῇ τὸ γεγονός. Διὰ τοῦτο δέχεται τὸ πλῆγμα ὁ τόπος ποὺ δὲν φθείρεται ἀπὸ τὸν χρόνον, ὥστε νὰ ὑπενθυμίζῃ ἔτσι κάθε γενεὰν τῶν ἀπογόνων, ὅτι ἔχει νομοθετηθῆ νὰ ὑφίστανται αὐτὴν τὴν τιμωρίαν ὅσοι διαπράττουν παρόμοια ἁμαρτήματα, ἔστω καὶ ἂν δὲν τιμωροῦνται ἀμέσως. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε καὶ μ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν ναόν. Ἔχουν περάσει εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τότε καὶ κανὲν μέρος τῆς οἰκοδομῆς ποὺ ἐπυρπολήθη δὲν ἔχει καταστραφῆ, ἀλλ' εἶναι τόσον ἰσχυρὰ ὥστε ν' ἀντέξουν ἀκόμη ἑκατὸ καὶ διακόσια χρόνια **C** καὶ πολὺ περισσότερα ἀκόμη. Δὲν εἶναι δὲ καθόλου παράξενον τὸ ὅτι κανεὶς

29. Βλ. Α' Βασ. 5, 1—7.

ἀπὸ τοὺς κίονας δὲν ἀπεχωρίσθη τοῦ ἄλλου διὰ νὰ πέσῃ εἰς τὸ ἔδαφος. Διότι καὶ ὁ κίων τοῦ ὀπισθίου τμήματος, ποὺ μόνος αὐτὸς ἔσπασε, δὲν ἔπεσεν οὔτε αὐτὸς κάτω· ἀλλ' ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὴν θέσιν του, ἔπεσε πρὸς τὸν τοῖχον καὶ ἔμεινεν ἔτσι. Τὸ ἕνα μέρος αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν βάσιν μέχρι τὸ σπάσιμο στηρίζεται εἰς τὸν τοῖχον πρὸς τὸν ὁποῖον γέρνει, τὸ ἄλλο δὲ μέρος, ἀπὸ τὸ σπάσιμο μέχρι τὸ κιονόκρανο, ἵσταται ὕπτιον ὑποβασταζόμενον ἀπὸ τὸ κάτω κομμάτι. Ἐνῷ δὲ πολλάκις ἔχουν ἐπιπέσει σφοδροὶ ἄνεμοι ἐναντίον τοῦ τόπου καὶ συνέβησαν σεισμοὶ καὶ ἐτινάχθη ἡ γῆ, ἐν τούτοις τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἐμπρησμοῦ δὲν μετεκινήθησαν, ἀλλ' ἵστανται σταθερῶς, ὡσὰν νὰ κραυγάζουν **D** ὅτι διατηροῦνται διὰ νὰ σωφρονίζουν τοὺς μεταγενεστέρους.

32. Θὰ ἠμποροῦσε λοιπὸν κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ δὲν κατεστράφησαν ἀπὸ τὸ πῦρ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ναοῦ. Διὰ τὸ ὅτι ὅμως δὲν κατηυθύνθη πρὸς τὸν βασιλέα ὁ κεραυνός, ἂν ἀναζητήσῃ θὰ εὕρῃ ἄλλην αἰτίαν, ποὺ πηγάζει καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγήν, τὴν χρηστότητα δηλαδὴ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Χριστοῦ. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον συνεκράτησε τὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ νὰ πέσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως, τὸ κατηύθυνε δὲ εἰς τὴν στέγην τοῦ ναοῦ, διὰ νὰ κατορθώσῃ δηλαδή, παιδευόμενος ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, νὰ ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν ποὺ τοῦ ἡτοιμάσθη, νὰ μεταβληθῇ καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν πλάνην. Δὲν ἦτο δὲ μόνον αὐτό, οὔτε τοῦ ἔδωσε διὰ πρώτην φορὰν ὁ Χριστὸς δείγματα τῆς δυνάμεώς του, ἀλλὰ κοντὰ εἰς αὐτὸ **E** καὶ πολλὰ ἄλλα ἐξ ἴσου θαυμαστά. Διότι καὶ ὁ θεῖος του καὶ ὁ διαχειριστής, ποὺ ἀπέθανον κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, καὶ ἡ πεῖνα ποὺ ἔπεσεν εἰς τὴν πόλιν ἀμέσως μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του, καὶ ἡ ἔλλειψις ὕδατος, ποὺ ποτὲ προηγουμένως δὲν εἶχε συμβῆ, ἀλλ' ὠφείλετο εἰς τὰς ὀργανωθείσας ὑπ' αὐτοῦ θυσίας εἰς τὰς πηγάς, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη κοντὰ εἰς αὐτά, ὅσα συμβαίνουν εἰς τὰ στρατόπεδα καὶ εἰς τὰς πόλεις, εἶναι ἱκανὰ **574 A** νὰ λυγίσουν καὶ ψυχὴν ἀπὸ πέτραν. Ὄχι μόνον διότι εἶναι πολλά, οὔτε διότι γίνονται ὅλα μαζὶ καὶ κατὰ συνέχειαν, καὶ ἀκολουθοῦν ἀμέσως ὡς τιμωρία τὰς τολμηρὰς πράξεις, ὅπως συνέβη κάποτε μὲ τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ διότι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ συμβαίνοντα θαυμαστὰ γεγονότα εἶναι τέτοια ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται τὸ ἕνα τὴν βοήθειαν τοῦ ἄλλου διὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ποὺ τὰ βλέπουν, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ καθένα μόνον του, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, νὰ τὸ κάμῃ αὐτό. Διὰ νὰ μὴν ἀναφερθῶ δὲ εἰς ἄλλα, ποῖον ἐξ αὐτῶν ποὺ δὲν ἦσαν πέρα γιὰ πέρα ἀναίσθητοι δὲν ἐξέπληξε τὸ θαῦμα ποὺ ἔγινε εἰς τὰ θεμέλια τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύ-

μων; Ποῖον ὅμως ἦτο αὐτὸ τὸ θαῦμα; Βλέπων ὁ τύραννος βασιλεὺς ὅτι ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ εἶχεν ἐξαπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς ἐπικρατείας του, **B** ἔφθανε δὲ ἤδη καὶ εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς ἄλλους βαρβάρους μετὰ ἀπ' αὐτούς, καὶ ἐπροχώρει ἀκόμη πιὸ μέσα, καὶ κατελάμβανε, διὰ νὰ εἴπω ἔτσι, ὅλην τὴν ὑφήλιον, ὑπέφερε καὶ ἐστενοχωρεῖτο καὶ προητοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ τὰς Ἐκκλησίας. Δὲν ἐγνώριζεν ὅμως ὁ ταλαίπωρος ὅτι θὰ ἐκλωτσοῦσε ἐπάνω εἰς καρφιά. Καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν ἀπεπειράθη ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, τὸν ὁποῖον εἶχε σωριάσει εἰς τὸ ἔδαφος ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐφρόντιζεν αὐτὸς ὁ Ἐθνικὸς διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν Ἰουδαίων, λὲς καὶ ἤθελε νὰ λάβῃ πεῖραν τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκάλεσε μερικοὺς Ἰουδαίους τοὺς διέταξε νὰ θυσιάσουν (διότι ἔλεγεν ὅτι οἱ πρόγονοί των **C** κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐθρήσκευαν). Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι προέβαλλον ὡς δικαιολογίαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πράξουν τοῦτο ἔξω ἀπὸ τὴν παλαιὰν μητρόπολιν, ἀφοῦ ὁ ναός των ἦτο γκρεμισμένος, διατάζει νὰ πάρουν χρήματα ἀπὸ τὰ βασιλικὰ ταμεῖα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἐχρειάζοντο διὰ τὴν οἰκοδομὴν καὶ νὰ ὑπάγουν νὰ ἀνορθώσουν τὸν ναόν, ὥστε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν παλαιὰν συνήθειαν τῶν θυσιῶν. Αὐτοὶ οἱ ἀνόητοι δὲ ποὺ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐπλανῶντο καὶ ἐδιδάσκοντο μέχρι τὰ γεράματα, ἀπεχώρησαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ συμπράξουν μὲ τὸν βασιλέα. Μόλις ὅμως ἤρχισαν νὰ ἀδειάζουν τὸ χῶμα μόνον, ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὰ θεμέλια πῦρ καὶ τοὺς κατέστρεψεν ὅλους διὰ μιᾶς.[30] **D** Ὅταν τὸ ἐπληροφορήθη ὁ βασιλεύς, οὔτε ἐπεχείρησε νὰ συνεχίσῃ τὸ παράτολμον ἔργον, διότι κατείχετο ἀπὸ φόβον, οὔτε ὅμως ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων, διότι τοῦ εἶχον ἐπιβάλει ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν τυραννίαν των, ἀλλ' ἔμενεν ἄπρακτος. Μετὰ παρέλευσιν ὅμως ὀλίγου χρόνου ἤρχισε πάλιν τὴν ἰδίαν ματαιοπονίαν, ὄχι βεβαίως μὲ τὸ νὰ τολμήσῃ νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν ναόν, ἀλλὰ προετοιμαζόμενος εἰς πόλεμον ἐναντίον μας κατ' ἄλλον τρόπον. Ἀνέβαλλε πάντοτε νὰ κατέλθῃ εἰς φανερὸν ἐναντίον μας πόλεμον, ἀφ' ἑνὸς μὲν καὶ κυρίως, ἐπειδὴ εἶχε πεισθῆ ὅτι ἐπιχειρεῖ σαφῶς πράγματα ἀπραγματοποίητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ μὴ μᾶς δώσῃ ἀφορμὴν νὰ στεφθῶμεν μὲ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Διότι τοῦ ἦτο ἀφόρητον καὶ χειρότερον **E** ἀπὸ κάθε συμφορὰν νὰ βλέπῃ κάποιον ποὺ ὡδηγήθη εἰς τὰ βασανιστή-

30. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπόπειραν τοῦ Ἰουλιανοῦ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὸν χειμῶνα τῶν ἐτῶν 362-363. Τὰ γεγονότα διηγεῖται λεπτομερέστερα ὁ Σωζόμενος. Ἐκκλ. Ἱστορία 5, 22, P G 67, 1281 ἑ.ἑ.

ρια νὰ τὰ ὑπομένῃ ἐνώπιον ὅλων, μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Τόσον βαθειὰ ἀπεστρέφετο ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς. Ἐγνώριζεν ἀλλώστε καλῶς ὅτι, ἐὰν ἐτόλμα κάτι τέτοιο, θὰ ἐθυσίαζον ὅλοι τὴν ζωήν των διὰ τὸν Χριστόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο παμπόνηρος καὶ κακοῦργος, ἐθώπευε ποικιλοτρόπως αὐτοὺς ποὺ εἶχον τιμωρηθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἐκκλησίας δι' ὡρισμένα σφάλματα 575 **A** καὶ εἶχον ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὰς θέσεις των, καὶ ἔτσι μὲ τὸ νὰ παραδίδῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἀναξίους ἀνέτρεπε τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐδημιούργει συγκρούσεις ἐντὸς αὐτῆς. Ἐπίστευε δηλαδὴ ὅτι ἔτσι θὰ πολεμηθοῦν εὐκολώτερα ἀπ' ὅ,τι προηγουμένως, ἀφοῦ θὰ ἔχουν καταστραφῆ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διαμάχης. Κάποιον μάλιστα ποὺ εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικήν του ἐξουσίαν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς διαστροφῆς τῶν δογμάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀνηθικότητός του (ὠνομάζετο δὲ οὗτος Στέφανος) τοῦ ἐπέτρεψε νὰ καταλάβῃ πάλιν τὸν διδασκαλικὸν θρόνον. Ἀκόμη δὲ ἐφρόντιζε ὅσον τοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ ὀνομασία «Χριστιανοί» ποὺ ἐθύμιζε τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ἀποκαλῶν ὁ ἴδιος αὐτοὺς εἰς τὰ διατάγματα Γαλιλαίους ἀντὶ Χριστιανῶν, καὶ προτρέπων νὰ πράττουν τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄρχοντες.[31] **B** Ἐνῷ δέ, ὅπως εἶπα, εἶχον συμβῆ τὰ σημαδιακὰ γεγονότα τῆς πείνας καὶ τῆς ξηρασίας, αὐτὸς ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν ἀναίδειαν καὶ σκληρότητα. Καὶ ὅταν ἠτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν κατήρχετο εἰς τὸν πόλεμον μὲ τόσην ἀλαζονείαν ὡσὰν νὰ ἦτο σίγουρος ὅτι θὰ κατέστρεφε ὅλα τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη. Διὰ τοῦτο ἐξετόξευε καὶ ἐναντίον μας ἀπειλὰς καὶ ἔλεγε ὅτι μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του θὰ μᾶς κατάστρέψῃ ὅλους διὰ μιᾶς. Διότι ἐπίστευεν ὅτι ὁ ἐναντίον μας πόλεμος ἦτο πολὺ δυσκολώτερος τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ἔπρεπεν ἑπομένως νὰ τελειώσῃ πρῶτα μὲ ἐκεῖνον καὶ κατόπιν νὰ ἀναλάβῃ τὸν μεγαλύτερον. Αὐτὰ μᾶς τὰ μετέδωσαν ἄνθρωποι τοῦ περιβάλλοντός του. Ἐπειδὴ ὅμως ἔβραζεν ἀπὸ θυμὸν ἐναντίον μας, **C** καὶ καθημερινῶς ἐμεγάλωνεν ἡ μανία του, δὲν εἶχε μίαν σταθερὰν γνώμην, ἀλλ' ἤλλαξε τὴν προηγουμένην του γνώμην καὶ μᾶς ἠπείλει πάλιν μὲ τὸν διωγμόν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ τὸν συνετίσῃ καὶ νὰ σβήσῃ τὴν φλόγα τοῦ θυμοῦ του, ἔκαμε πάλιν αὐτὸ τὸ σημαδιακὸν γεγονός, ἀποστείλας τὸ πῦρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Δάφνης.

28. Αὐτὸς ὅμως οὔτε ἔτσι ἀπηλλάγη τοῦ θυμοῦ, ἀλλ' ἐπιθυμῶν σφόδρα τὴν ἰδικήν μας καταστροφήν, δὲν περίμενε οὔτε τὸν καιρὸν ποὺ ἠπείλησε, ἀλλ', ἐνῷ ἐπρόκειτο νὰ διαβῇ τὸν Εὐφράτην, ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τοὺς Χριστιανοὺς στρατιώτας. **D** Ἀφοῦ δὲ

31. Βλ. καὶ Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορίαν 3, 16, P G 82, 1116 C. «Τοὺς δὲ Χριστιανοὺς Γαλιλαίους ὠνόμαζεν, ἀτιμίαν αὐτοῖς ἐκ τῆς προσηγορίας προσάψειν ἡγούμενος».

κατώρθωσε διὰ κολακειῶν νὰ διαφθείρῃ ἀρκετούς, αὐτοὺς ποὺ ἀντέδρασαν δὲν τοὺς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸ στράτευμα, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μήπως μὲ τὴν ἀποχώρησίν των ἀντιπαρατάξῃ εἰς τοὺς Πέρσας ἐξησθενημένον τὸν στρατόν του. Ποῖος λοιπὸν θὰ μᾶς διηγηθῇ αὐτὰ ποὺ ἐκεῖ συνέβησαν καὶ ποὺ εἶναι πολὺ φοβερώτερα ἀπὸ ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν ἔρημον, εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔτσι. Δηλαδὴ ἐτιμωρεῖτο ὁ ἀναίσθητος ἐκεῖνος Φαραώ, καὶ μετ᾿ αὐτοῦ κατεποντίζοντο ὅλοι; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τότε, ἐπειδὴ μὲ καμμίαν ἀπὸ τὰς συμφορὰς δὲν ὑπεχώρησεν ὁ Αἰγύπτιος βασιλεὺς καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ καλύτερος, **E** τὸν κατεπόντισε μαζὶ μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὴν θάλασσαν, ἔτσι καὶ τώρα, ἐπειδὴ ἀντεστάθη μὲ ἀναίδειαν εἰς ὅλα τὰ θαυμαστὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ κερδίσῃ τίποτε ἐξ αὐτῶν, ἀλλ᾿ ἔμενεν ἀδιόρθωτος, τὸν περιέβαλε μὲ τὰς χειροτέρας τῶν συμφορῶν, ὥστε, ἀφοῦ αὐτὸς δὲν ἠνέχθη νὰ συνετισθῇ μὲ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, νὰ διορθώνωνται τώρα οἱ ἄλλοι μὲ τὰς ἰδικάς του συμφοράς. Διότι, ἐνῷ κατεβόασεν εἰς τὸν πόλεμον τόσας μυριάδας στρατιωτῶν, ὅσας κανεὶς τῶν μέχρι τότε βασιλέων καὶ ἤλπιζεν ὅτι θὰ κατελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν Περσίαν ἀμαχητὶ καὶ χωρὶς κόπον, ἀνήργησε τόσον ἐλεεινὰ καὶ ἄθλια,
576 **A** λὰς καὶ εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ γυναῖκας καὶ παιδία καὶ ὄχι ἀπὸ ἄνδρας. Κατ᾿ ἀρχὴν ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς διοικήσεώς του τοὺς ἔφερεν εἰς τέτοιαν κατάστασιν, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ φάγουν κρέατα ἵππων, καὶ ἀπέθνησκον ἄλλοι ἀπὸ πεῖναν καὶ ἄλλοι ἀπὸ δίψαν. Ὡσὰν νὰ ἦτο δηλαδὴ στρατηγὸς τῶν Περσῶν καὶ ὄχι ἀντίπαλός των καὶ ὡσὰν νὰ ἐφρόντιζε νὰ προδώσῃ τὸν στρατόν του, τοὺς ἐτοποθέτησεν εἰς τόσον ἀκαταλλήλους στρατηγικῶς θέσεις, ποὺ ἦτο ὡσὰν νὰ τοὺς παρέδιδε δεμένους εἰς τὸν ἐχθρόν. Ὅλας ὅμως τὰς ἐκεῖ συμφορὰς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ διηγηθῇ οὔτε κάποιος ἀπ᾿ αὐτοὺς ποὺ τὰς ἔζησαν καὶ ἔχουν τὴν πεῖραν τῶν γεγονότων. Τόσον πολὺ ἐπισκιάζουν κάθε ὑπερβολήν. **B** Διὰ νὰ συντομεύσω ὅμως, αὐτὸς ἔπεσε κατὰ ἐλεεινὸν καὶ αἰσχρὸν τρόπον. Καὶ ἄλλοι μὲν λέγουν ὅτι ἐκτυπήθη ἀπὸ κάποιον βοηθητικὸν ὁπλίτην, ποὺ εἶχε ἀγανακτήσει διὰ τὴν κατάστασιν· ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν γνωρίζουν ποῖος εἶναι ὁ φονεύς, ἀλλ᾿ ὅτι ἐκτυπήθη ἁπλῶς καὶ παρεκάλεσε νὰ ταφῇ εἰς τὴν Κιλικίαν, ὅπου εὑρίσκεται καὶ σήμερον.[92] Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὸς ἔπεσε τόσον ἀδόξως, οἱ στρατιῶται, ἐπειδὴ ἀντελήφθησαν ὅτι εὑρίσκοντο εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν, ἐδήλωσαν ὑποταγὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὡρκίσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἀσφαλέστερον φρούριον, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν μας ἦτο τὸ ἀπόρθητον τεῖχος. Ἐπειδὴ δὲ εὗρον

92. Τὸν φόνον τοῦ Ἰουλιανοῦ περιγράφει ὡς ἑξῆς ὁ Σωζόμενος· «[illegible] τῆς ἵππου χεῖρα ἐπὶ τὸν ἐχ[illegible]

φιλανθρώπους βαρβάρους, κατώρθωσαν καὶ ἐπέστρεψαν ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς πολλούς, καταπονημένοι καὶ αὐτοὶ σωματικῶς· **C** ἐντροπιασμένοι μὲν διὰ τὰς συνθήκας, ἀναγκασμένοι ὅμως, ἐπειδὴ ἔδωσαν ὅρκον, νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πατρικά των κτήματα. Καὶ ἠμποροῦσε τότε κανεὶς νὰ ἀντικρύσῃ θέαμα ἐλεεινότερον ἀπὸ ὁποιανδήποτε αἰχμαλωσίαν. Διότι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ἐκείνης, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ στρατιῶται περίμεναν εὐγνωμοσύνην, ἀφοῦ ὡς κυματοθραύσται διεφύλαξαν τὴν εἰρήνην τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐπολέμουν καὶ ἐκινδύνευον πάντοτε αὐτοὶ ἐναντίον ὅλων τῶν ἐχθρῶν ἐκπροσωποῦντες ὅλους, ἀπὸ αὐτοὺς λοιπὸν ἔτυχον μεταχειρίσεως χειροτέρας τῆς τῶν ἐχθρῶν· ἐξωρίσθησαν εἰς ξένην χώραν, ἐγκατέλειψαν τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ἀγροὺς καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπ᾿ ὅλα τὰ πατρικά των κτήματα. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπέστησαν ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των. Αὐταὶ ἦσαν αἱ εὐεργεσίαι τοῦ γενναίου βασιλέως. Ὅλα δὲ αὐτὰ ἐλέχθησαν ὄχι χωρὶς λόγον, **D** ἀλλὰ διὰ νὰ λύσω τὴν ἀπορίαν αὐτῶν ποὺ ἐρωτοῦν, διατί δὲν ἐτιμώρησεν ἐξ ἀρχῆς τὸν βασιλέα ὁ Θεός. Ἠθέλησε πολλάκις νὰ συγκρατήσῃ τὴν λύσσαν του νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ προχωρήσῃ περισσότερον καὶ νὰ τὸν διορθώσῃ μὲ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ ὅμως ἀντιδροῦσε, τὸν παρέδωσεν εἰς τὰς χειροτέρας τῶν συμφορῶν, φυλάσσων βεβαίως διὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς κρίσεως τὴν πλήρη ἀνταπόδοσιν τῶν πονηρῶν του πράξεων, διεγείρων ὅμως καὶ δι᾿ αὐτῆς τῆς τιμωρίας καὶ σωφρονίζων αὐτοὺς ποὺ εἶναι ῥάθυμοι καὶ ὀκνηροί. **E** Τέτοια εἶναι ἡ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ· δι᾿ αὐτοὺς ποὺ δὲν τὴν χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει ἐπιφυλάσσει διὰ τὸ τέλος πικροτέραν τιμωρίαν· ἐνῷ διὰ τοὺς εἶναι ὠφέλιμος δι᾿ αὐτοὺς ποὺ μετανοοῦν, δι᾿ ὅσους εἶναι σκληροὶ καὶ ἀνένδοτοι γίνεται ἀφορμὴ μεγαλυτέρων τιμωριῶν. Ἂν δὲ εἴπῃ κανείς, τί λοιπὸν δὲν ἐγνώριζεν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ παραμείνῃ ἀδιόρθωτος ὁ τύραννος, θὰ ἀπαντήσωμεν ὅτι βεβαίως ἐγνώριζεν, οὐδέποτε ὅμως, λόγῳ τῆς προγνώσεως τῆς κακίας μας, παύει ὁ Θεὸς νὰ ἐνεργῇ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Καὶ ἂν ἀκόμη ἀποκρούωμεν ἡμεῖς τὴν νουθεσίαν, αὐτὸς δεικνύει διὰ διαφόρων μέτρων τὴν φιλανθρωπίαν του. **577 A** Ἂν δὲ ἡμεῖς ὁδηγούμεθα εἰς μεγαλύτερα ἁμαρτήματα.

[illegible]μάδα τὸ δόρυ καὶ παίει καιρίαν καὶ τοῦ ἵππου καταβαλών, ὅστις ἦν ἀπήλθε λαθών. Λέγουσι δέ, οἱ μὲν Πέρσην, οἱ δὲ Σαρακηνὸν εἶναι τοῦτον. Εἰσὶ δὲ οἱ Ῥωμαῖον στρατιώτην εἶναι τοῦτον ἰσχυρίζονται καὶ ἐπενηνοχέναι αὐτῷ τὴν πληγήν, ἀγανακτήσαντα καθότι ἀβούλως καὶ θρασύτητι τοσούτοις περιέβαλε κινδύνοις τὴν στρατιάν». Βλ. Ἐκκλ. Ἱστορίαν 6, 1, **P G** 67, 1292 **B C** ἔνθα ἐκτίθενται καὶ τὰ λάθη τῆς στρατηγικῆς τακτικῆς του, ὡς καὶ Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορίαν, 3, 20, **P G** 82, 1116 ἑ. Ἀμφότεροι οἱ ἱστορικοὶ διασώζουν καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι, ἀφοῦ ἐπληγώθη ὁ Ἰουλιανός, ἐγέμισε τὴν παλάμην μὲ τὸ αἷμά του, τὸ ἔρριψεν εἰς τὸν ἀέρα καὶ εἶπεν τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο· «Νενίκηκας, Γαλιλαῖε». Θεοδωρήτου, Αὐτόθι 1120Β. Σωζομένου, Αὐτόθι 1296 **B**.

δι' αὐτὸ δὲν εὐθύνεται ὁ Θεός, διότι αὐτὸς μακροθυμεῖ ὄχι διὰ νὰ καταστραφοῦμε, ἀλλὰ διὰ νὰ σωθοῦμε. Εὐθυνόμεθα ἡμεῖς ποὺ βλασφημοῦμεν ἔτσι τὴν ἀνέκφραστον καλωσύνην του. Καὶ ἔτσι ἀποδεικνύει τὸ ἀμέτρητον μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας του. Διότι, ὅταν δὲν θελήσωμεν οἱ ἴδιοι νὰ ὠφεληθῶμεν ἀπὸ τὴν μεγάλην μακροθυμίαν του, τότε στρέφει αὐτὴν πρὸς τὸ κέρδος τῶν ἄλλων, ἀποδεικνύων ἔτσι καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν σοφίαν του. Αὐτὸ ἔγινε καὶ τότε. Ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ ἀπέθανε μὲ τὸν τρόπον ποὺ σᾶς εἶπα, ὡς ὑπομνήματα ὅμως τῆς μανίας του ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου Βαβύλα ἀφ' ἑτέρου, ἵστανται καὶ B ὁ εἰδωλολατρικὸς ναὸς καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου, ὁ πρῶτος ἔρημος, ὁ δεύτερος μὲ τὴν ἰδίαν δύναμιν ποὺ εἶχε καὶ προηγουμένως. Ἡ λειψανοθήκη πάλιν δὲν μεταφέρθη εἰς τὴν Δάφνην, κατὰ θείαν οἰκονομίαν, διὰ νὰ μεγαλώνῃ διαρκῶς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἡ γνῶσις τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου. Διότι ὁ κάθε ξένος ἐπισκέπτης τοῦ τόπου, ἀναζητῶν τὸν μάρτυρα καὶ μὴ εὑρίσκων αὐτὸν ἐκεῖ, ἐρευνᾷ νὰ μάθῃ ἀμέσως τὴν αἰτίαν. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ ἀκούσῃ ὅλην τὴν ἱστορίαν, ἀπέρχεται κερδισμένος περισσότερον ἀπ' ὅ,τι προηγουμένως. Ἔτσι καὶ ὅταν ἐπισκέπτεται τὴν Δάφνην καὶ ὅταν πάλιν ἀναχωρεῖ ὠφελεῖται μεγάλως. Τέτοια εἶναι ἡ δύναμις τῶν μαρτύρων, ἡ ὁποία φανερώνεται καὶ ἐν ὅσῳ ζοῦν καὶ ὅταν ἀποθάνουν, καὶ ὅταν παρευρίσκωνται C εἰς ἕνα τόπον καὶ ὅταν τὸν ἐγκαταλείψουν πάλιν. Ὑπάρχει δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τὸ τέλος μία συνεχὴς σειρὰ κατορθωμάτων. Καὶ πρόσεξε τὴν περίπτωσιν τοῦ ἁγίου Βαβύλα· ὑπερήσπισε τοὺς θείους νόμους ποὺ ἐξυβρίζοντο, ἐτιμώρησε τὸν βασιλέα ὅπως ἔπρεπε, διὰ τὸν φόνον τοῦ παιδίου, ἔδειξε πόση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ ἱερωσύνης καὶ βασιλείας, περιεφρόνησε τὴν κοσμικὴν αἴγλην καὶ κατεπάτησε τὴν φαντασίαν τῆς ζωῆς, ἔμαθεν εἰς τοὺς βασιλεῖς νὰ μὴ προχωροῦν τὴν ἐξουσίαν των πέραν τοῦ μέτρου ποὺ καθώρισεν ὁ Θεός, ἔδειξεν εἰς τοὺς ἱερωμένους πῶς πρέπει νὰ ἀσκοῦν τὴν ἱερωσύνην. Καὶ αὐτὰ μὲν καὶ ἀκόμη περισσότερα προσέφερεν, ἐνῷ ἦτο ἀκόμη ἐν τῇ ζωῇ. Ὅταν δὲ μετέστη καὶ ἀπεδήμησε, κατέστρεψε τὴν δύναμιν τοῦ Ἀπόλλωνος, διήλεγξε τὴν ἀπάτην τῶν Ἐθνικῶν, ἀπεκάλυψε τὰς φλυαρίας τῆς μαντείας, ἔθραυσε τὸ προσωπεῖον της καὶ D τὴν ἐπαρουσίασε γυμνὴν ἀπὸ κάθε ὑποκρισίαν, μὲ τὸ νὰ κλείσῃ τὸ στόμα αὐτοῦ ποὺ ἐθεωρεῖτο ὅτι ἔχει τὰ πρωτεῖα εἰς αὐτὴν καὶ νὰ τὸν νικήσῃ κατὰ κράτος. Καὶ τώρα σώζονται οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ, διὰ νὰ διακηρύσσουν εἰς ὅλους τὴν καταισχύνην τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν γελοιότητα, τὴν ἀδυναμίαν, τοῦ μάρτυρος δὲ τοὺς στεφάνους, τὴν νίκην, τὴν δύναμιν. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῶν ἁγίων. Εἶναι ἀκαταμάχητος καὶ φοβερὴ καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ εἰς τοὺς δαίμονας καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἀρχηγὸν τῶν δαιμόνων.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΛΟΓΟΙ

Μετάφρασις
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οἱ ὀκτὼ Κατὰ Ἰουδαίων λόγοι τοῦ Χρυσοστόμου, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τέσσαρες πρῶτοι, ἤτοι οἱ Α΄, Β΄, Γ΄ καὶ Δ΄ δημοσιεύονται εἰς τὸν παρόντα τόμον καὶ οἱ τέσσαρες ἄλλοι, ἤτοι οἱ Ε΄, ΣΤ΄, Ζ΄ καὶ Η΄, οἱ ὁποῖοι θὰ καλύψουν τὴν ὕλην τοῦ πέμπτου τόμου τῆς σειρᾶς ταύτης, ἐξεφωνήθησαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν κατὰ τὰ ἔτη 386 καὶ 387.

Ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν πραγματείαν του, «πρός τε Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας ἀπόδειξις ὅτι ἐστὶ Θεὸς ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προφήταις πολλαχοῦ περὶ αὐτοῦ εἰρημένων»,[1] ἀναγγέλλει τὴν ἐκφώνησιν τῶν λόγων τούτων. Πρωτοῦ ὅμως ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀρχίσῃ τὰ κηρύγματά του κατὰ τῶν Ἰουδαίων παρέστη ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῇ προηγουμένως μὲ τοὺς αἱρετικοὺς Ἀνομοίους ἐναντίον τῶν ὁποίων ἤρχισε περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 386 νὰ ἐκφωνῇ τοὺς δώδεκα κατ᾿ αὐτῶν ἐπωνύμους λόγους του. Καὶ τούτους ὅμως ἐχρειάσθη νὰ διακόψῃ διὰ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν πολεμικήν του κατὰ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ ἑορτάσουν διαδοχικῶς μερικὰς ἀπὸ τὰς μεγάλας ἑορτάς των, ὡς τὴν ἑορτὴν τῶν Σαλπίγγων ἢ τοῦ Νέου ἔτους, τὴν ἑορτὴν τῶν Νηστειῶν καὶ τῆς Σκηνοπηγίας, εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν ὁποίων ἐλάμβαναν μέρος ἐκ κακῆς συνηθείας καὶ πολλοὶ πιστοί.

Μία ἄλλη μερὶς Χριστιανῶν δὲν ἠρκεῖτο νὰ παρακολουθῇ ἁπλῶς τὰ δρώμενα κατὰ τὰς ἑορτὰς αὐτάς, ἀλλὰ ἐπροχώρει ἔτι περισσότερον. Αὐτὴ δὲν ἑώρταζε τὸ Πάσχα συμφώνως πρὸς τὸν ἑορτασμόν, ποὺ εἶχε θεσπίσει ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νικαίας τοῦ 325, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς μερίδος αὐτῆς εἶναι γνωστοὶ ὡς Πρωτοπασχῖται ἢ Τεσσαρεσκαιδεκατῖται.

Μερικοὶ λοιπὸν ἐκ τῶν λόγων τούτων συνδέονται ἀκριβῶς μὲ τὰς πρώτας ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ ἄλλοι μὲ τὸ ζήτημα τοῦ ἑορτασμοῦ καὶ τῆς νηστείας τοῦ Πάσχα. Ἡ σειρὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκδίδονται ἐδῶ ἢ καὶ

---

1. Βλ. Ε., PG 48, 886 καὶ ἀντίστοιχον κεφάλαιον [illegible] τῆς παρούσης ἐκδόσεως.

εἰς ἄλλας ἐκδόσεις δὲν φανερώνει ἀπόλυτα τὴν φυσικὴν σειρὰν ἐκφωνήσεώς των. Ὅλοι ὅμως ἀποτελοῦν μίαν ἑνότητα ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου καὶ σκοποῦ. Καὶ οἱ ὀκτὼ εἶναι κηρύγματα τὰ ὁποῖα ἀπηύθυνεν ὁ ἱερὸς πατὴρ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀντιοχείας καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωκε νὰ προστατεύσῃ ἐκείνους ἐκ τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον ἔρρεπον πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν, καὶ διέσπων τὴν ἑνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν προσπάθειάν του αὐτὴν ὁ θερμὸς ἱεροκῆρυξ χρησιμοποιεῖ σκληρὰν γλῶσσαν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς συναγωγῆς των, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰν ἐπιχειρηματολογίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ θέσιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν πιστῶν καὶ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἔχουν τίποτε νὰ ὠφεληθοῦν ἐξ αὐτοῦ. Ὁ Νόμος διὰ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ χάρις, κατηργήθη, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ὡς ἔθνος, εἶναι αἰωνίως ὑπόδικοι, διότι ἐσταύρωσαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, περὶ τοῦ ὁποίου ὡμίλησαν οἱ προφῆται καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου ἐξεπληρώθησαν ὅλαι αἱ προφητεῖαί των.

Ὑπάρχει εἰς τοὺς λόγους τούτους ἔντονος ὁ ἀντισημιτισμὸς τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος ὅμως ἔχει θρησκευτικὰ μόνον κίνητρα. Ὁ ἀγὼν καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ ποιμενάρχου διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ποιμνίου του τὸν δικαιολογεῖ ἀπολύτως.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑΣ
Διδάκτωρ Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

507 A 1. Εἶχα τὴν πρόθεσιν νὰ σᾶς προσφέρω σήμερα ὅσα ἀπέμειναν ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὑπόθεσιν διὰ τὴν ὁποίαν καὶ προσφάτως σᾶς εἶχα ὁμιλήσει καὶ νὰ σᾶς δείξω πιὸ καθαρά, πῶς ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος. Διότι διὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἐξεφωνήσαμεν ἐκείνους τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς λόγους, ὁπότε καὶ ἐφέραμεν ὡς μάρτυρας καταθέσεως τὸν Ἠσαΐαν, τὸν Δαβὶδ καὶ τὸν Παῦλον. Καὶ ἠκούσαμεν τότε τὸν Ἠσαΐαν νὰ κραυγάζῃ· «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;» (Ἠσ. 53, 8), καὶ τὸν Δαβὶδ νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἀκαταληψίαν του μὲ τὸ νὰ λέγῃ· B «ἐξομολογήσομαί σοι ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν» (Ψαλμ. 138, 14). Ὁ Παῦλος χωρὶς νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν πρόνοιάν του καὶ ἀπ' αὐτὴν μικρὸν μέρος ἀφοῦ ἀπήλαυσεν, αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ὁποῖον ἐφανέρωσε κατὰ τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν, σὰν νὰ εἶδεν ἐνώπιόν του ἕνα ἀπέραντον καὶ μυστηριῶδες πέλαγος, ἐκραύγασεν ἔκπληκτος, «ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ». (Ρωμ. 11, 33). Καὶ θὰ ἦταν ἱκανοποιητικὴ ἡ ἀπόδειξις μὲ αὐτά· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἠρκέσθηκα εἰς τοὺς προφήτας καὶ δὲν ἐστάθηκα εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν ἀποστόλων· ἀνέβηκα εἰς τὸν οὐρανὸν C καὶ σᾶς ἔδειξα τὸν ἀγγελικὸν χορὸν νὰ λέγῃ· «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» (Λουκ. 2, 14). Ἠκούσατε πάλιν τὰ ἔκπληκτα Σεραφεὶμ μὲ φρίκην νὰ κράζουν· «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαώθ· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ» (Ἠσ. 6, 3). Κοντὰ εἰς τὰ Σεραφεὶμ ἔβαλα καὶ τὰ Χερουβεὶμ νὰ φωνάζουν· «εὐλογημένη ἡ δόξα αὐτοῦ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ» (Ἰεζ. 3, 12). Καὶ νὰ ἔχομεν τρεῖς μάρτυρας ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τρεῖς μάρτυρας ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ποὺ καταθέτουν διὰ τὴν ἀπρόσιτον δόξαν τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς ἡ ἀπόδειξις ἦταν ἀτράνταχτη

καὶ δικαιολογημένα τὰ πυκνὰ χειροκροτήματα καὶ ἡ θερμὴ ἀτμόσφαιρα καὶ ὁ πυρετός, ποὺ ἐκυριαρχοῦσαν τότε μεταξύ σας. Καὶ ἐγὼ ἤμουν γεμάτος χαρά, ὄχι διότι ὁ ἴδιος ἐκολακευόμουν ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ διότι ὁ Δεσπότης μου ἐδοξάζετο. **D** Διότι τὰ χειροκροτήματα ἐκεῖνα καὶ ὁ ἔπαινος ἐφανέρωναν τὴν ἀγάπην σας πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ καθὼς οἱ φιλόστοργοι ὑπηρέται, ὅταν ἀκούσουν κάποιον νὰ ἐπαινῇ τὸν Κύριόν τους, φλέγονται ἀπὸ τὸν πόθον διαρκῶς νὰ τὸν ἀκούουν, λόγῳ τῆς ἀγάπης των πρὸς τὸν Κύριόν τους, ἔτσι καὶ ἐσεῖς ἐκάματε τότε. Μὲ τὰ πολλὰ χειροκροτήματά σας ἐφανερώσατε τὴν μεγάλην εὔνοιαν πρὸς τὸν Δεσπότην Κύριον. Θὰ ἤθελα λοιπὸν καὶ σήμερα νὰ συνεχίσω τοὺς ἰδίους ἀγῶνας. **585 A** Διότι, ἐὰν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας δὲν κουράζονται νὰ βλασφημοῦν τὸν εὐεργέτην, πολὺ περισσότερον ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἀποκάμωμεν νὰ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν τῶν ὅλων. Ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Ἄλλη ἀσθένεια, πιὸ βαρεῖα, ἡ ὁποία ἔχει προσβάλει τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καλεῖ τὸν λόγον μου, διὰ νὰ τὴν θεραπεύσῃ. Πρέπει λοιπὸν ἀφοῦ πρῶτα ἀνακόψωμεν τὴν ἀρρώστιαν αὐτήν, τότε νὰ φροντίσωμεν διὰ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπείγει πρῶτα νὰ θεραπεύσωμεν τοὺς δικούς μας καὶ ὕστερα νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων. Ποία ὅμως εἶναι ἡ ἀσθένεια;

Πλησιάζει ὁ καιρὸς ποὺ οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι Ἰουδαῖοι θὰ ἑορτάσουν τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης τὰς ἑορτάς των[1] τὴν ἑορτὴν τῶν σαλπίγγων, τῆς σκηνοπηγίας καὶ τῶν νηστειῶν. **B** Καὶ πολλοὶ ἀπὸ τὰς τάξεις μας, οἱ ὁποῖοι διατείνονται ὅτι ἔχουν τὸ ἴδιον φρόνημα μὲ ἡμᾶς, ἄλλοι μὲν παρακολουθοῦν τὸ θέαμα τῶν ἑορτῶν καὶ ἄλλοι —πρᾶγμα πιὸ χειρότερον— συνεορτάζουν μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ συμμετέχουν εἰς τὰς νηστείας των. Καὶ τώρα

1. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρει ἐδῶ τρεῖς ἑορτὰς τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἑορτολογίου· τὴν ἑορτὴν τῶν Σαλπίγγων, τῆς Σκηνοπηγίας καὶ τῶν Νηστειῶν. Καὶ αἱ τρεῖς ἑωρτάζοντο κατὰ τὸν μῆνα Τισρεί, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Σεπτέμβριον - Ὀκτώβριον καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἕβδομος θρησκευτικὸς καὶ ὁ πρῶτος πολιτικὸς μήν. Ἡ ἑορτὴ τῶν Σαλπίγγων εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ Νέου ἔτους καὶ ἐτελεῖτο κατὰ τὰς δύο πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Τισρεί. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐσάλπιζον αἱ σάλπιγγες, ἐσάλπιζε τὸ Κέρας (Σοφάρ), αὐτὴ ὠνομάσθη ἑορτὴ τῶν Σαλπίγγων. Τὴν 10ην ἡμέραν τοῦ ἰδίου μηνὸς ἑωρτάζετο ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἐξιλασμοῦ, ἡ ὁποία εἰς τὰ ἑβραϊκὰ ὀνομάζεται Γιὼμ Κιππούρ. Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ ἀφιεροῦτο εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὰς ἐκδηλώσεις μετανοίας καὶ προσευχῆς. Τὴν 15ην τοῦ ἰδίου ἐπίσης μηνὸς ἑωρτάζετο ἡ ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας (Σουκκώθ). Αὐτὴ διήρκει ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀγροτικὴν ζωήν, τὴν συγκομιδὴν δηλαδὴ τῶν καρπῶν καὶ τοῦ τρυγητοῦ. Κατ' αὐτὴν ἀνεγείροντο καλύβαι εἰς τὸ ὕπαιθρον, ὅπου καὶ ἐγίνοντο αἱ διατάσεις.

αὐτὴν τὴν πονηρὰν συνήθειαν ἐπιθυμῶ νὰ ἀποβάλω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Διότι οἱ λόγοι μου πρὸς τοὺς Ἀνομοίους[2] εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφωνηθοῦν εἰς εὐθετώτερον χρόνον καὶ ἡ ἀναβολή των δὲν θὰ προξενήσῃ καμμίαν ζημίαν. Αὐτοὶ ὅμως οἱ ὁποῖοι ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀρρώστιαν, ἐὰν δὲν καταστῇ δυνατὸν νὰ θεραπευθοῦν τώρα, ποὺ πλησιάζουν αἱ ἑορταὶ τῶν Ἰουδαίων, φοβοῦμαι μήπως λόγῳ τῆς ἀναρμόστου συνηθείας καὶ τῆς μεγάλης ἀγνοίας, μερικοὶ λάβουν μέρος εἰς τὴν παρανομίαν ἐκείνων, ὁπότε λοιπὸν καὶ οἱ λόγοι μου, ποὺ θὰ γίνουν σχετικὰ μὲ αὐτούς, **C** θὰ εἶναι ἄσκοποι. Διότι ἄν, χωρὶς νὰ ἀκούσουν τίποτε, νηστεύσουν σήμερα μαζὶ μὲ ἐκείνους, μάταια θὰ προσφέρωμεν τὸ φάρμακον, ἀφοῦ ἡ ἁμαρτία θὰ ἔχῃ διαπραχθῇ. Διὰ τοῦτο ἐπείγομαι μήπως καὶ προλάβω. Τὸ ἴδιον ἄλλωστε κάμνουν καὶ οἱ ἰατροί· συμπαρίστανται πρῶτα εἰς τὰς ἀσθενείας, ποὺ εἶναι βαρεῖαι καὶ ἐπείγουσαι. Καὶ βέβαια ὑπάρχει κάποια στενὴ συγγένεια ἀνάμεσα εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν καὶ τὸν πρῶτον. Ἐπειδὴ δὲ συγγενεύει ἡ ἀσέβεια τῶν Ἀνομοίων μὲ τὴν ἀσέβειαν τῶν Ἰουδαίων, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀγῶνες, ποὺ διεξάγομεν σήμερα εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς προηγουμένους ἀγῶνας μας. Πράγματι ἡ κατηγορία, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀπευθύνουν οἱ Ἀνόμοιοι εἶναι ἡ ἰδία μὲ ἐκείνην τὴν ὁποίαν μᾶς ἀπηύθυναν οἱ Ἰουδαῖοι. Ποία ὅμως ἦταν ἡ κατηγορία αὐτῶν; Ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπεκάλεσε Πατέρα του τὸν Θεὸν καὶ ὅτι ἐξίσωνε τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸν Θεόν. Διὰ τὸ ἴδιον πρᾶγμα μᾶς κατηγοροῦν καὶ οἱ Ἀνόμοιοι, οἱ ὁποῖοι δὲν μᾶς κατηγοροῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξοπλίζουν τὸ ξίφος, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὸ χέρι, **D** ἀλλ' ὅμως μὲ τὴν σκέψιν των.

2. Μὴ ἐκπλήττεσθε διὰ τὸ ὅτι ἀπεκάλεσα ἀθλίους τοὺς Ἰουδαίους. Πράγματι εἶναι ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, διότι ἐνῷ ἦλθαν εἰς τὰ χέρια τους τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἐκεῖνοι τὰ περιεφρόνησαν καὶ τὰ ἀπέρριψαν μὲ πολλὴν ἀπερισκεψίαν. Εἰς ἐκείνους ἀνέτειλεν ἐνωρίτερον ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐκεῖνοι ἀπεστράφησαν τὴν ἀκτῖνα του καὶ τώρα κάθονται εἰς τὸ σκοτάδι. Ἐμεῖς δέ, οἱ ὁποῖοι ἐζήσαμεν μέσα εἰς τὸ σκοτάδι, ἐσύραμεν τὸ φῶς πρὸς τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἀπηλλάγημεν ἀπὸ τὴν φοβερὰν πλάνην. Ἐκεῖνοι ἦταν κλάδοι ἀπὸ τὴν ἁγίαν ρίζαν, ἀλλ' ἀπεκόπησαν. ἐμεῖς δὲ δὲν εἴχαμεν καμμίαν συγγένειαν μὲ τὴν ρίζαν καὶ ἐφέραμεν καρπὸν εὐσεβείας. **E** Ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν παιδικὴν

2. Περὶ τῶν Ἀνομοίων ὁ Χρυσόστομος ἀφιέρωσε τοὺς δώδεκα γνωστοὺς Κατὰ Ἀνομοίων λόγους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν δημοσιευθῆ εἰς τοὺς Α' καὶ Β' Τόμους τῆς σειρᾶς ταύτης. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ εὕρῃ ἐκεῖ, εἰς τὰ κείμενα καὶ τὰς εἰσαγωγάς, τὰ κατ' αὐτούς.

ἡλικίαν ἐμελέτησαν τοὺς προφήτας καὶ ὅμως ἐσταύρωσαν ἐκεῖνον διὰ τὸν ὁποῖον ἐπροφήτευσαν αὐτοί, ἐμεῖς δὲν ἠκούσαμεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ ταῦτα ἐπροσκυνήσαμεν αὐτόν, διὰ τὸν ὁποῖον ὡμίλησαν οἱ προφῆται. Διὰ τοῦτο εἶναι ἄθλιοι, διότι αὐτοὶ ἀπέκρουσαν τὰ ἀγαθά, ποὺ ἐστάλθησαν δι' αὐτούς, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλοι τὰ ἁρπάζουν καὶ τὰ τραβοῦν πρὸς τὸ μέρος των. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐνῷ καλοῦνται νὰ γίνουν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἐξέπεσαν εἰς τὴν συγγένειαν τῶν σκύλων, ἐμεῖς δὲ ἐνῷ εἴμεθα κάποτε σκύλοι κατωρθώσαμεν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ νὰ ἀποβάλωμεν τὰ ζωώδη ἔνστικτα, ποὺ εἴχαμεν πρῶτα, καὶ νὰ κατακτήσωμεν τὴν τιμήν, ποὺ ἁρμόζει εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ. Καὶ πῶς τὸ γνωρίζομεν αὐτό; **389 A** Ἀπ' αὐτὸ ποὺ λέγει· «οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις» (Ματθ. 15, 26). Μὲ τὰ λόγια αὐτά, ποὺ εἶπεν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Χαναναίαν ἀποκαλοῦσε τοὺς Ἰουδαίους παιδιὰ καὶ σκυλιὰ τοὺς Ἐθνικούς. Ἀλλὰ βλέπεις, πῶς ὕστερα ἀπ' αὐτὰ ἤλλαξεν ἡ τάξις τῶν πραγμάτων καὶ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι μὲν σκύλοι, ἐμεῖς δὲ παιδιά; Δι' αὐτοὺς λέγει ὁ Παῦλος· «βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν· ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή» (Φιλιπ. 3, 2 - 3).

Εἶδες λοιπὸν πῶς ἔγιναν σκύλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι πρῶτα ἦταν τέκνα; Θέλεις νὰ μάθῃς πῶς ἐγίναμεν παιδιὰ ἐμεῖς, οἱ ὁποῖοι πρῶτα εἴμεθα σκύλοι; Σχετικὰ μὲ αὐτὸ λέγει ἡ Γραφή· «ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι» (Ἰω. 1, 12). Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀθλιώτερον ἀπ' αὐτούς, δηλαδὴ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι πάντοτε βαδίζουν ἀντίθετα πρὸς τὴν σωτηρίαν των. **B** Διότι καὶ τότε, ποὺ ἔπρεπε νὰ φυλάξουν τὸν νόμον, αὐτοὶ τὸν κατεπάτησαν καὶ τώρα ποὺ ὁ νόμος δὲν ἔχει πλέον ἰσχὺν οἱ ἴδιοι κόπτονται διὰ νὰ τὸν τηρήσουν. Τί πιὸ ἐλεεινὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπ' αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐξοργίζουν τὸν Θεὸν ὄχι μόνον μὲ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ μὲ τήρησίν του; Διὰ τοῦτο λέγει· «σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε» (Πράξ. 7, 51). Δὲν παραβαίνετε μόνον τὰ νόμιμα, ἀλλὰ καὶ παράκαιρα θέλετε νὰ τὰ τηρῆτε. Εἶσθε σκληροτράχηλοι! Πράγματι, πολὺ σωστὰ τοὺς ὠνόμασε «σκληροτραχήλους». Ἀλήθεια, δὲν ἠθέλησαν νὰ σηκώσουν εἰς τοὺς ὤμους των τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ ἦταν χρηστὸς καὶ δὲν εἶχε τίποτε τὸ φορτικὸν καὶ δυσβάστακτον. Διότι λέγει· «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· **C** καὶ ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ὁ ζυγός μου χρηστὸς ἐστι καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν» (Ματθ. 11, 29 - 30). Ἀλλ' ὅμως δὲν τὸν

ἐδέχθησαν λόγῳ τῆς σκληροτραχηλίας των· καὶ ὄχι μόνον δὲν τὸν ἠνέχθησαν, ἀλλὰ τὸν ἔσπασαν καὶ τὸν ἐκομμάτιασαν. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἀπ' αἰῶνος συνέτριψας τὸν ζυγόν σου, διέρρηξας τὸν δεσμόν σου» (Ἰερ. 2, 20). Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λέγει ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὁ προφήτης, ὁ ὁποῖος ὀνομάζει «ζυγὸν» καὶ «δεσμὸν» τὰ σύμβολα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, καὶ ὁ ὁποῖος κραυγάζει ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἀπηρνήθησαν τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ νὰ λέγουν· «ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰμὴ Καίσαρα» (Ἰω. 19, 15). Ναὶ Ἰουδαῖε, ἔσπασες τὸν ζυγόν, διέλυσες τὸν δεσμόν, ἀπέκλεισες τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὴν οὐράνιον βασιλείαν καὶ τὸν ὑπέταξες εἰς τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας. **D** Σὺ δὲ ἐξέταζε μαζί μου, πόσον εὔστοχα ὁ προφήτης των ὑπεδήλωσε τὸν δύστροπον χαρακτῆρά τους. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν «ἀπέθεσας τὸν ζυγὸν» ἀλλὰ «συνέτριψες τὸν ζυγόν», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀλόγων ζώων, ποὺ λακτίζουν, ἀφηνιάζουν καὶ ἀρνοῦνται νὰ ὑπακούσουν εἰς τὸν Κύριόν τους. Ἀλλ' ἀπὸ ποῦ ἔχει προέλθει αὐτὴ ἡ σκληρότης; Ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν καὶ τὴν μέθην. Καὶ ποῖος τὸ λέγει αὐτό; Ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς· «Ἔφαγεν Ἰσραὴλ καὶ ἐνεπλήσθη καὶ ἐλιπάνθη καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος» (Δευτ. 32, 15). Ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀφοῦ ἀπολαύσουν πλουσίαν τροφὴν εἰς τὸ παχνὶ καὶ παχύνουν, γίνονται ἀγριώτερα καὶ δυσυπότακτα καὶ δὲν ἀνέχονται οὔτε ζυγόν, οὔτε χαλινάρια, οὔτε χέρι ἡνιόχου, **E** ἔτσι καὶ ὁ ἰουδαϊκὸς λαὸς ἀπὸ τὴν μέθην τῆς πολυσαρκίας, ἀφοῦ ὡδηγήθηκεν εἰς τὴν ἐσχάτην κακίαν, ἐκλώτσησε καὶ δὲν ἐδέχθηκε τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν ἔσυρε τὸ ἄροτρον τῆς διδασκαλίας του. Τὸ ἴδιον πρᾶγμα λοιπὸν ὑπαινίχθηκε καὶ ἄλλος προφήτης, ὁ ὁποῖος λέγει· «ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροίστρησεν Ἰσραὴλ» (Ὠσ. 4, 16) καὶ ἄλλος τὸν ἀποκαλοῦσε «μόσχον ἀδίδακτον» (Ἰερ. 31, 18). Τὰ τετράποδα αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι κατάλληλα δι' ἐργασίαν, γίνονται κατάλληλα διὰ σφαγήν. Τὸ ἴδιον πρᾶγμα λοιπὸν ἔπαθαν καὶ αὐτοί· ἀφοῦ κατέστησαν τοὺς ἑαυτούς των ἀχρήστους δι' ἐργασίαν, ἔγιναν κατάλληλοι πρὸς σφαγήν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· **390 A** «τοὺς ἐχθρούς μου τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτῶν ἀγάγετε ὧδε καὶ κατασφάξατε αὐτούς» (Λουκ. 19, 27). Τότε ἔπρεπεν ἐσὺ νὰ νηστεύῃς, Ἰουδαῖε, ὅταν ἡ μέθη ἐπεσώρευεν εἰς σὲ αὐτὰ τὰ κακά, ὅταν ἡ λαιμαργία ἐγεννοῦσε τὴν ἀσέβειαν, καὶ ὄχι τώρα. Διότι ἡ νηστεία σου τώρα εἶναι παράκαιρη καὶ βδελυκτή. Ποῖος τὰ λέγει αὐτά; Ὁ ἴδιος ὁ Ἡσαΐας, ὁ ὁποῖος μεγαλόφωνα κραυγάζει· «οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει κύριος». Καὶ διατί τοῦτο; Διότι «εἰς κρίσεις καὶ μάχας νη-

στεύατε καὶ τύπτετε πυγμαῖς τοὺς ὑποχειρίους» (Ἡσ. 58, 4-5). Ἐὰν λοιπὸν ἡ νηστεία σου ἦταν μισητὴ τότε, ὅταν ἔδερνες τοὺς ὁμοίους σου, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτος τώρα, ποὺ κατέσφαξες τὸν Δεσπότην; Καὶ κατὰ ποῖον λόγον θὰ ἦταν δυνατὸν αὐτό; Αὐτὸς ὁ ὁποῖος νηστεύει πρέπει νὰ εἶναι συνεσταλμένος, B συντετριμμένος καὶ ταπεινωμένος καὶ νὰ μὴ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ὀργήν. Καὶ ἐσὺ κτυπᾷς τοὺς συνδούλους σου; Τότε λοιπὸν ἐνήστευαν διὰ λόγους διαμάχης καὶ φιλονεικίας, τώρα δὲ διὰ λόγους κραιπάλης καὶ ἀκολασίας, χορεύοντες μὲ γυμνὰ πόδια εἰς τὴν πλατεῖαν. Καὶ ἐνῷ ἡ ὑπόθεσις εἶναι ὑπόθεσις νηστευόντων ἡ συμπεριφορά τους εἶναι συμπεριφορὰ μεθυσμένων. Ἄκουσε λοιπὸν κατὰ ποῖον τρόπον ὁ προφήτης ἐντέλλεται νὰ γίνεται ἡ νηστεία· «ἁγιάσατε νηστείαν», λέγει· δὲν εἶπεν· «κάμετε ἐπίδειξιν νηστείας», ἀλλὰ «κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβυτέρους» (Ἰωὴλ 1, 14). Αὐτοὶ ὅμως ἀφοῦ ὠργάνωσαν συμμορίας μαλθακῶν τύπων καὶ μεγάλον συρφετὸν πορνευομένων γυναικῶν, παρέσυρον καὶ ὅλον τὸ θέατρον καὶ τοὺς μίμους τῆς σκηνῆς εἰς τὴν συναγωγήν. Διότι μεταξὺ θεάτρου καὶ συναγωγῆς δὲν ὑπάρχει διαφορά, ἀλλ' εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα. C Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι μερικοὶ μὲ κατακρίνουν διὰ τὴν τολμηρὰν γλῶσσαν, διότι εἶπα ὅτι τὸ θέατρον καὶ ἡ συναγωγὴ δὲν διαφέρουν εἰς τίποτε. Καὶ ἐγὼ ὅμως διὰ τόλμην τοὺς κατηγορῶ, ἐὰν ἔχουν διαφορετικὴν γνώμην. Διότι ἐὰν μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκφράζωμαι ἔτσι, καλὰ κάνεις καὶ μὲ κατηγορεῖς, ἐὰν ὅμως ὁμιλῶ μὲ τὰ λόγια τοῦ προφήτου, τότε δέξου τὸν χαρακτηρισμόν.

3. Γνωρίζω ἀκόμη ὅτι πολλοὶ πιστοὶ ἐκτιμοῦν τοὺς Ἰουδαίους καὶ νομίζουν ὅτι ἡ ζωή τους εἶναι τώρα σεμνή, διὰ τοῦτο ἐγὼ βιάζομαι νὰ ξεριζώσω τὴν ὀλεθρίαν αὐτὴν ἐκτίμησίν των. Εἶπα παραπάνω ὅτι ἡ συναγωγὴ δὲν εὑρίσκεται εἰς καλυτέραν κατάστασιν ἀπὸ ἐκείνην τοῦ θεάτρου καὶ σχετικὰ μὲ αὐτὸ προσάγω τὴν προφητικὴν μαρτυρίαν. Πρέπει δὲ νὰ ξέρετε ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶναι ἀξιοπιστότεροι ἀπὸ τοὺς προφήτας. D Τί λοιπὸν λέγει ὁ προφήτης; «Ὄψις πόρνης ἐγένετό σοι· ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας» (Ἱερ. 3, 3). Ὅπου δὲ ἔχει σταθῆ ἡ πόρνη, ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι πορνεῖον. Καὶ ἡ συναγωγὴ δὲν εἶναι μόνον πορνεῖον καὶ θέατρον, ἀλλὰ κάτι περισσότερον· εἶναι σπήλαιον λῃστῶν καὶ φωλεὰ θηρίων. Διότι λέγει· «σπήλαιον ὑαίνης ἐγένετό μοι ὁ οἶκος ὑμῶν» (Ἱερ. 7, 11). Καὶ ἡ ὕαινα δὲν εἶναι ἁπλῶς θηρίον, ἀλλὰ θηρίον ἀκάθαρτον.[3] Πάλιν ὁ προφήτης λέγει· «ἀφῆκα τὸν οἶκόν μου, ἐγ-

3. Τὸ Λευϊτικόν, κεφ. 11 [illegible] ὁμιλεῖ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ζώων, [illegible] καὶ μὴ πρὸς βρῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ

καταλέλοιπα τὴν κληρονομίαν μου» (Ἱερ. 12, 7). Ἐὰν δὲ ὁ Θεὸς τοὺς ἐγκαταλείψῃ, τότε ποία ἐλπὶς σωτηρίας ἀπομένει; Ὅταν ὁ Θεὸς ἐγκαταλείψῃ κάποιον τόπον, τότε ὁ τόπος αὐτὸς γίνεται κατοικητήριον τῶν δαιμόνων. Ἀλλά, βέβαια, θὰ εἴπουν ὅτι καὶ αὐτοὶ τὸν Θεὸν προσκυνοῦν· καλύτερα ὅμως, ἂς μὴ τὸ εἴπουν. Κανεὶς Ἰουδαῖος δὲν λατρεύει τὸν Θεόν. Ποῖος τὰ λέγει αὐτά; E Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει· «εἰ τὸν Πατέρα μου ᾔδειτε, καὶ ἐμὲ ᾔδειτε ἄν· οὔτε δὲ ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου οἴδατε» (Ἰω. 8, 19). Ποίαν ἄλλην μαρτυρίαν, πιὸ ἀξιόπιστον ἀπὸ αὐτὴν θέλετε νὰ προσκομίσω; Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀγνοοῦν τὸν Πατέρα, ἀφοῦ ἐσταύρωσαν τὸν Υἱὸν καὶ ἀπέκρουσαν τὴν βοήθειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀφοῦ λοιπὸν ἔκαμαν ὅλα αὐτά, ποῖος δὲν θὰ ὑποστηρίξῃ μὲ θάρρος ὅτι ἡ συναγωγή των εἶναι κατοικητήριον τῶν δαιμόνων; Δὲν λατρεύεται ἐκεῖ ὁ Θεός· ἄπαγε! ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι τόπος εἰδωλολατρείας. Καὶ ὅμως μερικοὶ δίδουν προσοχὴν εἰς τοὺς τόπους αὐτούς, σὰν νὰ εἶναι ἱεροί.

391 A Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἀπὸ τὴν φαντασίαν μου, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πεῖραν ποὺ ἔχω. Πράγματι ἐδῶ καὶ τρεῖς ἡμέρας (πιστέψατέ με δὲν λέγω ψέμματα) εἶδα μίαν γυναῖκα, ποὺ ἦταν σεμνοπρεπὴς καὶ ἐλευθέρα, ἄμεμπτος εἰς τὰ ἤθη καὶ προσηλωμένη εἰς τὴν πίστιν, νὰ ὑποχρεώνεται ἀπὸ κάποιον μιαρὸν καὶ ἀσυνείδητον, ὁ ὁποῖος ἐνόμιζε πὼς εἶναι χριστιανὸς (δὲν θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἀποκαλέσω πραγματικὸν χριστιανὸν αὐτόν, ποὺ τολμᾷ νὰ κάμνῃ τέτοια πράγματα), νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν συναγωγὴν καὶ νὰ δώσῃ ἐκεῖ ὅρκον διὰ τὴν ἀλήθειαν πραγμάτων, ποὺ ὁ ἴδιος ἀμφισβητοῦσε. Μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ ἡ γυναῖκα ἤρχισε νὰ καλῇ εἰς βοήθειαν καὶ ἀπαιτοῦσε νὰ τὴν προστατεύσουν ἀπὸ τὴν παράνομον βίαν (διότι δὲν ἦταν ἐπιτρεπτὸν εἰς αὐτήν, ἡ ὁποία μετεῖχεν εἰς τὰ θεῖα μυστήρια νὰ πλησιάσῃ ἐκεῖνον τὸν χῶρον). B Τότε λοιπὸν ἐγὼ ἐκυριεύθηκα καὶ ἄναψα ἀπὸ ζῆλον· ἐσηκώθηκα, τὴν ἅρπαξα ἀπὸ τὴν ἄδικον ἐκείνην ἀπαγωγὴν καὶ ἔτσι δὲν τὴν ἄφησα νὰ παρασυρθῇ εἰς τὴν παρανομίαν αὐτήν. Ὅταν δὲ ἠρώτησα αὐτόν, ποὺ τὴν ἐτραβοῦσε διὰ τῆς βίας, ἐὰν εἶναι Χριστιανὸς καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε καταφατικά, τοῦ ἐπετέθηκα μὲ βιαιότητα καὶ τὸν κατηγόρησα ὡς ἀσυνείδητον καὶ τρελλόν. Καὶ τοῦ ἔλεγα ἀκόμη ὅτι ἡ συμπεριφορά του δὲν εἶναι καλυτέρα ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ

ὕαινα [illegible], περὶ τῆς ὁποίας δὲν κάμνει λόγον τὸ Λευϊτικόν, χαρακτηρίζεται ὡς ἀκάθαρτον ζῷον ὑπὸ [illegible]. Ὑπὸ τὴν σημασίαν αὐτὴν [illegible] τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἐπιστολὴν Βαρνάβα, κεφ. 10, 7, [illegible] ἀπὸ τὰ [illegible] τοῦ [illegible].

γαϊδάρου, εάν, ενῷ λέγει ὅτι προσκυνεῖ τὸν Χριστόν, σύρῃ διὰ τῆς βίας κάποιον διὰ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὰ σπήλαια τῶν Ἰουδαίων, τῶν σταυρωτῶν τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐπὶ πολὺ παρέτεινα τὴν παραίνεσίν μου, διδάσκοντας αὐτὸν σύμφωνα μὲ τὰ θεῖα εὐαγγέλια πρῶτον ὅτι γενικῶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὁρκίζεται, οὔτε νὰ ἀπαιτῇ ὅρκον ἀπὸ ἄλλον· πολὺ δὲ περισσότερον, ἔπειτα, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ὠθῇ πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν χριστιανὴν γυναῖκα, πιστὴν καὶ συμμέτοχον εἰς τὰ μυστήρια, C ἀλλ' οὔτε καὶ ἀμύητον. Ἀφοῦ δὲ ἀπέβαλα τὴν πλάνην ἀπὸ τὴν ψυχήν του μὲ πολλὰς καὶ συνεχεῖς παραινέσεις, ἐζήτησα νὰ πληροφορηθῶ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἄφησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡδήγησε τὴν γυναῖκα νὰ ὁρκισθῇ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν συναγωγήν. Καὶ αὐτὸς ἀπήντησεν ὅτι πολλοὶ τοῦ εἶχαν εἴπει ὅτι οἱ ὅρκοι, ποὺ δίδονται ἐκεῖ ἦταν πολὺ πιὸ φοβεροί. Ἐστέναξα διὰ τὴν δικαιολογίαν αὐτὴν καὶ ἐφούσκωσα ἀπὸ θυμὸν καὶ τέλος ἐγελοῦσα. Βλέπων μὲν τὴν κακουργίαν τοῦ διαβόλου, μὲ πόσην εὐκολίαν ἔπειθε τοὺς ἀνθρώπους, ἐστέναξα, ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν ὀκνηρίαν τῶν ἀπατωμένων, ἐφούσκωσα ἀπὸ ὀργὴν καὶ τέλος, θεωρῶν τὸ μέγεθος τῆς μωρίας τῶν ἐξαπατηθέντων, ἐγελοῦσα.

Σᾶς εἶπα καὶ σᾶς διηγήθηκα ὅλα αὐτά, D ἐπειδὴ μὲ μισανθρωπίαν καὶ ἀναλγησίαν ἀντιμετωπίζετε αὐτούς, οἱ ὁποῖοι πράττουν καὶ παθαίνουν αὐτά· καὶ ὅταν ἴδῆτε κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας νὰ ἐμπλέκεται εἰς τέτοιου εἴδους παρανομίας ἐσεῖς θεωρεῖτε τὴν συμφορὰν αὐτὴν ὡς ξένην καὶ ὄχι δικήν σας καὶ νομίζετε ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἡ δικαιολογία σας πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι σᾶς κατηγοροῦν, μὲ τὸ νὰ λέγετε· τί μὲ μέλει; Τί τὸ κοινὸν ὑπάρχει μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ἐκείνου; Οἱ λόγοι ποὺ προφέρετε εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἀπέραντον μισανθρωπίαν καὶ διαβολικὴν σκληρότητα. Τί λέγετε; Ἐνῷ εἶσθε ἄνθρωποι καὶ ἔχετε τὴν ἰδίαν φύσιν, ἢ καλύτερα, ἐὰν πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως, ἐνῷ ἔχετε μίαν κεφαλὴν τὸν Χριστόν, E τολμᾶτε νὰ λέγετε ὅτι δὲν ἔχετε τίποτε τὸ κοινὸν πρὸς τὰ μέλη σας; Πῶς λοιπὸν ἐσεῖς ὁμολογεῖτε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας; Διότι ἡ κεφαλὴ ἐκ φύσεως συνάπτει ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ συνιστᾷ μεταξύ των τὰς σχέσεις καὶ τοὺς πιὸ στενοὺς ἁρμούς. Ἐὰν ὅμως τίποτε τὸ κοινὸν δὲν ἔχῃς πρὸς τὰ μέλη τοῦ σώματός σου, τότε οὔτε μὲ τὸν ἀδελφόν σου ἔχεις τίποτε τὸ κοινὸν καὶ συνεπῶς δὲν ἔχεις κεφαλὴν τὸν Χριστόν. Οἱ Ἰουδαῖοι σᾶς φοβίζουν σὰν νὰ εἶσθε μικρὰ παιδιὰ καὶ δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεσθε. 892 A Ὅπως ἀκριβῶς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μωροὺς ὑπηρέτας προκαλοῦν πολὺ γέλοιο

εἰς τὰ παιδιὰ μὲ τὸ νὰ δεικνύουν εἰς αὐτὰ φοβερὰς προσωπίδας καὶ ἀστείας (διότι δὲν εἶναι ἐκ φύσεως φοβεραί, ἀλλὰ φαίνονται τέτοιαι λόγῳ τῆς μικρᾶς διανοίας των), ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι τὰ μορμολύκεια διὰ τοὺς ἀτελεστέρους ἀπὸ τοὺς χριστιανούς. Καὶ πῶς ἠμποροῦν νὰ ἐμπνέουν φόβον αἱ συναγωγαί των, αἱ ὁποῖαι εἶναι κατάμεσται ἀπὸ αἰσχύνην καὶ γέλωτα καὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐξοργίσει τὸν Θεὸν καὶ ἔχουν ἀτιμασθῆ καὶ καταδικασθῆ;

4. Ἀλλὰ τὰ δικά μας ἱερὰ δὲν εἶναι τοῦ εἴδους αὐτοῦ· εἶναι πράγματι φοβερὰ καὶ ὁλόμεστα ἀπὸ φρίκην. Διότι ὅπου ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ἐξουσιαστὴς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἐκεῖ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι ἀλήθεια φοβερός! Ἐκεῖ ἀντηχοῦν ἀδιάκοποι λόγοι δι' ἀτελευτήτους κολάσεις, διὰ πυρίνους ποταμούς, B διὰ τὸν δηλητηριώδη σκώληκα, διὰ τὰ ἄθραυστα δεσμὰ καὶ τὸ ἐξώτερον σκοτάδι (Ματθ. 10, 28· 22, 13). Ἐκεῖνοι βέβαια τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά, οὔτε κατ' ὄνειρον γνωρίζουν, ἀφοῦ ζοῦν διὰ τὴν κοιλίαν καὶ εἶναι ἄπληστοι διὰ τὰ παρόντα καὶ δὲν εἶναι εἰς καλυτέραν μοῖραν ἀπὸ τοὺς χοίρους καὶ τοὺς τράγους, καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὑπερβολικὴν λαιμαργίαν. Αὐτοὶ ἕνα μόνον γνωρίζουν, νὰ τρώγουν καὶ νὰ μεθοῦν, νὰ μάχωνται διὰ τοὺς μίμους καὶ νὰ μαλώνουν διὰ τοὺς ἁμαξηλάτας εἰς τὰ ἱπποδρόμια. Πές μου, αὐτὰ εἶναι τὰ σεμνὰ καὶ φοβερά; Ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἰσχυρισθῇ κάτι τέτοιο; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν μᾶς ἐφάνησαν ὅτι εἶναι φοβερά; Ἐκτός, ἂν κάποιος παρουσιάζῃ, ὅτι οἱ ἀξιοκαταφρόνητοι καὶ οἱ ἐστερημένοι ἐλευθερίας καὶ οἱ διωγμένοι ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Κυρίου δοῦλοι, εἶναι φοβεροὶ δι' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς δούλους, οἱ ὁποῖοι εὐτυχοῦν καὶ ἔχουν τὴν εὔνοιαν τοῦ Κυρίου. Ἀλλ' ὄχι δὲν ἔχουν ἔτσι τὰ πράγματα. C Διότι οὔτε τὰ πανδοχεῖα εἶναι σεμνότερα ἀπὸ τὰ βασιλικὰ παλάτια, πολὺ δὲ περισσότερον ἡ ἑβραϊκὴ συναγωγὴ εἶναι πιὸ κάτω καὶ ἀπὸ τὸ τελευταῖον πανδοχεῖον. Διότι δὲν εἶναι ἁπλῶς καταφύγιον λῃστῶν καὶ καπήλων, ἀλλὰ φωλεὰ δαιμόνων· καὶ ὄχι μόνον αἱ συναγωγαί, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ ψυχαὶ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ αὐτὸ θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἀποδείξω εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου μου.

Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ ἐνθυμῆσθε ἰδιαίτερα τὴν ὁμιλίαν αὐτήν. Διότι μὲ αὐτὴν δὲν ἐπιδιώκομεν οὔτε τὴν ἐπίδειξιν οὔτε τὰ χειροκροτήματα, ἀλλὰ τὴν θεραπείαν τῶν ψυχῶν σας. Διότι ποιὰ δικαιολογία θὰ μᾶς ἔμενε, ὅταν, ἐνῷ ὑπάρχουν τόσοι ἰατροί, μερικοὶ παραμένουν νὰ εἶναι ἀσθενεῖς; Δώδεκα ἦταν οἱ ἀπόστολοι καὶ μετέστρεψαν τὴν οἰκουμένην. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πόλεως αὐτῆς κατοικεῖται ἀπὸ Χριστιανοὺς καὶ ὑπάρχουν δυστυχῶς

ἀκόμη πιστοί, οἱ ὁποῖοι μολύνονται ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀρρώστιαν. **D** Ἐν προκειμένῳ ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἔχωμεν ἐμεῖς οἱ ὑγιεῖς; Καὶ ἐκεῖνοι μέν, οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀσθένειαν, ἀξίζει νὰ κατηγορηθοῦν δι᾽ ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν ἀσθένειάν των, δὲν εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι κατακρίσεως. Διότι θὰ ἦτο ἀδύνατον πρᾶγμα ἐκεῖνοι νὰ παραμένουν εἰς τὴν ἀσθένειάν των, ἂν ἡ μέριμνά μας δι᾽ αὐτοὺς ἦτο μεγαλυτέρα. Διὰ τοῦτο σᾶς λέγω τώρα αὐτά, διὰ νὰ κερδίσῃ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς τὸν ἀδελφόν του, ἔστω καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ χρησιμοποιήσῃ κάποιον τρόπον ἀνάγκης, νὰ διαιοπραγήσῃ, νὰ ὑβρίσῃ, νὰ φιλονεικήσῃ. Κάμετε τὸ πᾶν ὥστε νὰ ἀποσπάσετε τὸν ἀδελφόν σας ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξετε ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν μὲ τοὺς φονεῖς τοῦ Χριστοῦ. Πές μου, ἐὰν εἰς τὸν δρόμον ἔβλεπες κάποιον, **E** ὁ ὁποῖος δικαιολογημένα κατεδικάσθηκε, νὰ συλλαμβάνεται καὶ σὺ εἶχες τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀποσπάσῃς ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ δημίου του, δὲν θὰ ἔκαμνες τὸ πᾶν νὰ τὸν γλυτώσῃς ἀπὸ τὴν σύλληψιν; Καὶ τώρα βλέπεις τὸν ἀδελφόν σου νὰ σύρεται ἄδικα καὶ ἀνίερα εἰς τὸ βάραθρον τῆς καταστροφῆς ὄχι ἀπὸ τὸν δήμιον, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν διάβολον καὶ δὲν ἀνέχεσαι οὔτε μίαν συμβουλὴν νὰ τοῦ δώσῃς, διὰ νὰ τὸν σώσῃς ἀπὸ τὴν ἀδικίαν αὐτήν. **593 A** Ποίαν συγχώρησιν περιμένεις λοιπὸν νὰ λάβῃς; Ἀλλ᾽ εἶναι ἰσχυρότερος καὶ δυνατώτερος ἀπὸ ἐσένα. Φέρε τον εἰς ἐμένα καὶ ἐγὼ θὰ προτιμήσω νὰ χάσω τὴν κεφαλήν μου, παρὰ νὰ ἐπιτρέψω εἰς αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἱερὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ, ἐὰν μὲ ἰσχυρογνωμοσύνην ἐπιμένῃ νὰ ἔχῃ τὰς ἰδίας διαθέσεις. Τί κοινὸν ἔχεις ἐσὺ πρὸς τὴν ἐλευθέραν, τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ; Ἐσὺ ἐπροτίμησες τὴν κάτω Ἱερουσαλήμ, ἑπομένως δουλεύεις εἰς αὐτήν, διότι καὶ ἡ ἰδία μαζὶ μὲ τὰ τέκνα της, σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τοῦ Παύλου, εἶναι δούλη (Γαλ. 4, 25). Νηστεύεις μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους; Λοιπὸν λῦσε καὶ τὰ ὑποδήματα μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ μὲ γυμνὰ τὰ πόδια βάδιζε εἰς τὴν πλατεῖαν καὶ λάβε μέρος μαζί τους εἰς τὰς ἀσχημίας καὶ τοὺς καγχασμούς. Ἀλλὰ δὲν θὰ σοῦ ἤρεσε, διότι ἐντρέπεσαι καὶ κοκκινίζεις. **B** Ἔπειτα, ἐντρέπεσαι μὲν νὰ συμμορφώνεσαι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν μὲ αὐτούς, καὶ δὲν ἐντρέπεσαι ὅταν λαμβάνῃς μέρος εἰς τὴν ἀσέβειάν των; Ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχῃς, ὅταν εἶσαι μισὸς Χριστιανός; Πιστεύσατε, προτιμῶ νὰ χάσω τὸ κεφάλι μου παρὰ νὰ παραμελήσω κάποιον, ὁ ὁποῖος πάσχει ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτήν, ἐὰν βέβαια ὑποπέσῃ εἰς τὴν ἀντίληψίν μου, ἐὰν ὅμως διαφύγῃ τὴν προσοχήν μου, τότε ὁ Θεὸς θὰ μοῦ δώσῃ ὁπωσδήποτε τὴν συγγνώμην του.

Τὰ ἴδια πράγματα ἂς συλλογίζεται καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ἐσᾶς καὶ ἂς μὴ νομίζῃ κανεὶς ὅτι τοῦτο εἶναι πάρεργον. Δὲν ἀκούετε ἄλλωστε, τί κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων συνεχῶς προτρέπει ὁ διάκονος· «Ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους»![4] Καὶ πῶς ἔτσι σᾶς ἐμπιστεύεται τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῶν ἀδελφῶν σας; Τὸ ἴδιον κάμετε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνων. Ὅταν γνωρίζῃς ὅτι κάποιος ἰουδαΐζει, συγκράτησέ τον, φανέρωσέ τον, διὰ νὰ μὴ μετάσχῃς καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸν αὐτὸν κίνδυνον. **C** Διότι καὶ εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν Ἐθνικῶν, ἂν κάποιος συλληφθῇ ἀνάμεσα εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ βαρβαρίζῃ καὶ νὰ φρονῇ τὰς ἰδέας τῶν Περσῶν, δὲν κινδυνεύει μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ὁ καθένας, ποὺ τὸν γνωρίζει καὶ δὲν τὸν ἀποκαλύπτει εἰς τὸν στρατηγόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐσεῖς ἀποτελεῖτε τὸ στρατόπεδον τοῦ Χριστοῦ, μὲ πολλὴν προσοχὴν νὰ διερευνᾶτε καὶ νὰ περιεργάζεσθε τὸ περιβάλλον, μὴ τυχὸν κάποιος ἀλλόφυλος ἔχει ἀναμιχθῆ εἰς τὰς τάξεις σας. Φανερώσατε αὐτὸν ὄχι διὰ νὰ τὸν φονεύσωμεν, ὅπως κάμνουν ἐκεῖνοι, οὔτε διὰ νὰ τὸν τιμωρήσωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ διὰ νὰ τὸν κάμωμεν καθ᾽ ὁλοκληρίαν δικόν μας. **D** Ἐὰν ὅμως δὲν δέχεσθε τοῦτο καί, ἐνῷ γνωρίζετε, ἀποκρύπτετε τὴν περίπτωσιν, πρέπει νὰ ξέρετε καλὰ ὅτι θὰ τιμωρηθῆτε καὶ ἐσεῖς μὲ τὴν ἰδίαν τιμωρίαν, ποὺ θὰ τιμωρηθῇ καὶ ἐκεῖνος. Διότι καὶ ὁ Παῦλος προβλέπει κολασμοὺς καὶ τιμωρίας ὄχι μόνον δι᾽ ὅσους διαπράττουν τὰ πονηρά, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι συγκατανεύουν εἰς τὰ πραττόμενα (Ρωμ. 1, 32). Καὶ ὁ προφήτης δὲν καταδικάζει μόνον ὅσους κλέπτουν, ἀλλὰ καὶ αὐτούς, ποὺ τοὺς βοηθοῦν (Ψαλμ. 49, 18). Καὶ εὐλόγως! Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὸν πράττοντα τὸ κακὸν καὶ τὸν περιβάλλει καὶ τὸν ἀποκρύπτει, προσφέρει εἰς αὐτὸν μεγαλυτέραν εὐκαιρίαν δι᾽ πονηρίαν καὶ τὸν προετοιμάζει, ὥστε μὲ περισσοτέραν ἄνεσιν νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πονηρὰ σχέδιά του.

5. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα τῶν νοσούντων. **E** Ἔχετε καταλάβει λοιπὸν μὲ ποίους κοινωνοῦν ὅσοι νηστεύουν τώρα. Συναναστρέφονται μὲ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι φωνάζουν· «σταύρωσον, σταύρωσον», μὲ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι λέγουν· «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν» (Ματθ. 27, 23 - 25). Ἐὰν μερικοὶ ἔχουν καταδικασθῆ, διότι συνελήφθησαν νὰ ἐποφθαλμιοῦν

4. Ἡ διακονικὴ αὐτὴ προτροπὴ κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας λατρείας φαίνεται νὰ ἀπηχῇ τὰς προφυλάξεις, ποὺ ἐλάμβανεν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία κατὰ τὰς συναθροίσεις τῶν πιστῶν διὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, ὥστε νὰ μὴ εἰσέλθῃ κανεὶς ἀμύητος. Πρβλ. καὶ Διαταγαὶ Ἀποστόλων 2, 57, 10.

τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, θὰ ἐτολμοῦσες ἄραγε νὰ πλησιάσῃς αὐτοὺς καὶ νὰ συνομιλήσῃς μαζί τους; Δὲν νομίζω. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπον νὰ ἀποφεύγῃ μὲν κανεὶς μὲ τόσην σπουδὴν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν κακοὶ εἰς ἄνθρωπον, νὰ καθιστᾷ δὲ κοινωνούς του αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐξύβρισαν αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, καὶ νὰ συνεορτάζουν οἱ λατρεύοντες τὸν Ἐσταυρωμένον μὲ αὐτούς, ποὺ τὸν ἐσταύρωσαν; 594 A Αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον ἀνοησία, ἀλλὰ καὶ ἐσχάτη τρέλλα. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχουν μερικοί, ποὺ θεωροῦν καὶ τὴν συναγωγὴν ὡς τόπον ἱερόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα καὶ πρὸς αὐτούς. Διὰ ποῖον λόγον σέβεσθε τὸν τόπον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἀξίζει νὰ περιφρονῆτε, νὰ ἀποτροπιάζεσθε καὶ νὰ ἀποφεύγετε; Εἰς αὐτόν, λέγει, εὑρίσκεται ὁ νόμος καὶ τὰ προφητικὰ βιβλία. Καὶ τί μ' αὐτό; Μήπως, ὅπου ὑπάρχουν τέτοια βιβλία, εἶναι διὰ τοῦτο καὶ ὁ τόπος αὐτὸς ἅγιος; Ὄχι βέβαια! Ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο μισῶ καὶ ἀποστρέφομαι τὴν συναγωγήν, διότι, ἐνῷ ἔχουν τοὺς προφήτας, δὲν πιστεύουν εἰς αὐτούς, καὶ ἐνῷ μελετοῦν τὰ βιβλία τους δὲν ἀποδέχονται τὰς μαρτυρίας των, πρᾶγμα ποὺ ὑπερβαίνει ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν ὕβριν. B Πές μου, σὲ παρακαλῶ, ἐὰν ἔβλεπες κάποιον ἄνθρωπον σεβαστόν, λαμπρὸν καὶ ἀξιοπρεπῆ νὰ εἰσέρχεται εἰς καπηλεῖον ἢ εἰς καταγώγιον λῃστῶν, καὶ ἔπειτα ἐκεῖ νὰ ὑβρίζεται, νὰ κακοποιῆται καὶ νὰ ὑφίσταται τὰς ταπεινώσεις τῶν ἀμαθῶν, ἄραγε θὰ ἐθαύμαζες τὸ καπηλεῖον ἢ τὸ καταγώγιον, ἐπειδὴ μέσα ἐκεῖ ἐξυβρίσθηκε ἐκεῖνος ὁ θαυμαστὸς καὶ μεγάλος ἄνδρας; Δὲν νομίζω· ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν θὰ τὸ ἐμισοῦσες πολὺ περισσότερον καὶ θὰ τὸ ἀποστρεφόσουν. Τὸ ἴδιον πρᾶγμα νὰ συλλογίζεσαι καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συναγωγήν. Διότι εἰσήγαγον ἐκεῖ τοὺς προφήτας καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ τὸν Μωϋσῆν, ὄχι βέβαια διὰ νὰ τοὺς τιμήσουν ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς ὑβρίσουν καὶ τοὺς ἀτιμάσουν. C Διότι ὅταν αὐτοὶ ἰσχυρίζωνται ὅτι οἱ προφῆται δὲν εἶδον τὸν Χριστὸν καὶ ὅτι δὲν ἔχουν εἴπει τίποτε διὰ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ποία μεγαλυτέρα ὕβρις ἀπὸ αὐτὴν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς ἁγίους αὐτοὺς ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς κατηγοροῦν ὅτι ἀγνοοῦν τὸν Δεσπότην των καὶ νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι εἶναι συμμέτοχοι εἰς τὴν ἀσέβειάν των; Διὰ τοῦτο λοιπόν, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ μισῆτε καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν συναγωγήν των, διότι ἐμπαίζουν τοὺς ἁγίους ἐκείνους.

Ἀλλὰ δικτὶ ὁμιλῶ περὶ βιβλίων καὶ τόπων; Κατὰ τὸν καιρὸν τῶν διωγμῶν οἱ δήμιοι κρατοῦν εἰς τὰ χέρια τους τὰ σώματα τῶν μαρτύρων, τὰ βασανίζουν καὶ τὰ μαστιγώνουν. Ἄρα λοιπὸν καὶ τὰ χέρια τῶν δημίων εἶναι ἅγια, ἐπειδὴ ἐκράτησαν τὰ σώματα

τῶν ἁγίων; Ὄχι δά! Ἔπειτα, τὰ χέρια μὲν ποὺ ἐβάστασαν σώματα ἁγίων παραμένουν ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν βέβηλα, D ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ κακομεταχειρίσθηκαν, αὐτοὶ δὲ οἱ ὁποῖοι κρατοῦν βιβλία ἁγίων καὶ τὰ ὑβρίζουν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσον οἱ δήμιοι τὰ σώματα τῶν μαρτύρων, θὰ γίνουν διὰ τοῦτο σεβάσμιοι; Καὶ δὲν θὰ ἦταν αὐτὰ πράγματα ἄκρας ἀνοησίας; Διότι, ἐὰν σώματα, ποὺ βαστάζονται κακῶς εἰς τὰ χέρια, δὲν ἁγιάζουν αὐτοὺς ποὺ τὰ κρατοῦν, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθιστοῦν πιὸ βεβήλους, πολὺ περισσότερον βιβλία, ποὺ διαβάζονται μὲ ἀπιστίαν, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ὠφελήσουν ποτὲ τοὺς κακοὺς ἀναγνώστας των! Αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ πρᾶγμα, τὸ γεγονὸς δηλαδὴ ὅτι κρατοῦν μὲ τέτοιαν διάθεσιν τὰ βιβλία, ἀποδεικνύει αὐτοὺς περισσότερον ἀσεβεῖς. Δὲν θὰ ἦταν ἄξιοι διὰ μίαν τέτοιαν κατηγορίαν, ἂν δὲν εἶχαν τοὺς προφήτας καὶ δὲν θὰ ἦταν τόσον ἀκάθαρτοι καὶ βέβηλοι, ἂν δὲν ἐδιάβαζαν τὰ βιβλία τῶν προφητῶν. E Τώρα ὅμως ἔχουν ἀποστερηθῆ ἀπὸ κάθε συγγνώμην, διότι ἐνῷ κατέχουν τοὺς κήρυκας τῆς ἀληθείας, στέκονται μὲ ἐχθρικὴν διάθεσιν καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους τοὺς προφήτας καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωροῦνται περισσότερον βέβηλοι καὶ μιαροί, διότι ἐνῷ ἔχουν τοὺς προφήτας διάκεινται δυσμενῶς ἀπέναντί των. Δι' αὐτὸ σᾶς ἱκετεύω νὰ τοὺς ἀποφεύγετε καὶ νὰ ἀποσκιρτᾶτε ἀπὸ τὰς συνελεύσεις των. Δὲν εἶναι μικρὰ ἡ βλάβη αὐτὴ διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας καὶ δὲν εἶναι μικρὰ ἐπίσης πρόφασις ἀλαζονείας διὰ τοὺς ἐχθρούς μας. Διότι ὅταν θὰ ἴδουν ἐσᾶς, ποὺ προσκυνεῖτε τὸν Χριστόν, τὸν ὁποῖον ἐκεῖνοι ἐσταύρωσαν, 595 A νὰ ἐπιζητῆτε καὶ νὰ σέβεσθε τὰ ἱερά τους, πῶς νὰ μὴ νομίσουν τότε ὅτι ἔχουν πράξει ἄριστα τὸ κάθε τι, καὶ ὅτι τὰ δικά μας ἱερὰ δὲν ἀξίζουν τίποτε, ἀφοῦ ἐσεῖς οἱ ὁποῖοι πρεσβεύετε καὶ λατρεύετε αὐτά, σπεύδετε εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὰ χρημνίζουν; «Ἐάν τις ἴδῃ σε» λέγει ὁ ἀπόστολος, «τὸν ἔχοντα γνῶσιν ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ, ἀσθενοῦς ὄντος, οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;» (Α' Κορ. 8, 10). Καὶ ἐγὼ τώρα λέγω, ἐὰν κάποιος ἴδῃ ἐσένα, ὁ ὁποῖος γνωρίζεις τί εἶναι ἡ ἑβραϊκὴ συναγωγή, νὰ εἰσέρχεσαι εἰς αὐτὴν καὶ νὰ παρακολουθῇς τὴν ἑορτὴν τῶν σαλπίγγων, δὲν θὰ παρατρυνθῇ ἡ συνείδησις τοῦ ἀσθενοῦς κατὰ τὴν πίστιν, εἰς τὸ νὰ θαυμάζῃ τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα; B Αὐτὸς ποὺ διαπράττει τὸ ἁμάρτημα δὲν τιμωρεῖται μόνον διὰ τὸ ἀτόπημά του, ἀλλὰ τιμωρεῖται καὶ διὰ τὸ ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους ἀνατρέπει. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος μένει στερεός, δὲν στεφανώνεται μόνον διὰ τὴν ἀρετήν του, ἀλλὰ θαυμάζεται καὶ διὰ τὸ ὅτι καὶ ἄλ-

λους ὁδηγεῖ εἰς τὸν ζῆλον αὐτόν. Νὰ ἀποφεύγετε λοιπὸν καὶ τὰς συγκεντρώσεις καὶ τοὺς τόπους τῶν Ἰουδαίων καὶ κανεὶς ἂς μὴ σέβεται τὴν συναγωγὴν ἐξ αἰτίας τῶν βιβλίων, ποὺ ὑπάρχουν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον ὅτι αὐτὰ ἀπόκεινται ἐκεῖ, νὰ μισῆτε καὶ νὰ ἀποστρέφεσθε αὐτήν. Διότι αὐτοὶ κατέχουν τοὺς ἁγίους διὰ νὰ τοὺς ὑβρίζουν, ἀφοῦ δὲν πιστεύουν εἰς τοὺς λόγους των καὶ τοὺς κατηγοροῦν δι' ἄκραν ἀσέβειαν.

6. Καὶ διὰ νὰ μάθετε ὅτι τὰ βιβλία δὲν ἁγιάζουν τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸν βεβηλώνει ἡ προαίρεσις τῶν συνερχομένων εἰς αὐτόν, θὰ σᾶς διηγηθῶ μίαν παλαιὰν ἱστορίαν. C Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος,[5] ἀφοῦ συνεκέντρωσεν ἀπὸ παντοῦ τὰ βιβλία καὶ ἀφοῦ ἐπληροφορήθη ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔχουν Γραφάς, αἱ ὁποῖαι φιλοσοφοῦν περὶ Θεοῦ καὶ περὶ ἀρίστης πολιτείας, ἔστειλε καὶ ἐκάλεσεν ἄνδρας ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὰς μετέφρασε μὲ τὴν βοήθειάν των. Κατόπιν τὰς ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Σεράπιδος,[6] διότι ἦταν εἰδωλολάτρης. Ἀπὸ τότε τὰ βιβλία τῶν προφητῶν μένουν ἐκεῖ μέχρι σήμερα. Τί λοιπόν, μήπως ἐπειδὴ τὰ βιβλία εὑρίσκονται ἐκεῖ ὁ ναὸς τοῦ Σεράπιδος εἶναι ἅγιος; Ὄχι δά! Ἐκεῖνα ὅμως ἔχουν τὴν ἁγιότητά τους, ἀλλὰ δὲν τὴν μεταδίδουν εἰς τὸν τόπον, διὰ τὴν μιαρίαν τῶν συνερχομένων ἐκεῖ. Τὸ ἴδιον πρᾶγμα πρέπει λοιπὸν νὰ σκέπτεσθε καὶ περὶ τῆς συναγωγῆς. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη

5. Ὁ Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος (284 - 247 π.Χ.) ἦτο υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου Α' τοῦ Λάγου τοῦ ἐπιλεγομένου Σωτῆρος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐγένετο ἡ μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης ὑπὸ τῶν Ο', ὅπως μᾶς πληροφοροῦν πολλοὶ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐδῶ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ ἔργου του, ὡς εἰς τὴν Ὁμιλίαν εἰς Γένεσιν 4, 4, PG 53, 42 - 43 καὶ Ὁμιλίαν εἰς Ματθαῖον 5, 2, PG 57, 57. Ὁ Πτολεμαῖος προέβη εἰς τὸ ἐγχείρημα τοῦτο τῇ προτροπῇ τοῦ Δημητρίου Φαληρέως, κατόπιν τῆς ὁποίας ἔστειλε καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα Ἐλεάζαρ ἄνδρας ἀξίους διὰ τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, «Βίος Μωυσέως 11, 5 - 7, ἀποδίδει τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως εἰς αἴτησιν τοῦ Πτολεμαίου πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἑβραίων, χωρὶς νὰ μνημονεύῃ τοὺς 72 μεταφραστάς.

6. Ὁ Σάραπις ἢ Σέραπις ἦτο θεὸς ταυτόσημος πρὸς τὸν Διόνυσον, θεὸν τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ἡμέρας καὶ υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης (Δήμητρος ἢ Ἴσιδος). Αὐτὸς εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Αἰθιοπίαν ἐλατρεύθη ὡς θεὸς Ὄσιρις ἢ Σάραπις καὶ ὡς Ὀροτὰλ ἢ Σαβάζιος εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Φρυγίαν. Τὴν λατρείαν του εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσήγαγεν ὁ Πτολεμαῖος Α' περὶ τὸ 280 π.Χ. Πρὸς τιμὴν τοῦ Σαράπιδος καθιερώθη λαμπρότατος ναός, ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη εἰς τὴν συνοικίαν Ἄλφα τῆς Πτολεμαϊκῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς ὡς Σαράπιον ἢ Σεραπεῖον ἢ Σεραπεῖον.

δὲν ὑπάρχῃ ἐκεῖ εἴδωλον,[7] ὅμως κατοικοῦν δαίμονες εἰς τὸν τόπον αὐτόν. D Καὶ τοῦτο δὲν ἰσχύει μόνον διὰ τὴν συναγωγὴν ποὺ εἶναι ἐδῶ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συναγωγὴν τῆς Δάφνης,[8] διότι τὸ βάραθρον ἐκεῖ, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουν μάλιστα καὶ βάραθρον τῆς Ματρώνης, εἶναι πονηρότερον. Καὶ ἤκουσα ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἀναβαίνουν ἐκεῖ καὶ διανυκτερεύουν εἰς τὸν τόπον αὐτόν. Δι' ἐμὲ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν ποτὲ νὰ ἀποκαλέσω αὐτοὺς μὲ τὴν ὀνομασίαν τοῦ πιστοῦ. Κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ματρώνης[9] καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἶναι ἐξ ἴσου βέβηλα. Καὶ ἂν κανεὶς μὲ ἀποκαλῇ ἀθυρόστομον, ἐγὼ πάλι θὰ τὸν κατηγορήσω δι' ἄκραν τρέλλαν.

Πές μου, σὲ παρακαλῶ, ὁ τόπος ὅπου κατοικοῦν οἱ δαίμονες δὲν εἶναι τόπος ἀσεβείας, καὶ ἂν ἀκόμη ἐκεῖ δὲν ἔχει στηθῆ ἀγαλ-

7. Ὁ Ἰουδαϊσμὸς ἀπαγορεύει τὴν κατασκευὴν χειροποιήτων εἰδώλων καὶ παντὸς ὁμοιώματος. Ἔξοδ. 20, 4. Ἕνεκα τούτου ὁ ἰουδαϊκὸς λαὸς ᾐσθάνετο ἀπέχθειαν διὰ τὰ εἴδωλα καὶ ὅταν ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς τὸ 170 π.Χ. ἐτοποθέτησε τὸ ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς τὸν Ναόν, ἡ πρᾶξις αὐτὴ ἐξήγειρεν ὅλον τὸν λαόν. Ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸν Ε' λόγον του Κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὁμιλεῖ ἐν ἐκτάσει διὰ τὴν βεβήλωσιν τοῦ Ναοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου καὶ θεωρεῖ ὅτι ἔτσι ἐξεπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Δανιὴλ διὰ τὸ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως» (Δαν. 11, 31).

8. Ἡ Δάφνη ἦτο ἓν ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀλλὰ καὶ ὡραιότερα προάστεια τῆς Ἀντιοχείας. Λόγῳ τῆς ὡραιότητος τοῦ προαστείου τούτου ἡ Ἀντιόχεια ἐπεκλήθη «Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ», ἢ ἁπλῶς εἰς τὴν λατινικὴν Epidaphne». Τὸ προάστειον ἐκτίσθη συγχρόνως μὲ τὴν πόλιν τῆς Ἀντιοχείας τὸ 300 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος. Εἰς τοῦτο ἐκτίσθη ἱερὸν ἀφιερωθὲν εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, ὁ ὁποῖος ἐμυθολογεῖτο ὡς πρόγονος τῶν Σελευκιδῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς κατεσκεύασε εἰς τὴν Δάφνην καὶ στάδιον διὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ ἱπποδρομιακοὺς ἀγῶνας

9. Τὸ ὄνομα προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸν «Matrona» καὶ σημαίνει οἰκοδέσποινα· ἦτο δὲ τίτλος τιμῆς τῶν Ρωμαίων γυναικῶν, τῶν εὐγενῶν. Σημαίνει ἀκόμη καὶ τὴν σεβαστὴν διὰ τὴν ἡλικίαν γυναῖκα. Εἰς τὰ ψευδοκλημέντια, Πράξεις Πέτρου CXLIV, PG 2, 376 C, παρατίθεται ἡ λέξις καὶ σημαίνει ἐδῶ τὰς εὐγενεῖς γυναῖκας. Λέγεται δὲ ὅτι ὅταν ὁ Πέτρος ἦλθεν εἰς τὴν Ρώμην προσείλκυσεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν πολλοὺς ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ μεταξὺ τούτων τὰς «περιφανεστέρας», «ἃς ὁ λόγος ματρώνας οἶδε καλεῖν». Ὁ Πλούταρχος, Βίος Ρωμύλου, μνημονεύει τὴν ἑορτὴν τῶν Ματρωναλίων, τὴν ὁποίαν ἑώρταζον αἱ ὕπανδροι γυναῖκες, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν αὗται, πλὴν τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεων, προσεκόμιζον ἄνθη εἰς τὴν θεὰν τοῦ τοκετοῦ Λουκίναν ἢ Ἥραν Λουκίναν. Εἰς τὸ Χρυσοστομικὸν κείμενον γίνεται λόγος περὶ ἱεροῦ τῆς Ματρώνης, πρᾶγμα, ποὺ σημαίνει ὅτι εἰς τὴν Δάφνην πλὴν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς κάποιαν θεότητα, προστάτιδα τῶν γυναικῶν. Εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Κέλτας αἱ Matres Matronae ἦσαν κατώτεραι θεότητες, προστάτιδες πόλεων, ἐθνῶν, κυρίως δὲ τῶν γυναικῶν.

μα; E Ἡ μεγαλυτέρα ζημία δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου συνέρχονται οἱ χριστοκτόνοι, ἀπ᾽ ὅπου ὁ σταυρὸς ἐκδιώκεται, ὅπου ὁ Θεὸς βλασφημεῖται, ὅπου ὁ Θεὸς Πατὴρ ἀγνοεῖται, ὅπου ὁ Υἱὸς ὑβρίζεται, ὅπου ἡ χάρις τοῦ πνεύματος ἀθετεῖται καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι οἱ ἴδιοι δαίμονες; Διότι ἐκεῖ μὲν ἡ ἀσέβεια εἶναι ὁλοφάνερη καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν θὰ ἦταν εὔκολον νὰ παρασύρῃ οὔτε νὰ ἐξαπατήσῃ ἄνθρωπον μὲ νοῦν καὶ σωφροσύνην. 596 A Ἐδῶ ὅμως μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι λατρεύουν Θεὸν καὶ ἀποστρέφονται τὰ εἴδωλα καὶ ἔχουν προφήτας καὶ τιμοῦν αὐτούς, μὲ τέτοιους λόγους παρασκευάζοντες τὸ δόλωμα, εὐκολώτερα ἐμπλέκουν εἰς τὰς παγίδας των τοὺς περισσότερον ἀφελεῖς καὶ ἀνοήτους. Ὥστε καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀσέβειαν δὲν ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἐθνικῶν, ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπάτην οἱ Ἰουδαῖοι εὐκολώτερα ἐνεργοῦν αὐτήν. Πράγματι καὶ εἰς αὐτοὺς ἔχει στηθῆ βωμὸς ἀπάτης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ὁρατός, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον δὲν θυσιάζουν μόνον πρόβατα καὶ ταύρους, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων. Γενικῶς, ἐὰν ἐσὺ θαυμάζῃς τὰ Ἰουδαϊκὰ σεβάσματα, τότε ποία σχέσις ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ μεταξύ μας; B Διότι ἐὰν τὰ σεβάσματα τῶν Ἰουδαίων εἶναι σεμνὰ καὶ μεγάλα, τότε τὰ ἰδικά μας εἶναι ψεύτικα, ἐὰν δὲ τὰ δικά μας εἶναι ἀληθινά, καθὼς λοιπὸν καὶ εἶναι ἀληθινά, τότε ἐκεῖνα εἶναι ἀπατηλά. Δὲν ἐννοῶ τὰς Γραφάς, ἄπαγε! διότι ἐκεῖναι μὲ ἐχειραγώγησαν πρὸς τὸν Χριστόν· ἐννοῶ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν τωρινήν τρέλλαν των.

Ἀλλ᾽ εἶναι πλέον καιρὸς λοιπὸν νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι καὶ οἱ δαίμονες κατοικοῦν ἐκεῖ, δηλαδὴ ὄχι μόνον εἰς τὸν τόπον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἰουδαίων. Διότι λέγει ἡ Γραφή· «Ὅταν ἐξέλθῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, πορεύεται δι᾽ ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν· κἂν μὴ εὕρῃ, φησίν, ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου· καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον· C καὶ πορεύεται καὶ παραλαμβάνει μεθ᾽ ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ καὶ εἰσέρχεται εἰς αὐτὸν καὶ ἔσται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων. Οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ» (Ματθ. 12, 43-45). Βλέπεις ὅτι δαίμονες κατοικοῦν εἰς τὰς ψυχάς των καὶ ὅτι οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους; Καὶ πολὺ εὔλογα. Διότι τότε μὲν ἀσέβουσαν εἰς τοὺς προφήτας, τώρα δὲ εἰς τὸν ἴδιον τὸν Δεσπότην τῶν προφητῶν ὑβρίζουν. Πές μου λοιπόν, συναθροίζεσθε εἰς τὸν ἴδιον τόπον μὲ ἀνθρώπους, ποὺ δαιμονίζονται καὶ ποὺ κατέχονται ἀπὸ τόσα πολλὰ ἀκάθαρτα πνεύματα καὶ ποὺ ἔχουν ἀνατραφῆ μὲ σφαγὰς καὶ φόνους, καὶ δὲν φρικιᾶτε; Πρέπει λοιπὸν

νὰ τοὺς χαιρετίζετε καὶ νὰ τοὺς ἀπευθύνετε ἔστω καὶ τυπικὰ ἕνα λόγον καὶ δὲν ἁρμόζει νὰ τοὺς ἀποστρέφεσθε ὡς κοινὴν καταστροφὴν καὶ ἀσθένειαν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος; D Δὲν διέπραξαν ὅλας τὰς κακίας; Καὶ δὲν ἀφιέρωσαν ὅλοι οἱ προφῆται τοὺς πολλοὺς καὶ μακροσκελεῖς λόγους των εἰς τὰ ἀδικήματά των; Ποίαν τραγῳδίαν καὶ ποιὸν τρόπον παρανομίας δὲν ἔχουν ξεπεράσει μὲ τοὺς μιαρούς φόνους των; Ἐθυσίασαν εἰς τοὺς δαίμονας τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας των, παρημέλησαν τὴν φύσιν, ἐλησμόνησαν τὰς ὠδῖνας τῆς τεκνογονίας, παρεβίασαν τοὺς νόμους τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων, ἀνέτρεψαν ἀπὸ τὰ θεμέλια τοὺς δεσμοὺς τῆς συγγενείας καὶ ἔγιναν χειρότεροι καὶ ἀπὸ τὰ ἀγριώτερα τῶν θηρίων. Διότι καὶ αὐτὰ τὰ θηρία πολλὰς φορὰς θυσιάζουν τὴν ζωήν των καὶ καταφρονοῦν τὴν σωτηρίαν των, προκειμένου νὰ ὑπερασπίσουν τὰ τέκνα των. E Αὐτοὶ ὅμως χωρὶς νὰ συντρέχῃ λόγος κατέσφαξαν μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια τους τὰ παιδιά, ποὺ ἐγέννησαν οἱ ἴδιοι, διὰ νὰ προσφέρουν λατρείαν εἰς τοὺς βδελυροὺς δαίμονας, ποὺ εἶναι οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς μας. Διὰ ποῖον πρᾶγμα θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ τοὺς θαυμάσῃ πρῶτα, διὰ τὴν ἀσέβειαν ἢ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν μισανθρωπίαν των; Διὰ τὸ ὅτι ἐθυσίασαν τὰ τέκνα των ἢ διὰ τὸ ὅτι τὰ ἐθυσίασαν εἰς τὰ δαιμόνια; Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκολασίαν των; Μήπως δὲν ἐξεπέρασαν καὶ εἰς αὐτὴν τὰ μωρότερα τῶν ἀλόγων ζώων; Ἄκουσε λοιπόν, τί λέγει ὁ προφήτης διὰ τὴν ἀκολασίαν των· «Ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγένοντο· ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζον» (Ἱερ. 5, 8). 597 A Δὲν εἶπεν ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἐπιθυμοῦσε τὴν σύζυγον τοῦ πλησίον, ἀλλὰ μὲ πολλὴν ἔμφασιν ἐδήλωσε μὲ τὴν φωνὴν τῶν ἀλόγων τὴν μανίαν, ἡ ὁποία γεννᾶται εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀκολασίαν.

7. Τί ἄλλο θέλετε νὰ εἴπω ἀκόμη; Νὰ ὁμιλήσω διὰ τὰς ἁρπαγάς, τὰς πλεονεξίας, τὴν ἀπογύμνωσιν τῶν πτωχῶν, διὰ τὰς κλοπὰς καὶ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς των; Ἀλλὰ τότε δὲν θὰ μοῦ ἀρκοῦσεν ὅλη ἡ ἡμέρα νὰ διηγοῦμαι περὶ αὐτῶν. Ἀλλ᾽ αἱ ἑορταί των ἔχουν κάτι τὸ σεμνοπρεπὲς καὶ τὸ μεγαλειῶδες; Καὶ αὐτὰς ὅμως τὰς κατέστησαν ἀκαθάρτους. Ἄκουσε λοιπὸν τοὺς προφήτας ἢ καλύτερα ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, πόσον τὰς ἀπεχθάνεται καὶ τὰς ἀποστρέφεται· «μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν» (Ἀμὼς 5, 21). B Ὁ Θεὸς μισεῖ καὶ ἐσὺ ἔρχεσαι εἰς κοινωνίαν μαζί τους; Καὶ δὲν ἀνέφερεν αὐτὴν ἢ τὴν ἄλλην ἑορτήν, ἀλλ᾽ ὅλας μαζί. Θέλεις νὰ ἴδῃς ὅτι μισεῖ καὶ τὴν λατρείαν, ἡ ὁποία γίνεται μὲ τὴν συνοδείαν μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τύμπανα, κιθάρας,

ψαλτήρια,[10] καὶ ἄλλα; Λέγει· «Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι» (Ἀμὼς 5, 23). Ὁ Θεὸς εἶναι αὐτός, ὁ ὁποῖος λέγει· «μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ», καὶ σὺ τρέχεις διὰ νὰ ἀκούσῃς τὰς σάλπιγγας; Ἢ μήπως δὲν εἶναι μισηταὶ εἰς τὸν Θεὸν αὐταὶ αἱ θυσίαι καὶ αἱ προσφοραί; «Ἐὰν φέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα βδέλυγμα μοί ἐστι» (Ἡσ. 1, 13). Τὸ θυμίαμα λοιπὸν εἶναι βδέλυγμα καὶ δὲν εἶναι μισητὸν πρᾶγμα ὁ τόπος; Καὶ πότε αὐτὸ θεωρεῖται βδέλυγμα; **C** Προτοῦ αὐτοὶ ἀρχίσουν νὰ πράττουν τὸ κακόν, προτοῦ φονεύσουν τὸν Δεσπότην των, πρὸ τοῦ σταυροῦ, πρὸ τῆς Χριστοκτονίας. Τότε ἐμφανίζεται τὸ βδέλυγμα. Καὶ δὲν εἶναι σήμερα πολὺ μεγαλύτερον τὸ βδέλυγμα; Καὶ ὅμως ποῖον πρᾶγμα εἶναι ἀρωματικώτερον ἀπὸ τὸ θυμίαμα; Ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν κρίνει τὰς προσφορὰς ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν δώρων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεσιν τῶν προσφερόντων αὐτά. Ἔτσι κρίνει ὁ Θεός. Ἐπρόσεξε πρῶτα τὴν διάθεσιν τοῦ Ἄβελ καὶ ὕστερα ἐδέχθηκε τὰ δῶρά του, εἶδεν ἔπειτα καὶ τὸν Κάϊν καὶ τότε ἀποστράφηκε τὰς θυσίας του. Λέγει ἡ Γραφή· «Ἐπὶ γὰρ Κάϊν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχεν» (Γέν. 4, 5). Ὁ Νῶε προσέφερεν εἰς τὸν Θεὸν σὰν θυσίας πρόβατα καὶ μοσχάρια καὶ ὄρνιθες. Καὶ ἡ Γραφὴ λέγει ὅτι «ὠσφράνθη Κύριος ὀσμὴν εὐωδίας» (Γέν. 8, 21), δηλαδὴ ἐδέχθηκε τὰ προσφερθέντα. **D** Βέβαια ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μύτην διὰ νὰ ὀσφραίνεται —τὸ θεῖον εἶναι ἀσώματον— ἂν καὶ τὰ προσφερόμενα ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν κνίσσα καὶ καπνὸς ἀπὸ καιόμενα σώματα. Ἄλλωστε δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ κακόσμον ἀπὸ τὴν κνίσσαν αὐτήν. Διὰ νὰ μάθῃς ὅμως ὅτι ὁ Θεὸς δίδει προσοχὴν πρῶτα εἰς τὴν διάθεσιν τῶν προσφερόντων καὶ ἔπειτα δέχεται ἢ ἀποστρέφεται τὰς προσφοράς, καλεῖ λοιπὸν τὴν μὲν κνίσσαν καὶ τὸν καπνὸν «ὀσμὴν εὐωδίας», τὸ δὲ θυμίαμα βδέλυγμα, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς μεγάλης δυσωδίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦταν γεμάτη ἡ προαίρεσις τῶν θυσιαστῶν.

Θέλεις ἀκόμη νὰ μάθῃς ὅτι ὁ Θεὸς μαζὶ μὲ τὰς θυσίας, τὴν μουσικὴν τῶν ὀργάνων, τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ θυμιάματα ἀποστρέφεται καὶ τὸν ναὸν ἐξ αἰτίας τῶν εἰσερχομένων εἰς αὐτόν. **E** Καὶ τοῦτο μάλιστα τὸ ἀπέδειξεν ἐμπράκτως· ἀφοῦ πρῶτα παρέδωκε τὸν ναὸν εἰς τὰ χέρια τῶν βαρβάρων ἔπειτα τὸν κατέστρεψεν. Ἀλλ' ὅμως καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτου κραυγάζει καὶ λέγει· «Μὴ πεποίθατε ἐπὶ λόγοις ψευδέσιν, ὅτι οὐκ ὠφε-

10. Πρόκειται περὶ ἐγχόρδου μουσικοῦ ὀργάνου, παρομοίου μὲ τὴν ἅρπαν ἢ τὸ σαντούρι.

λήσουσιν ὑμᾶς, λέγοντες, ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου ἐστίν» (Ἱερ. 7, 4). Διότι λέγει· δὲν εἶναι ὁ ναὸς αὐτὸς ποὺ ἁγιάζει τοὺς εἰσερχομένους εἰς αὐτόν, ἀλλ' οἱ συχνάζοντες εἰς τὸν ναὸν ἁγιάζουν αὐτόν. Ἐὰν δὲ τότε δὲν ὠφέλησεν ὁ ναὸς ὅταν τὰ Χερουβεὶμ ἦταν παρόντα καὶ ἡ κιβωτός, πολὺ περισσότερον δὲν ὠφελεῖ τώρα, ὁπότε ὅλα αὐτὰ ἔχουν καταργηθῆ, ὁπότε ὁλότελα ὁ Θεὸς τὰ ἀποστράφηκε καὶ ὁπότε ἡ ὑπόθεσις τῆς ἔχθρας ἔγινε μεγαλυτέρα. **590 A** Πόσον μεγάλη θὰ ἦταν ἡ μωρία καὶ ἡ παραφροσύνη τὸ νὰ καταστήσῃ κανεὶς κοινωνοὺς εἰς τὰς ἑορτὰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀτιμασθῆ καὶ προδοθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἐξώργισαν αὐτόν; Ἐὰν κάποιος, πές μου, ἐφόνευε τὸν υἱόν σου, θὰ εἶχες τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀντικρύσῃς ἢ νὰ ἀκούσῃς τὸ ὄνομά του; Δὲν θὰ τὸν ἀπέφευγες σὰν κακὸν δαίμονα, σὰν τὸν ἴδιον τὸν διάβολον; Καὶ τώρα, ποὺ ἐφόνευσαν τὸν υἱὸν τοῦ Δεσπότου σου, τολμᾷς νὰ συναντᾶσαι μὲ αὐτοὺς εἰς τὸν ἴδιον τόπον; Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ὁποῖος ἐφονεύθηκε τόσον σὲ ἐτίμησεν, ὥστε σὲ ἔκαμεν ἀδελφόν του καὶ συγκληρονόμον του. Ἐσὺ δὲ ἀτιμάζεις αὐτὸν τόσον, ὥστε τοὺς φονεῖς καὶ τοὺς σταυρωτάς του τιμᾷς καὶ συνεορτάζεις μαζί τους καὶ εἰσέρχεσαι εἰς τοὺς μισητοὺς τόπους των καὶ λαμβάνεις μέρος εἰς τὰ τραπέζια τῶν δαιμονίων. **B** Ἔτσι ἐγὼ ὀνομάζω τὴν νηστείαν τῶν Ἰουδαίων μετὰ τὴν πρᾶξιν τῆς Θεοκτονίας. Καὶ πῶς λοιπὸν δὲν λατρεύουν τοὺς δαίμονας ὅσοι ἀντιδροῦν εἰς τὸν Θεόν; Ἢ μήπως περιμένεις νὰ θεραπευθῇς ἀπὸ τοὺς δαίμονας; Ὅταν ὁ Κύριος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τοὺς χοίρους, εὐθὺς ἀμέσως κατεπόντισαν αὐτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐὰν τοὺς χοίρους κατέστρεψαν, θὰ λυπηθοῦν τὰ ἀνθρώπινα σώματα; Μακάρι λοιπὸν νὰ μὴ ἐφόνευον, μακάρι νὰ μὴ ἐσκέπτοντο κακὰ ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων. Ἐξεδίωξαν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν παράδεισον καὶ τὸν ἀπεστέρησαν ἀπὸ τὴν οὐράνιον τιμήν, καὶ ἐσὺ περιμένεις νὰ θεραπεύσουν τὸ σῶμα σου αὐτοί; Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀστεῖα καὶ ἄξια γέλωτος. Οἱ δαίμονες γνωρίζουν νὰ ἐπιβουλεύωνται καὶ νὰ καταστρέφουν καὶ ὄχι νὰ θεραπεύουν. Αὐτοὶ δὲν λυποῦνται τὴν ψυχὴν καὶ θὰ λυπηθοῦν τὰ σώματα; Ἐπιχειροῦν νὰ ἐξορίσουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ **C** Θεοῦ καὶ θὰ θελήσουν νὰ ἀπελευθερώσουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἀσθενείας; Δὲν ἤκουσες τὸν προφήτην νὰ λέγῃ ἢ καλύτερα τὸν Θεὸν μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτου ὅτι δὲν ἠμποροῦν νὰ κάμουν οὔτε τὸ καλόν, οὔτε τὸ κακὸν νὰ πράξουν; Καὶ ἂν ἀκόμη εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ θεραπεύουν καὶ τὸ ἤθελαν, πρᾶγμα ἀδύνατον, δὲν πρέπει ἐσὺ νὰ ἀνταλλάξῃς χάριν μικροῦ καὶ προσκαίρου κέρδους τὴν αἰώνιον καὶ ἄφθαρτον ζημίαν. Θὰ θεραπεύσῃς τὸ σῶμα

διὰ νὰ χάσῃς τὴν ψυχήν σου; Δὲν εἶναι καλὴ ἐμπορικὴ συναλλαγὴ μία τέτοια προτίμησις. Ἐξοργίζεις τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ σώματος καὶ ἐπικαλεῖσαι τὸν συκοφάντην διάβολον νὰ τὸ θεραπεύσῃ; Εἶναι δυνατὸν λοιπὸν ὅταν σκέπτεσαι ἔτσι νὰ μὴ σὲ παρασύρῃ εὔκολα εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἐθνικῶν θεῶν μὲ τὴν ἰατρικήν ἐπιστήμην του κάποιος δεισιδαίμων ἄνθρωπος; **D** Διότι καὶ ἐκεῖνοι πολλὰς φορὰς μὲ τὴν ἰατρικήν των τέχνην ἐθεράπευσαν πολλὰς ἀσθενείας καὶ ἀποκατέστησαν τοὺς ἀρρώστους εἰς τὴν ὑγείαν των. Τί λοιπόν, πρέπει διὰ τοῦτο νὰ γίνῃ κανεὶς συμμέτοχος εἰς τὴν ἀσέβειάν των; Ὄχι δά! Ἄκουσε τί λέγει ὁ Μωϋσῆς εἰς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἐὰν ἀναστῇ προφήτης ἐν ὑμῖν, ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον καὶ δῷ σημεῖον ἢ τέρας καὶ ἔλθῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ τέρας ὃ ἐλάλησε καὶ εἴπῃ πρὸς σὲ λέγων· πορευθῶμεν καὶ λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις οἷς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες ἡμῶν· οὐκ ἀκούσεσθε τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου ἢ τοῦ ἐνυπνιαζομένου τὸ ἐνύπνιον» (Δευτ. 13, 1 - 3). Καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγει ἔχει τὴν ἑξῆς σημασίαν. Ἐὰν ἐμφανισθῇ κάποιος προφήτης, λέγει, καὶ κάμῃ σημεῖον ἢ ἀναστήσῃ νεκρὸν ἢ καθαρίσῃ λεπρὸν ἢ θεραπεύσῃ ἀνάπηρον **E** καὶ μετὰ τὸ θαῦμά του σὲ καλέσῃ νὰ ἀσεβήσῃς, μὴ δώσῃς πίστιν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θαύματος. Διατί; Διότι «πειράζει σε Κύριος ὁ Θεός σου ἰδεῖν, εἰ ἀγαπᾷς αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου» (Δευτ. 13, 3).

Ἀπὸ τοῦτο γίνεται φανερὸν ὅτι οἱ δαίμονες δὲν θεραπεύουν ἀσθενείας. Ἐὰν δὲ κάποτε μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ Θεοῦ ἐπετύγχανον κάποιαν θεραπείαν, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἡ ἄδεια αὐτὴ παραχωρεῖται διὰ νὰ δοκιμασθῇς ἐσύ, ὄχι διότι ὁ Θεὸς ἀγνοεῖ, ἀλλὰ νὰ παιδευθῇς ἐσύ, ὥστε νὰ μὴ ἀνέχεσαι τοὺς δαίμονας καὶ ὅταν αὐτοὶ θεραπεύουν. 599 **A** Καὶ διατί νὰ ὁμιλῶ διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος; Ἐὰν κάποιος σὲ ἀπειλῇ μὲ κόλασιν εἰς τὴν γέενναν, διὰ νὰ ἀρνηθῇς τὸν Χριστόν, μὴ ὑποχωρήσῃς· ἐὰν κάποιος σοῦ ὑπέσχετο νὰ σὲ κάμῃ βασιλέα, διὰ νὰ ἀπομακρυνθῇς ἀπὸ τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὀφείλεις νὰ τὸν ἀποστραφῇς, νὰ τὸν μισήσῃς, νὰ γίνῃς μαθητὴς τοῦ Παύλου καὶ νὰ ἐπαναλάβῃς τοὺς λόγους, ποὺ διεκήρυξεν ἡ μακαρία καὶ γενναία ψυχή του· «πέπεισμαι», λέγει, «ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (Ρωμ. 8, 38 - 39). Ἐκεῖνον δὲν τὸν χωρίζουν ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ οὔτε ἄγγελοι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε παρόντα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ἄλλο κτίσμα καὶ

ἐσένα ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Χριστὸν ἡ θεραπεία τοῦ σώματος; **B** Ποία συγγνώμη μᾶς ἀναμένει; Διότι ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ εἶναι δι᾽ ἡμᾶς πιὸ φοβερὸς ἀπὸ ὅσον εἶναι ἡ γέεννα καὶ πιὸ ποθητὸς ἀπὸ ὅσον ἡ βασιλικὴ ἐξουσία. Καὶ ἂν κατανοήσωμεν αὐτὸ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασίν του, τότε θὰ εἶναι προτιμώτερον νὰ παραμείνωμεν ἄρρωστοι, παρά, χάριν τῆς ἀπαλλαγῆς μας ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, νὰ καταβαραθρωθοῦμεν εἰς τὴν ἀσέβειαν τῆς εἰδωλολατρείας. Διότι ὁ δαίμων καὶ ὅταν ἀκόμη θεραπεύῃ, βλάπτει περισσότερον παρὰ ὠφελεῖ. Ὠφελεῖ μὲν τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον πρόκειται νὰ ἀποθάνῃ καὶ νὰ σαπίσῃ, βλάπτει ὅμως τὴν ἀθάνατον ψυχήν. Καὶ ὅπως οἱ στρατολόγοι τῶν σκλάβων μὲ τὸ νὰ προσφέρουν εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ λαιμαργίας, γλυκίσματα, στραγάλια καὶ ἄλλα τέτοια παρόμοια, **C** καὶ μὲ τὸ νὰ τὰ δελεάζουν, τὰ ἀποστεροῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ζωήν, ἔτσι καὶ οἱ δαίμονες, ὑποσχόμενοι τὴν θεραπείαν μέρους τοῦ σώματος, καταποντίζουν ὁλόκληρον τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. Ἐμεῖς ὅμως, ἀγαπητοί μου, ἂς μὴ ἀνεχώμεθα κάτι παρόμοιον, ἀλλ᾽ ἂς ζητοῦμεν μὲ κάθε τρόπον τὴν ἀπαλλαγήν μας ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν. Μήπως δὲν ἠδύνατο ὁ Ἰὼβ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν γυναῖκα του καὶ νὰ βλασφημήσῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν συμφοράν, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὸν εὕρῃ; «Εἰπὲ γάρ τι, φησί, ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα» (Ἰὼβ 2, 9). Ἐκεῖνος ὅμως ἐπροτίμησε νὰ πάσχῃ καὶ νὰ λιώνῃ καὶ νὰ ὑποφέρῃ ἐκείνην τὴν ἀφόρητον πληγήν, παρὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ἐπερχομένας συμφοράς, βλασφημῶντας τὸν Θεόν. Αὐτὸν πρέπει καὶ ἐσὺ νὰ ζηλέψῃς σὰν πρότυπον. Καὶ ἂν πολλὰς φορὰς ὁ διάβολος σοῦ ὑπόσχεται νὰ σὲ ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τὰ ἐπερχόμενα κακά, ἐσὺ μὴ δώσῃς πίστιν, μὴ ὑποχωρήσῃς, ὅπως καὶ ὁ δίκαιος Ἰὼβ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σύζυγόν του, **D** ἀλλὰ προτίμησε καλύτερα νὰ ὑποφέρῃς εἰς τὴν ἀσθένειάν σου, παρὰ νὰ χάσῃς τὴν πίστιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου. Βέβαια ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει πολλὰς φορὰς νὰ σὲ εὕρουν ἀσθένειαι, ὄχι διότι σὲ ἐγκαταλείπει, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ θέλει νὰ σὲ καταστήσῃ λαμπρότερον. Ὑπόμενε λοιπὸν καρτερικὰ διὰ νὰ ἀκούσῃς καὶ ἐσὺ «μὴ ἄλλως με οἴει σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῇς» (Ἰὼβ 40, 8).

8. Ἦταν δυνατὸν νὰ εἴπω περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχω εἴπει, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ λησμονήσετε τὰ λεχθέντα θὰ τελειώσω ἐδῶ τὸν λόγον, ἀφοῦ ἐπαναλάβω τὰ λόγια τοῦ Μωϋσέως· «Διαμαρτύρομαι ὑμῖν τόν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» (Δευτ. 30, 19) **E** ὅτι ἂν κάποιος ἀπὸ σᾶς, ποὺ εἶσθε παρόντες ἢ ἀπόντες, πορευθῇ διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἑορτὴν τῶν σαλπίγγων ἢ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν

ἢ ἀναβῇ εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ματρώνης ἢ λάβῃ μέρος εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὴν τήρησιν τοῦ Σαββάτου ἢ τηρήσῃ ἕνα ὁποιοδήποτε ἰουδαϊκὸν ἔθιμον, ἐγὼ θὰ εἶμαι ἀθῶος ἀπὸ τὸ αἷμα ὅλων σας. Οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ παραστοῦν ὡς μάρτυρες κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ σᾶς, καὶ ἂν μὲν ὑπακούσετε, πολὺ θάρρος θὰ σᾶς δώσουν τότε. 600 A Ἂν ὅμως παρακούσετε ἢ ἀποκρύψετε ὡρισμένους ἀπὸ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τολμοῦν νὰ πράττουν παρόμοια πράγματα, τότε οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ μεταβληθοῦν εἰς σφοδροὺς κατηγόρους ἐναντίον σας. Διότι ἐγὼ δὲν παρέλειψα νὰ σᾶς φανερώσω μὲ λεπτομερείας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (Πράξ. 20, 27), ἀντιθέτως μάλιστα κατέθεσα εἰς τὰ χέρια τῶν τραπεζιτῶν τὸ ἀργύριον. Ἐναπόκειται λοιπὸν εἰς σᾶς νὰ αὐξήσετε τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον κατετέθη καὶ νὰ χρησιμοποιήσετε τὴν ὠφέλειαν τῆς ἀκροάσεως τῶν λόγων μου διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν σας. Ἀλλὰ τὸ νὰ φανερώνετε ὅσους διαπράττουν τέτοια ἁμαρτήματα εἶναι πρᾶγμα φορτικὸν καὶ ἀνιαρόν; Ὄχι βέβαια! Ἐγκληματικὸν καὶ ἀνιαρὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ σιωπή. Διότι καὶ διὰ σᾶς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἀποκρύπτετε καὶ δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι κρύπτονται ἡ σιγὴ αὐτὴ ἐπιφέρει τὴν καταστροφήν, διότι στρέφεται ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. B Πόσον ὅμως καλύτερον πρᾶγμα θὰ ἦτο νὰ στενοχωρῆτε τοὺς ἀδελφούς σας χάριν τῆς σωτηρίας των, παρὰ νὰ ἐξοργίζετε τὸν Θεὸν κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σας; Διότι ὁ ἀδελφός σου καὶ ἂν ἀκόμη ἀγανακτήσῃ μαζί σου δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ βλάψῃ, καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ θὰ σοῦ εἶναι εὐγνώμων ὕστερα ἀπ' αὐτὰ διὰ τὴν θεραπείαν του. Ὁ Θεὸς ὅμως θὰ σὲ τιμωρήσῃ μὲ τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, ἐὰν ἐσύ, προσφέρων εἰς τὸν ἀδελφόν σου τὴν χάριν, ποὺ θὰ τὸν βλάψῃ, σιγήσῃς καὶ ἀποκρύψῃς αὐτόν. Μὲ τὴν σιωπήν σου λοιπὸν καὶ τὸν Θεὸν θὰ κάμῃς ἐχθρόν σου καὶ τὸν ἀδελφόν σου θὰ ζημιώσῃς. Ἐὰν ὅμως τὸν καταγγείλῃς καὶ τὸν φανερώσῃς, τότε καὶ τὸν Θεὸν θὰ ἐξευμενίσῃς καὶ τὸν ἀδελφόν σου θὰ κερδίσῃς καὶ φανατικὸν φίλον θὰ ἀποκτήσῃς αὐτόν, ἀφοῦ ἔμπρακτα δοκιμάσῃ τὴν εὐεργεσίαν.

Μὴ νομίζετε λοιπὸν ὅτι γίνεσθε εὐάρεστοι εἰς τοὺς ἀδελφούς σας, ἄν, ἐνῷ τοὺς βλέπετε νὰ διαπράττουν ἀτοπήματα, δὲν τοὺς ἐλέγχετε μὲ πολλὴν σφοδρότητα. C Ἐὰν χάσῃς ἔνδυμα, δὲν θεωρεῖς ἐξ ἴσου ἐχθρὸν καὶ ἐκεῖνον, ποὺ τὸ ἔκλεψε καὶ αὐτὸν ποὺ γνωρίζει τὸν κλέπτην καὶ δὲν τὸν καταγγέλλει; Ἡ κοινὴ μητέρα μας δὲν ἔχασεν ἔνδυμα, ἀλλ' ἀδελφόν, τὸν ὁποῖον ἔκλεψεν ὁ διάβολος καὶ τὸν κρατᾷ τώρα εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν. Γνωρίζεις τὸν κλέπτην, γνωρίζεις καὶ αὐτὸν ποὺ ἔχει κλαπῆ. Βλέπεις καὶ ἐμέ, σὰν λύχνον.

ποὺ ἀνάπτω τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας, νὰ ἀναζητῶ παντοῦ καὶ νὰ θρηνῶ καὶ ἐσὺ στέκεσαι μὲ κλειστὸν τὸ στόμα καὶ δὲν τὸν καταγγέλλεις; Ποίαν συγχώρησιν περιμένεις νὰ λάβῃς; Καὶ πῶς ἡ Ἐκκλησία νὰ μὴ σὲ συγκαταριθμήσῃ μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων ἐχθρῶν της καὶ νὰ μὴ σὲ θεωρήσῃ πολέμιον καὶ καταστροφέα;

Ἀλλὰ μακάρι, κανεὶς ἀπὸ ὅσους ἀκούουν τὴν συμβουλὴν αὐτήν, νὰ μὴ διαπράξῃ ποτὲ τέτοιαν ἁμαρτίαν, D ὥστε νὰ προδώσῃ τὸν ἀδελφόν του χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν. Ὁ Χριστὸς δι' αὐτὸν ἔχυσε τὸ αἷμά του καὶ ἐσὺ δὲν καταδέχεσαι νὰ προφέρῃς οὔτε λόγον; Ὄχι ἔτσι, σᾶς ἱκετεύω! Ἀλλὰ μόλις ἐξέλθετε ἀπὸ τὴν συνάθροισιν αὐτήν, σπεύσατε εἰς τὸ κυνήγιον αὐτὸ καὶ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς, ἂς ὁδηγήσῃ εἰς ἐμὲ ἕνα ἀπὸ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν αὐτήν. Μακάρι οἱ ἀσθενεῖς νὰ μὴ εἶναι τόσοι πολλοί! Δύο καὶ τρεῖς ἀπὸ σᾶς ἢ καὶ δέκα καὶ εἴκοσι, ἂς ὁδηγήσουν ἕνα εἰς ἐμὲ ἀπὸ αὐτούς, διὰ νὰ σᾶς παραθέσω πλουσιωτέραν τὴν τράπεζαν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἀντικρύσω τὸ θήραμα νὰ εἶναι μέσα εἰς τὰ δίκτυα. E Διότι, ἐὰν ἴδω τὴν σημερινὴν συμβουλὴν νὰ μεταβάλλεται εἰς πρᾶξιν μὲ πολὺ μεγαλυτέραν προθυμίαν θὰ ἐπιδοθῶ εἰς τὴν θεραπείαν ἐκείνων καὶ τὸ κέρδος θὰ εἶναι μεγαλύτερον καὶ διὰ σᾶς καὶ δι' ἐκείνους. Ὅλοι θηρεύσατε μὲ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν τοὺς νοσοῦντας· αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας καὶ οἱ ἄνδρες τοὺς ἄνδρας, καὶ οἱ δοῦλοι τοὺς δούλους καὶ οἱ ἐλεύθεροι τοὺς ἐλευθέρους καὶ οἱ νέοι τοὺς νέους. Καὶ ἔτσι νὰ ἔλθετε εἰς τὴν ἑπομένην συγκέντρωσίν μας καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀποδώσω τὸν ἔπαινον. 601 A Ἀλλὰ πέραν ἀπὸ τὰ δικά μου ἐγκώμια θὰ ἀποσπάσετε ἀπὸ τὸν Θεὸν πολὺν καὶ ἀπερίγραπτον μισθόν, ὁ ὁποῖος ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τοὺς κόπους ἐκείνων ποὺ πράττουν τὴν ἀρετήν. Εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν μισθὸν αὐτὸν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου δόξα εἰς τὸν Πατέρα καὶ συνάμα εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Γένοιτο!

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Πρὸς ὅσους τηροῦν τὴν νηστείαν τῶν Ἰουδαίων καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους τοὺς Ἰουδαίους. Ἐξεφωνήθη ὁ λόγος αὐτὸς πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς νηστείας αὐτῶν, ἐνῷ **B** προηγουμένως εἶχεν ἐκφωνηθῆ καὶ ἄλλος.

1. Ἤδη ἡ ἀκάθαρτος καὶ ἀσεβὴς νηστεία τῶν Ἰουδαίων πλησιάζει. Μὴ ἐκπλήττεσθε διότι τὴν ἀπεκάλεσα νηστείαν ἀκάθαρτον. Ὅ,τι γίνεται χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἴτε θυσία, εἴτε νηστεία λέγεται αὐτό, εἶναι πιὸ μιαρὸν ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα. Ὕστερα ἀπὸ πέντε ἡμέρας ἀρχίζει μὲν ἡ ἀκάθαρτος νηστεία τῶν Ἰουδαίων, ἐγὼ δὲ ἐδῶ καὶ δέκα ἢ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας ἐπρόλαβα καὶ σᾶς συνεβούλευσα, ὥστε νὰ προστατεύσετε τοὺς ἀδελφούς σας. **C** Κανεὶς ὅμως νὰ μὴ κατηγορήσῃ ὡς παράκαιρον τὸν λόγον, ἐπειδὴ ἐξεφωνήσαμεν αὐτὸν μπροστὰ ἀπὸ τόσας ἡμέρας. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ ἐκδηλωθῇ πυρετὸς ἢ κάποια ἄλλη ἀσθένεια οἱ ἰατροὶ προληπτικὰ μὲ διαφόρους θεραπείας ἀσφαλίζουν τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν, ποὺ ἔρχεται νὰ τὸ ἁλώσῃ, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐπείγονται νὰ τὸ γλυτώσουν, πρὶν ἀκόμη ἐμφανισθοῦν οἱ κίνδυνοι. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς βλέπομεν νὰ πλησιάζῃ δυσκολωνάτη νόσος, ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχήν σας πρὸ πολλοῦ καὶ πάλιν, ὥστε ἡ διόρθωσις νὰ γίνῃ, προτοῦ ἐκδηλωθῇ τὸ κακόν. Διὰ τοῦτο δὲν σᾶς συνεβούλευσα τώρα μόλις, ποὺ πλησιάζουν αἱ ἡμέραι αὐταί, διὰ νὰ μὴ σᾶς ἐμποδίσῃ ἡ ἔλλειψις τοῦ χρόνου εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν ἀδελφῶν σας, **D** ἀλλ' ἔχοντες ὅλον τὸν καιρὸν μπροστά σας μὲ πολλὴν ἄνεσιν νὰ δυνηθῆτε νὰ ἐξιχνιάσετε καὶ νὰ ἀνακτήσετε αὐτούς, οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴν νόσον. Ἔτσι ἐνεργοῦν καὶ ὅσοι τελοῦν γάμους καὶ παρασκευάζουν πλούσια δεῖπνα. Δὲν ἀπευθύνονται εἰς τοὺς ἁλιεῖς ἰχθύων καὶ εἰς τοὺς κυνηγοὺς πουλιῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ μπροστὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρξῃ κανένα ἐμπόδιον εἰς τὴν προετοιμασίαν τοῦ δείπνου ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως χρόνου. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἐπρόκειτο νὰ σᾶς παραθέσωμεν τράπεζαν κατὰ τῆς ἀσυνειδησίας τῶν Ἰουδαίων, ἐπρολάβαμεν καὶ διαπραγματευθήκαμεν μὲ σᾶς τοὺς ἁλιεῖς, διὰ νὰ ἁλιεύσετε εἰς τὴν σαγήνην σας τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας **E** καὶ τοὺς ὁδηγήσετε εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων μας. Ὅσοι λοιπὸν ἔχετε ἁλιεύσει καὶ κρατᾶτε μὲ πολλὴν ἀσφάλειαν μέσα εἰς τὰ δίκτυά σας, ἐπιμείνατε νὰ

τοὺς περισφίγγετε μὲ τὸν λόγον τῆς νουθεσίας. Ὅσοι ὅμως ἀπὸ σᾶς οὐδέποτε μέχρι τώρα ἔχετε κρατήσει εἰς τὰ χέρια σας τὸ καλὸν τοῦτο θήραμα, ἔχετε ἐνώπιόν σας ἀρκετὴν προθεσμίαν, τὰς πέντε αὐτὰς ἡμέρας, διὰ νὰ θηρεύσετε.

Ἂς ρίψωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ δίκτυα τῆς διδασκαλίας καὶ ἂς σχηματίσωμεν κύκλον, ὅπως ἀκριβῶς κάμνουν καὶ οἱ κυνηγητικοὶ σκύλοι, ὁδηγοῦντες αὐτοὺς ἀπὸ παντοῦ εἰς τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας. **602 A** Ἂς παρουσιάσωμεν εἰς αὐτούς, ἂν κρίνῃς καλόν, σὰν ἄριστον κυνηγόν, αὐτὸν τὸν μακάριον Παῦλον, νὰ κραυγάζῃ καὶ νὰ λέγῃ «Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν ὅτι, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει» (Γαλ. 5, 2). Διότι καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνήμερα καὶ ἐξαγριωμένα ζῶα, ὅταν τύχῃ νὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ κυνηγοῦ, ἐνῷ εἶναι κρυμμένα κάτω ἀπὸ θάμνους, πηδοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸν φόβον τους καὶ ὁδηγούμενα ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς φωνῆς, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν πολλὰς φορὰς ἀπὸ τὴν κραυγὴν συνωθούμενα ἔρχονται καὶ πίπτουν μέσα εἰς τὰ δόκανα τῶν κυνηγῶν. Ἔτσι καὶ οἱ ἀδελφοί σας, οἱ ὁποῖοι κρύπτονται εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν, σὰν εἰς θάμνον, ὅταν ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Παύλου, γνωρίζω καλὰ ὅτι πολὺ εὔκολα θὰ πέσουν μέσα εἰς τὰ δίκτυα τῆς σωτηρίας **B** καὶ θὰ ἀποβάλουν ὁλόκληρον τὴν ἰουδαϊκὴν πλάνην. Διότι δὲν εἶναι ὁ Παῦλος αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος κινεῖ τὴν ψυχήν του. Ὥστε ὅταν ἀκούσῃς αὐτὸν νὰ κράζῃ καὶ νὰ λέγῃ· «Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν ὅτι, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει», πρέπει νὰ γνωρίζῃς ὅτι μόνη ἡ φωνὴ εἶναι τοῦ Παύλου, ἐνῷ τὸ νόημα καὶ τὸ δόγμα εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι μέσα εἰς τὸν Παῦλον καὶ ἐνηχεῖ. Ἀλλ' ἴσως κάποιος μοῦ εἴπῃ· τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ζημία ἀπὸ τὴν περιτομήν, ὥστε νὰ κάμῃ ἀνώφελον ὁλόκληρον τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ; Ναί, τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ζημία ἀπὸ τὴν περιτομήν, ὄχι βέβαια ἐξ αἰτίας τῆς φύσεώς της, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἀγνωμοσύνης. Ὑπῆρξε κάποτε καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ νόμος ἦταν χρήσιμος καὶ ἀναγκαῖος, τώρα ὅμως καταργήθηκε καὶ δὲν ἰσχύει. **C** Ἐὰν λοιπὸν παράκαιρα χρησιμοποιῇς αὐτόν, τότε κάμνει ἀνώφελον δι' ἐσὲ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε, ἐπειδὴ δὲν θέλετε νὰ προσέλθετε εἰς αὐτόν. Πράγματι, ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ συνελήφθη διὰ λόγους μοιχείας καὶ διὰ κακουργήματα, παραμένει ἔγκλειστος εἰς τὴν φυλακήν, καὶ ἔπειτα, ἐνῷ μέλλει νὰ εἰσαχθῇ εἰς δίκην καὶ νὰ καταδικασθῇ, ἔλθῃ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως, ἡ ὁποία χωρὶς κανένα λόγον καὶ ἐξέτασιν, δώσῃ χάριν εἰς ὅλους τοὺς φυλακισμένους, αὐτὸς δέ, μὴ θέλων νὰ τύχῃ τοῦ εὐεργετήματος τούτου, προτιμήσῃ καὶ ἐπιμείνῃ μᾶλλον νὰ δι-

κασθῇ καὶ νὰ λογοδοτήσῃ, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν βασιλικὴν χάριν. Διότι, ἀφοῦ κατέστησε τὸν ἑαυτόν του ὑπεύθυνον νὰ ὑποστῇ τὴν δικαστικὴν διαδικασίαν, νὰ παραστῇ δηλαδὴ εἰς τὸ δικαστήριον, νὰ ἐξετασθῇ καὶ νὰ δεχθῇ τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν, ἑκούσια ἐξῄρεσε τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὴν δωρεὰν τοῦ βασιλέως. **D** Ἔτσι συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἰουδαίων. Ἐξετάζετε ὅμως τὰ πράγματα! Ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης συνελήφθη διὰ μεγάλα κακουργήματα, διότι καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος· «Πάντες γὰρ ἥμαρτον» (Ρωμ. 3, 23), καὶ σὰν εἰς δεσμωτήριον εἶχαν ὅλοι συμπεριληφθῆ ὑπὸ τὴν κατάραν τῆς ἁμαρτίας. Ἐπρόκειτο λοιπὸν νὰ ἀπαγγελθῇ καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἐναντίον των, ἦλθεν ὅμως βασιλικὴ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἢ καλύτερα ἦλθεν ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπελευθέρωσεν ὅλους ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ καταλογίσῃ εὐθύνας.

2. Ὅσοι λοιπὸν ἔσπευσαν, ὅλοι ἀπολαμβάνουν τὴν δωρεὰν καὶ σώζονται μὲ τὴν χάριν. Αὐτοὶ δὲ οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ δικαιωθοῦν ἀπὸ τὸν νόμον θὰ ἐκπέσουν καὶ ἀπὸ τὴν χάριν. **E** Διότι ἀγωνιζόμενοι νὰ σωθοῦν μόνοι τους δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ ἀπολαύσουν τὴν βασιλικὴν φιλανθρωπίαν καὶ θὰ ἐπισύρουν ἐναντίον των καὶ αὐτὴν τὴν κατάραν τοῦ νόμου, διότι κανεὶς δὲν θὰ δικαιωθῇ μὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει· «Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει» (Γαλ. 5, 2). Διότι αὐτός, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ σωθῇ μὲ τὰ ἔργα τοῦ νόμου, δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν χάριν. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινίσσετο καὶ ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγεν· «εἰ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων, ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκ ἔστι χάρις· εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις, ἐπεὶ τὸ ἔργον, οὐκέτι ἐστὶν ἔργον» (Ρωμ. 11, 6) καὶ πάλιν 603 **A** «εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε» (Γαλ. 2, 21). Καὶ ἐπίσης· «Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε» (Γαλ. 5, 4). Ἔχεις πεθάνει διὰ τὸν νόμον, ἔχεις νεκρωθῆ, μὴ λοιπὸν ἐκ νέου βάλῃς τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἐπάνω σου, οὔτε νὰ ζήσῃς κάτω ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ νόμου. Διατί λοιπὸν ἀγωνίζεσαι ἐπίμονα νὰ στενοχωρήσῃς τὸν ἑαυτόν σου χωρὶς κανένα λόγον; Ἀλλὰ καὶ διὰ ποῖον λόγον ὁ Παῦλος ἔχει θέσει τὸ ὄνομά του ἐδῶ καὶ δὲν εἶπεν ἁπλῶς «ἴδε ἐγὼ λέγω ὑμῖν»; Διότι ἠθέλησε νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ εἶχεν ἐπιδείξει ἐκεῖνος εἰς τὸ θέμα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἐάν, λέγει, ἤμουν ἐθνικὸς τὴν καταγωγὴν καὶ ἀγνοοῦσα τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα, ἴσως κάποιος θὰ ἠμποροῦσε νὰ μοῦ εἴπῃ ὅτι λέγω τοῦτο ὅτι δὲν ἔζησα τὴν ἰουδαϊκὴν θρησκευτικὴν ζωήν, ἀγνοῶν τὴν ἰσχὺν τῆς περιτομῆς. **B** ἀποβάλλω αὐτὴν ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔθεσε τὸ ὄνομά του, διὰ νὰ τοὺς ὑπεν-

θυμίσῃ τὰ ὅσα αὐτὸς ἔπραξε διὰ τὸν νόμον, λέγοντας μόνον· δὲν πράττω τοῦτο ἀπὸ ἀπέχθειαν ἔναντι τῆς περιτομῆς, ἀλλὰ ἀπὸ ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Ἐγὼ ὁ Παῦλος λέγω αὐτό. Ὁ Παῦλος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὴν ὀγδόην ἡμέραν περιετμήθηκα, ὁ ἰσραηλίτης τὴν καταγωγήν, ὁ ἑβραῖος ἀπὸ τὴν γενεὰν τῶν Ἑβραίων, ὁ ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Βενιαμίν, ὁ Φαρισαῖος κατὰ τὸν νόμον, ὁ ζηλωτὴς διώκτης τῆς Ἐκκλησίας, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἰσερχόμουν εἰς τὰ σπίτια διὰ νὰ σύρω καὶ παραδώσω εἰς τὴν φυλακὴν ἄνδρας καὶ γυναῖκας. **C** Ὅλα αὐτὰ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ πείσουν ἀκόμη καὶ τοὺς πιὸ ἀναισθήτους ὅτι ὄχι ἀπὸ κάποιαν ἔχθραν, οὔτε ἀπὸ ἄγνοιαν τῶν ἰουδαϊκῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ ἐπίγνωσιν τῆς ὑπερόχου ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ, ἔχω θέσει τὸν νόμον αὐτὸν (Φιλιπ. 3, 5-6· Πράξ. 8, 3). Διὰ τοῦτο λέγει· «Μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι» (Γαλ. 5, 3). Διατί δὲν εἶπε «παραγγέλλω δὲ» ἢ «ἐντέλλομαι δὲ» ἢ «λέγω δέ», ἀλλ᾽ ἐχρησιμοποίησε τὸ «μαρτύρομαι δέ»; Διὰ νὰ θυμίσῃ εἰς ἡμᾶς μὲ τὸ ῥῆμα αὐτὸ τὸ μελλοντικὸν δικαστήριον, διότι ὅπου μάρτυρες, ἐκεῖ καὶ δικαστήριον, ἐκεῖ καὶ δικαστικὴ ἀπόφασις. Φοβίζει λοιπὸν τὸν ἀκροατὴν μὲ τὸ νὰ ὑπενθυμίζῃ τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ νὰ δεικνύῃ ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ γίνουν οἱ μάρτυρες κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, **D** ὅταν ὁ καθένας μας θὰ δώσῃ λόγον δι᾽ ὅσα ἔπραξεν, εἶπε καὶ ἤκουσεν. Τότε μὲν ἤκουον οἱ Γαλάται αὐτὰ τὰ λόγια, ἂς τὰ ἀκούσουν τώρα καὶ ὅσοι ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, ποὺ εἶχαν καὶ οἱ Γαλάται, ἔστω καὶ ἂν δὲν παρίστανται ἐδῶ. Ἂς ἀκούσουν ὅμως διὰ μέσου σας τὸν Παῦλον νὰ κραυγάζῃ καὶ νὰ λέγῃ «μαρτύρομαι δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι». Μὴ μοῦ εἴπῃς ὅτι μία ἐντολὴ εἶναι ἡ περιτομή! Ναί, μία ἐντολὴ εἶναι, ἀλλὰ σὲ φορτώνει ὅλον τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου. Διότι ὅταν μὲ τὴν τήρησιν ἑνὸς μέρους ἀπὸ τὸν νόμον εἰσάγῃς τὸν ἑαυτόν σου κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ νόμου, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν ὑπακούῃς καὶ εἰς τὰ ὑπόλοιπα, ὅταν διατάσσῃ. **E** Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν τὸν τηρεῖς, εἶναι ἀνάγκη νὰ τιμωρηθῇς καὶ νὰ ἐπισύρῃς τὴν κατάραν του. Καὶ ὅπως τὸ πουλί, ὅταν ἐμπέσῃ εἰς τὴν παγίδα καὶ κρατεῖται μόνον ἀπὸ τὸ πόδι, ἔχει συλληφθῆ καὶ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τηρεῖ μίαν ἐντολὴν ἀπὸ τὸν νόμον, εἴτε αὐτὴ εἶναι περιτομή, εἴτε νηστεία, ἔχει παραδώσει ὁλόκληρον τὴν ἐξουσίαν του, μὲ τὴν τήρησιν τῆς μιᾶς ἐντολῆς, εἰς τὸν νόμον, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν του, ἐφ᾽ ὅσον θέλει καὶ μὲ τὴν μερικὴν τήρησίν του νὰ πείθεται εἰς αὐτόν. Δὲν λέγομεν αὐτὰ μὲ διάθεσιν νὰ κατηγορήσωμεν τὸν νόμον, ἄπαγε! ἀλλὰ διότι θέλομεν νὰ δείξω-

μεν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλούτου τῆς χάριτος. Διότι ὁ νόμος δὲν ἐναντιώνεται εἰς τὸν Χριστόν. Πῶς λοιπὸν θὰ ἦταν δυνατὸν κάτι τέτοιο, 604 A ὁ νόμος ὁ ὁποῖος ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν ἴδιον καὶ μᾶς ὁδηγεῖ κατὰ τρόπον παιδαγωγικὸν πρὸς αὐτὸν νὰ εἶναι ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ; Ἀναγκαζόμεθα ὅμως νὰ λέγωμεν ὅλα αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀνωφελοῦς φιλονεικίας αὐτῶν, ποὺ κάμνουν χρῆσιν τοῦ νόμου, ὄχι ὅμως καθὼς πρέπει. Διότι οἱ ὑβρισταὶ τοῦ νόμου εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐνῷ διατάσσουν τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὴν προσέλευσιν εἰς τὸν Χριστόν, κυριαρχοῦνται καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν νόμον. Ὅτι ὅμως ὁ νόμος ὠφέλησε πολὺ τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὸ ἀναγνωρίζω καὶ ἐγώ, καὶ τοῦτο εἶναι κάτι, ποὺ δὲν θὰ ἠμποροῦσα ποτὲ νὰ ἀρνηθῶ. Ἀλλ' ἐσὺ ποὺ θέλεις παράκαιρα νὰ τηρῇς τὸν νόμον δὲν ἐπιτρέπεις νὰ ἀναφανῇ τὸ μέγεθος τῆς ὠφελείας του. Καὶ ὅπως θὰ ἦταν πολὺ μεγάλος ἔπαινος διὰ τὸν παιδαγωγόν, τὸ νὰ μὴ ἔχῃ πλέον ἀνάγκην τῶν φροντίδων του κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς σωφροσύνης ὁ νέος, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἐπαιδαγώγησε καὶ ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν μεγαλυτέραν ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἀρετήν, B ἔτσι καὶ διὰ τὸν νόμον θὰ ἦταν πολὺ μεγάλος ἔπαινος τὸ νὰ μὴ ἔχωμεν πλέον ἡμεῖς ἀνάγκην τῆς βοηθείας του. Καὶ πράγματι αὐτό, δηλαδὴ τὸ νὰ γίνῃ ἡ ψυχὴ καταλληλοτέρα νὰ ὑποδεχθῇ ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν, τὸ χρεωστοῦμεν εἰς τὸν νόμον. Ὥστε αὐτὸς μὲν ποὺ παραμένει ἀκόμη προσκεκολλημένος εἰς τὸν νόμον καὶ δὲν δύναται νὰ ἴδῃ κάτι ὑψηλότερον ἀπὸ ὅσα ἐκεῖ ἔχουν γραφῆ, τίποτε τὸ μεγάλον δὲν ἐκέρδισεν ἀπὸ αὐτόν. Ἐγὼ ὅμως ποὺ τὸν ἐγκατέλειψα καὶ ἔτρεξα πρὸς τὰ ὑψηλότερα δόγματα τοῦ Χριστοῦ, κάλλιστα θὰ ἠμποροῦσα νὰ τὸν μεγαλύνω, διότι μὲ κατέστησεν ἱκανόν, ὥστε νὰ δύναμαι νὰ ὑπερέβω τὴν μικρότητα τῶν γραμμένων εἰς αὐτὸν καὶ νὰ προχωρήσω εἰς τὸ ὕψος τῆς διδασκαλίας, ποὺ ὁ Χριστὸς μᾶς ἔφερε. C Εἶναι μεγάλη πράγματι ἡ ὠφέλεια τοῦ νόμου διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀλλ' ἀφ' ὅσον ὁδηγεῖ σωστὰ πρὸς τὸν Χριστόν. Ἐὰν ὅμως τοῦτο δὲν γίνεται, μᾶς βλάπτει, διότι μᾶς ἀποστερεῖ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἀγαθὰ μὲ τὴν προσκόλλησιν εἰς τὰ μικρότερα καὶ μὲ τὸ νὰ μᾶς κατακρατῇ εἰς τὰ μύρια τραύματα τῶν παραβάσεών του. Καὶ ὅπως ἐὰν ὑπῆρχαν δύο ἰατροί, καὶ ὁ μὲν ἕνας ἦταν κατώτερος, ὁ δὲ ἄλλος ἀνώτερος, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀφοῦ ἤλειφε φάρμακα εἰς τὰς πληγὰς δὲν κατώρθωνε νὰ ἀπαλλάξῃ διὰ μιᾶς τὸν ἄρρωστον ἀπὸ τὸν πόνον τῶν ἑλκῶν...[11]

3. «...ὁ ἀδελφός σου, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυ-

11. Τὸ κείμενον διακόπτεται ἐδῶ. Ἔχει ἐκπέσει, φαίνεται, μικρὸν μόνον μέρος αὐτοῦ.

σιαστηρίου, καὶ ὕπαγε· πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου» (Ματθ. 5, 23 - 24). D Ὁ Κύριος δὲν εἶπε· περιόρισε τὴν θυσίαν καὶ τότε φύγε, ἀλλὰ μὴ ἐπιτελῇς τὴν θυσίαν καὶ ἀφοῦ ἀπέλθῃς, συμφιλιώσου μὲ τὸν ἀδελφόν σου. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἔπραξε μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἀλλὰ τὸ ἐπανέλαβε καὶ ἀλλοῦ. «Ἐὰν μὲν γὰρ ἄπιστον ἔχῃ γυναῖκά τις», εἶναι δηλαδὴ εἰδωλολάτρις, δὲν ὑποχρεώνεται νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ. Διότι λέγει· «Εἴ τις ἔχει γυναῖκα ἄπιστον καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν» (Α' Κορ. 7, 12). Ἐὰν δὲ ἡ γυναῖκα του εἶναι πόρνη καὶ μοιχαλίδα ἐπιτρέπεται νὰ τὴν ἀποπέμψῃ. Ἡ Γραφὴ λέγει· «ὃς γὰρ ἂν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι» (Ματθ. 5, 32). Ὥστε ἐπιτρέπεται νὰ διώξῃ κανεὶς τὴν γυναῖκα του, ὅταν αὐτὴ πηγαίνει μὲ ἄλλον ἄνδρα. Εἶδες τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς μερίμνης τοῦ Θεοῦ; Ἂν ἡ σύζυγός σου πιστεύῃ εἰς τὰ εἴδωλα, λέγει, μὴ τὴν διώξῃς, ἂν ὅμως ἀπιστήσῃ εἰς ἐσέ, κανεὶς δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ τὴν ἀπομακρύνῃς. Ἔπειτα, ἐνῷ ὁ Θεὸς μᾶς μεταχειρίζεται μὲ τόσην τιμήν, ἡμεῖς δὲν θὰ καταδεχθοῦμεν νὰ τοῦ ἀνταποδώσωμεν οὔτε κἂν τὰ ἴσα; Θὰ ἀδιαφορήσωμεν, ὅταν αὐτὸς ὑβρίζεται ἀπὸ τὰς συζύγους μας καὶ μάλιστα ὅταν γνωρίζωμεν ὅτι μᾶς ἀναμένει ἡ πιὸ μεγάλη κόλασις καὶ τιμωρία, ὅταν ἀμελοῦμεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν γυναικῶν μας; Διὰ τοῦτο ἄλλωστε σὲ κατέστησε κεφαλὴν τῆς γυναικός. 605 A διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος διέταξεν· «εἴ τι μαθεῖν θέλουσιν αἱ γυναῖκες, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτᾶν» (Α' Κορ. 14, 35)· διὰ νὰ ὁδηγῇς εἰς τὴν εὐσέβειαν ὡς διδάσκαλος, κηδεμὼν καὶ προστάτης. Ἐσεῖς ὅμως, ὅταν μὲν ἔρχεται ἡ κανονικὴ ὥρα νὰ συγκεντρωθοῦμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν τὰς ἀφυπνίζετε ἀπὸ τὴν ὀκνηρίαν των, καὶ ὅταν ὁ διάβολος τὰς προσκαλεῖ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν σαλπίγγων καὶ εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἀνταποκριθοῦν, δὲν τὰς συγκρατεῖτε, ἀλλ' ἀδιαφορεῖτε ἂν θὰ γίνουν αἰχμάλωτοι εἰς τὰ ἐγκλήματα τῆς ἀσεβείας καὶ παρασυρθοῦν εἰς τὴν ἀκολασίαν. Πράγματι καὶ αἱ πόρναι καὶ οἱ θηλυπρεπεῖς καὶ ὁλόκληρος ἡ παρέα τῆς ὀρχήστρας συνηθίζουν νὰ προστρέχουν ἐκεῖ.

Καὶ διατί ὁμιλῶ διὰ τὰς πορνείας ποὺ γίνονται; Δὲν φοβεῖσαι μήπως ἡ σύζυγός σου ἐπιστρέψῃ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὸ σπίτι καὶ φέρῃ μαζί της κανένα δαίμονα; B Δὲν ἤκουσες εἰς τὴν προηγουμένην διάλεξιν, ὅπου πολὺ καθαρὰ ὁ λόγος μᾶς ἀπέδειξεν ὅτι δαίμονες κατοικοῦν καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἰουδαίων καὶ εἰς τοὺς τόπους, ὅπου αὐτοὶ συγκεντρώνονται; Πές μου λοιπόν, πῶς τολμᾷς, ἀφοῦ ἐχόρευες μὲ τοὺς δαίμονας, νὰ ἐπανέρχεσαι εἰς τὴν

συνέλευσιν τῶν ἀποστόλων; Πῶς δέ, δὲν φρικιᾷς νὰ ἔλθῃς καὶ νὰ λάβῃς μέρος εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ νὰ μεταλάβῃς τὸ τίμιον αἷμα, ἀφοῦ ἐπῆγες ἐκεῖ καὶ συναναστράφηκες μὲ ἐκείνους, ποὺ ἔχυσαν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ; Δὲν φρικιᾷς, δὲν φοβεῖσαι νὰ κάμνῃς τέτοιας παρανομίας; Δὲν δοκιμάζεις φόβον οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν ἁγίαν τράπεζαν; Αὐτὰ τὰ πράγματα σᾶς εἶπα ἐγώ, αὐτὰ καὶ σεῖς εἰς ἐκείνους καὶ τὰ ἴδια ἐκεῖνοι εἰς τὰς συζύγους των. «Εἷς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε» (Α΄ Θεσσ. 5, 11). Καὶ ἂν μὲν αὐτός, ποὺ πάσχει ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτήν, εἶναι κατηχούμενος, νὰ τοῦ ἐμποδίσετε τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ναόν, **C** ἂν δὲ εἶναι πιστὸς καὶ μεμυημένος νὰ τὸν ἀπομακρύνετε ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς ἁγίας Τραπέζης. Διότι ἡ προτροπὴ καὶ ἡ συμβουλὴ δὲν εἶναι ἐξ ἴσου ὠφέλιμοι δι' ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' ὑπάρχουν μερικά, τὰ ὁποῖα εἶναι φυσικὸν νὰ διορθώνωνται μὲ σύντομον καὶ ταχυτάτην ἐπέμβασιν. Καὶ ὅπως ἀπὸ τὰ τραύματα, ἄλλα μέν, τὰ πιὸ ὑποφερτὰ ὑποχωροῦν μὲ ἠπιώτερα φάρμακα, ἄλλα δέ, τὰ σάπια καὶ δυσκολοθεράπευτα, τὰ ὁποῖα ἀπειλοῦν καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα, θεραπεύονται μὲ χειρουργικὴν ἐπέμβασιν καὶ καυτηρίασιν, ἔτσι γίνεται καὶ μὲ τὰ ἁμαρτήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ἄλλα μὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ συνεχῆ νουθεσίαν καὶ ἄλλα δὲ ἀπὸ ἐλέγχους ἀποτόμους. **D** Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος διέταξε νὰ μὴ συμβουλεύωμεν μόνον ἀλλὰ καὶ νὰ ἐλέγχωμεν ἀπότομα· «δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως» (Τίτ. 1, 13) λέγει. Ἂς ἐλέγξωμεν λοιπὸν αὐτοὺς τώρα ἀπότομα, ὥστε, ἀφοῦ ἐντραποῦν καὶ καταδικάσουν τοὺς ἑαυτούς των διὰ τὸ κατάντημά των, νὰ μὴ δεχθοῦν ποτὲ πλέον τὴν ζημίαν ἀπὸ τὴν μισητὴν νηστείαν τῶν Ἰουδαίων. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ λοιπόν, ἀφοῦ ἄφησα τὴν προτροπὴν διαμαρτύρομαι καὶ κραυγάζω· «Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔστω ἀνάθεμα» (Α΄ Κορ. 16, 22). Θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις ἀπὸ αὐτὴν τοῦ ὅτι δὲν ἀγαπᾷ κανεὶς τὸν Χριστόν, ἀφοῦ συμμετέχῃ εἰς τὴν ἑορτὴν αὐτῶν, ποὺ τὸν ἐφόνευσαν; Δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος, ποὺ τοὺς ἀνεθεμάτισεν ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος ἢ καλύτερα οὔτε ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ μὲ τὸ στόμα τοῦ Παύλου, καὶ ὁ ὁποῖος προηγουμένως **E** εἶπεν ὅτι οἱ «ἐν νόμῳ δικαιούμενοι τῆς Χάριτος ἐξέπεσον» (Γαλ. 5, 4). Τὰ λόγια αὐτὰ εἴπατέ τα καὶ εἰς αὐτοὺς καὶ ἀνακοινώσατέ τους τὰς ἀποφάσεις καὶ ἀφοῦ μὲ κάθε ἐπιμέλειαν τοὺς διασώσετε καὶ τοὺς ἁρπάξετε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ διαβόλου, ὁδηγήσατέ τους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νηστείας εἰς ἡμᾶς. Καὶ ἔτσι ἀφοῦ ὁλοκληρώσω τὴν ὑπόσχεσίν μου πρὸς χάριν σας, ὅλοι μαζὶ οἱ ἀδελφοί μας μὲ ἕνα στόμα, ἂς δοξολογήσωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ αἰώνιος δόξα. Γένοιτο!

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Πρὸς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι μὲ νηστείαν ἑορτάζουν τὸ πρωτοχριστιανικὸν Πάσχα.*

1. 606 **A** Κάποια περίστασις ἀνάγκης καὶ πολὺ ἐπείγουσα, ἀφοῦ διέκοψε τὴν συνέχειαν εἰς τὰ ὅσα προχθὲς ἐλέγαμεν, ἐφελκύει τὸν λόγον μας πρὸς αὐτὴν καὶ μᾶς ἀπομακρύνει σήμερα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν αἱρετικῶν. Καὶ ἐνῷ ἡμεῖς προετοιμαζόμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀγάπην σας διὰ τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς, ἡ ἄσκοπος καὶ ἀνόητος φιλονεικία αὐτῶν, ποὺ θέλουν μὲ νηστείαν νὰ ἑορτάζουν τὸ πρωτοχριστιανικὸν Πάσχα ἐξαναγκάζει τὸν λόγον μας νὰ ἀσχοληθῇ σήμερα μὲ τὴν θεραπείαν αὐτῶν. Καὶ πράγματι ὁ καλὸς ποιμὴν δὲν διώχνει μόνον τοὺς λύκους ἀπὸ τὸ κοπάδι, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόβατα ποὺ εἶναι ἄρρωστα μὲ κάθε φροντίδα θεραπεύει. **B** Διότι ποῖον θὰ ἦταν τὸ κέρδος ὅταν τὰ κοπάδια γλυτώνουν μὲν ἀπὸ τὰ στόματα τῶν θηρίων, καταστρέφονται δὲ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν; Ἔτσι κάμνει καὶ ὁ ἄριστος τῶν στρατηγῶν· δὲν ἀπομακρύνει μόνον τὰς ἐξωτερικὰς πολεμικὰς ἐπιθέσεις, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ φροντίζει νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς πολίτας τῆς πόλεως ποὺ στασιάζει, διότι γνωρίζει καλὰ ὅτι ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μέσα εἰς τὴν πόλιν, θὰ εἶναι μηδαμινὸν τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν νίκην. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς πῶς τίποτε δὲν ἐξισώνεται, ὡς πρὸς τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν, μὲ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν διαμάχην, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «βασιλεία μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτὴν οὐ σταθήσεται» (Ματθ. 12, 25). Καὶ ὅμως ποῖον πράγμα εἶναι δυνατὸν νὰ συγκριθῇ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν μὲ τὴν βασιλείαν, ὅπου καὶ εἰσοδήματα χρημάτων ὑπάρχουν καὶ ὅπλα καὶ τείχη καὶ

* Σημείωσις: Πρόκειται διὰ τοὺς πρωτοπασχίτας ἢ τεσσαρεσκαιδεκατίτας οἱ ὁποῖοι καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτήν, ἐσυνέχιζαν νὰ ἑορτάζουν τὸ Πάσχα κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, μὴ ἀκολουθοῦντες τὴν ἀπόφασιν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διὰ τῆς ὁποίας εἶχε καθορισθῇ ἑνιαῖος ἑορτασμὸς τοῦ Πάσχα, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον ἑορτάζομεν μέχρι σήμερον τὴν ἑορτὴν αὐτήν.

ὀχυρώματα καὶ πλῆθος στρατιωτῶν πολύ, καὶ ἄλογα καὶ πλῆθος ἄλλων πραγμάτων, ποὺ τῆς προσδίδουν μεγάλην δύναμιν; **C** Ἡ μεγάλη αὐτὴ δύναμις παρὰ ταῦτα καταλύεται, ὅταν ἐπαναστατῇ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ της. Διότι ἐκ φύσεως τίποτε δὲν προκαλεῖ τόσην ἐξασθένησιν, ὅσην ἡ φιλονεικία καὶ τὰ μαλώματα, ὅπως καὶ ἀντίθετα, τίποτε δὲν διαθέτει τόσην ἰσχὺν καὶ δύναμιν, ὅσην ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμόνοια. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ κατενόησεν ὁ Σολομὼν καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «ἀδελφὸς ὑπ' ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὀχυρὰ καὶ μεμοχλευμένη βασιλεία» (Παροιμ. 18, 19). Βλέπεις πόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς ὁμονοίας καὶ πόση ἡ βλάβη τῆς φιλονεικίας; Ὁλόκληρον βασίλειον ὅταν διαταράσσεται ἀπὸ ἐσωτερικὰς διαμάχας καταλύεται, δύο ὅμως ἄνθρωποι, ποὺ ὁμονοοῦν καὶ εἶναι συνδεδεμένοι μεταξύ τους, εἶναι στερεώτεροι καὶ ἀπὸ τὸ τεῖχος.

D Καὶ γνωρίζω βέβαια ὅτι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς ἐδῶ τῆς ποίμνης ἔχει ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν καὶ ὅτι ἡ ἀσθένεια ἔχει περιορισθῇ εἰς ὀλίγους. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἀμελήσωμεν διὰ τὴν θεραπείαν των. Πράγματι, καὶ ἂν ἀκόμη ἦταν δέκα, ἢ πέντε ἢ δύο ἢ ἕνας, οἱ ἀσθενεῖς, οὔτε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὴν θεραπείαν των. Διότι καὶ ἂν ἕνας εἶναι αὐτὸς ποὺ νοσεῖ, καὶ αὐτὸς εἶναι τιποτένιος καὶ παραπεταμένος καὶ δι' αὐτὸν δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀδιαφορήσωμεν, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀδελφός μας, διὰ τὸν ὁποῖον μάλιστα ὁ Χριστὸς ἀπέθανε. Καὶ ὁ Χριστὸς κάμνει πολὺν λόγον διὰ τοὺς εὐτυχεῖς· «ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ», λέγει, «ἕνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν» (Ματθ. 18, 6). **E** Καὶ πάλιν· «Ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ. 25, 45). Καὶ τέλος «οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων» (Ματθ. 18, 14). Πῶς λοιπὸν δὲν θὰ ἦταν πρᾶγμα ἄτοπον, ἐάν, ἐνῷ ὁ Χριστὸς φροντίζει τόσον πολὺ διὰ τοὺς ταπεινούς, ἐμεῖς ἀδιαφορούσαμεν δι' αὐτούς; 607 **A** Μὴ ἰσχυρισθῇς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἕνας εἶναι ὁ ἄρρωστος, ἀλλ' ὅτι ἕνας παραμελούμενος καὶ εἰς τοὺς ὑπολοίπους θὰ μεταδώσῃ τὴν νόσον. Διότι λέγει· «μικρὰ ζύμη, ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ» (Γαλ. 59). Καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ καταστρέφει καὶ ἀνατρέπει ὅλα, τὸ ὅτι δηλαδὴ παραμελοῦμεν τοὺς ταπεινούς. Διὰ τοῦτο μεγαλώνουν τὰ ἕλκη, ὅπως μὲ τὴν κατάλληλον θεραπείαν, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ μικραίνουν τὰ μεγάλα. Λέγομεν λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τοῦτο πρῶτα, ὅτι δὲν ὑπάρχει χειρότερον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν φιλονεικίαν καὶ τὴν διαμάχην, ἀπὸ τὴν διάσπασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ κομμάτιασμα τοῦ χιτῶνα, τὸν ὁποῖον οὔτε οἱ λησταὶ ἐτόλμησαν νὰ διαρρήξουν. Δὲν ἀρκοῦν αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη καὶ ἡμεῖς νὰ κατακερματιζώμεθα; **B** Δὲν ἀκούεις τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ «εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε;» (Γαλ. 5, 15). Πές μου, βαδίζεις ἔξω ἀπὸ τὴν ποίμνην καὶ δὲν φοβεῖσαι τὸν λέοντα, ὁ ὁποῖος τὴν περιτριγυρίζει; Διότι «ὁ ἐχθρὸς ὑμῶν», λέγει, «ὡς λέων περιέρχεται, ὠρυόμενος καὶ ζητῶν τίνα ἁρπάσῃ» (Α' Πετρ. 5, 8). Βλέπε καὶ θαύμαζε τὴν σοφίαν τοῦ ποιμένος! Οὔτε μέσα εἰς τὰ πρόβατα τοῦ ἐπέτρεψε νὰ μένῃ, διὰ νὰ μὴ κατασπαράξῃ τὴν ποίμνην, οὔτε ἀπ' ἔξω τὸν ἀπεμάκρυνε, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ ἔτσι μὲ τὸν φόβον τοῦ θηρίου ὅλους μέσα εἰς τὴν μάνδραν. Δὲν σέβεσαι τὸν Θεὸν Πατέρα, φοβήσου τότε τὸν ἐχθρόν, διότι, ἐὰν ἀποσχίσῃς τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὴν ποίμνην, νὰ εἶσαι βέβαιος ὅτι ἐκεῖνος θὰ σὲ ὑποδεχθῇ. Ἦταν δυνατὸν ὁ Χριστὸς νὰ ἐκδιώξῃ μακρὰν ἀπὸ τὴν μάνδραν τὸν ἐχθρόν, **C** ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ προπαρασκευάσῃ νὰ εἶσαι ξύπνιος καὶ ἐναγώνιος καὶ διὰ νὰ καταφεύγῃς συνεχῶς κοντὰ εἰς τὴν μητέρα σου, τοῦ ἐπέτρεψε νὰ βρυχᾶται ἀπ' ἔξω, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι μέσα εἰς τὴν μάνδραν, ἀκούοντες τὸν βρυχηθμόν του, νὰ συσφίγγουν τὸν δεσμόν τους καὶ ὁ ἕνας νὰ εὑρίσκῃ καταφυγὴν εἰς τὸν ἄλλον. Ἔτσι ἐνεργοῦν καὶ αἱ μητέρες, ποὺ ἀγαποῦν ἀληθινὰ τὰ παιδιά τους. Ὅταν αὐτὰ κλαίουν τὰ ἀπειλοῦν πολλὰς φορὰς ὅτι θὰ τὰ ρίψουν εἰς τὸ στόμα τῶν λύκων, ὄχι βέβαια ὅτι θέλουν πραγματικὰ νὰ τὰ ρίψουν, ἀλλὰ διὰ νὰ σταματήσουν τὸ κλάμα των. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔκαμεν ὅλα αὐτά, ὥστε νὰ ἔχωμεν εἰρήνην μεταξύ μας καὶ νὰ εἴμεθα συνδεδεμένοι ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον.

2. **D** Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ ἠμποροῦσε νὰ κατηγορήσῃ τοὺς Κορινθίους διὰ πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, δὲν τοὺς κατηγόρησε διὰ τίποτε πρὶν ἀπὸ αὐτό. Καὶ ἐνῷ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς κατηγορήσῃ διὰ τὴν πορνείαν, τὴν ἀλαζονείαν, τὴν προσφυγήν των εἰς τὰ κοσμικὰ δικαστήρια, διὰ τὰ συμπόσια εἰς τὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων, διὰ τὸ ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν ἐκάλυπτον τὴν κεφαλήν των, πρᾶγμα ὅμως ποὺ ἔκαμναν οἱ ἄνδρες, καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ διὰ τὴν περιφρόνησιν, ποὺ ἐδείκνυαν εἰς τοὺς φτωχούς, καὶ διὰ τὴν ἀλαζονείαν, ποὺ ἐδημιουργεῖτο εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὰ διάφορα χαρίσματα καὶ διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ ἐνῷ θὰ εἶχε λόγους νὰ τοὺς ἐπιτιμήσῃ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ καὶ διὰ τὰ μεταξύ τους μαλώματα καὶ τὰς ἔριδας, ἐν τούτοις ἀφοῦ ἄφησε ὅλα αὐτὰ κατὰ μέρος τοῦτο διορθώνει πρῶτα ἀπ' ὅλα. **E** Καὶ διὰ νὰ μὴ

γίνωμαι ἐνοχλητικός, θὰ σᾶς παρουσιάσω μὲ τὰ λόγια τοῦ ἰδίου τοῦ Παύλου τοῦτο, ὅτι μολονότι ἠδύνατο νὰ τοὺς κατηγορήσῃ δι' ὅλα αὐτά, αὐτὸς ὅμως πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ. Ἄκουσε τί λέγει σχετικὰ μὲ τὴν πορνείαν των· «ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία» (Α΄ Κορ. 5, 1), καὶ τί ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὴν ἀλαζονείαν των· «ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες» (Α΄ Κορ. 4, 18). Διὰ τὸ ὅτι δὲ προσέφευγαν εἰς τὰ κοσμικὰ δικαστήρια λέγει· «τολμᾷ τις ἐξ ὑμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀπίστων;» (Α΄ Κορ. 6, 1) καὶ διὰ τὸ ὅτι ἔτρωγαν κρέατα ἀπὸ τὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων· «οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων» (Α΄ Κορ. 10, 21). 608 A Καὶ διὰ τὸ ὅτι αἱ γυναῖκες ἄφηναν ἀκάλυπτον τὴν κεφαλήν των, ἐνῷ οἱ ἄνδρες ἐκάλυπτον τὴν δική των, ἄκουσε πῶς τοὺς ἐπιπλήττει· «πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς» (Α΄ Κορ. 11, 4-5). Καὶ διὰ τὸ ὅτι περιφρονοῦσαν τοὺς πτωχούς, καὶ αὐτὸ τὸ ἐπεσήμανε μὲ τὸ νὰ εἰπῇ· «ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει» καὶ «ἢ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας;» (Α΄ Κορ. 11, 21 22). Καὶ ἐπειδὴ ὅλοι σχεδὸν ἐπεδίωκον τὰ μεγαλύτερα χαρίσματα καὶ κανεὶς δὲν κατεδέχετο τὰ μικρότερα, λέγει· «Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται;» (Α΄ Κορ. 12, 29). Ἐπειδὴ δὲ εἶχαν ἀμφιβολίας καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, λέγει· «ἀλλ' ἐρεῖ τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; B Ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται;» (Α΄ Κορ. 15, 35).

Ἐνῷ λοιπὸν εἶχε ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα, διὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, ἐν τούτοις πρὶν ἀπ' ὅλα τοὺς ὡμίλησε διὰ τὴν διχόνοιαν καὶ τὰς ἔριδας. Εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς του, νὰ τί λέγῃ· «Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα» (Α΄ Κορ. 1, 10). Ἐγνώριζε βέβαια καὶ ἐγνώριζε πολὺ καλά, ὅτι τοῦτο ἦταν τὸ πρῶτον καὶ ἐπεῖγον ζήτημα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, δηλαδὴ τὸ σχίσμα. Διότι, ἐὰν ὁ πόρνος συνέχιζε νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ ὁ ὑπερήφανος ἢ ὁποιοσδήποτε, ποὺ εἶχεν ὁποιοδήποτε ἐλάττωμα, πολὺ γρήγορα καὶ κάτω ἀπὸ συνεχῆ διδασκαλίαν, θὰ ἀποβάλῃ τὸ ἐλάττωμά του καὶ θὰ ἐπανεύρῃ τὴν ὑγείαν του. C Αὐτὸς ὅμως, ποὺ θὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν σύναξιν αὐτὴν καὶ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν πατέρων καὶ ἀποφύγῃ τὸ ἰατρεῖον, καὶ ὅταν ἀκόμη νομίζει ὅτι εἶναι ὑγιής, πολὺ γρήγορα θὰ πέσῃ εἰς τὴν ἀρρώστιαν. Καὶ ὅπως ὁ ἰατρὸς θεραπεύει τὰς πληγὰς καὶ τὰ κατάγματα, ἀφοῦ πρῶτα σταματήσῃ τὸν πυρετόν, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἐνήργησεν, ἀφοῦ πρῶτα ξερίζωσε τὴν διχόνοιαν, τότε ἐθεράπευσε τὰ τραύματα, ποὺ ὑπῆρχαν εἰς κάθε μέλος τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς χάριν τούτου ὁ Παῦλος, πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, κάμνει λόγον, νὰ μὴ διαφωνοῦν μεταξύ τους, οὔτε νὰ ἀνακηρύσσουν δικούς των ἀρχηγούς, μήτε νὰ σχίζουν εἰς πολλὰ μέρη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνον εἰς ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν μὲ ἐκείνους ἀσθένειαν. D Ἐγὼ βέβαια πολὺ εὐχαρίστως θὰ ἐρωτοῦσα αὐτοὺς νὰ μοῦ εἴπουν, τί τέλος πάντων εἶναι Πάσχα, τί εἶναι Τεσσαρακοστή[12] καὶ τί μὲν εἶναι τὸ ἰουδαϊκόν, τί δὲ τὸ δικό μας Πάσχα, καὶ διατί ἐκεῖνο μὲν μίαν φορὰν καθόλου τὸ ἔτος ἑωρτάζετο, τὸ δικό μας δὲ ἐκτελεῖται εἰς κάθε σύναξιν.[13] Καὶ ἀκόμη ποία εἶναι ἡ σημασία τῶν ἀζύμων καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν ἄλλων, ποὺ συμβάλλουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Καὶ τότε θὰ κατανοούσατε πολὺ καλὰ τὴν ἐπιζημίαν φιλονεικίαν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνῷ δὲν εἶναι ἱκανοὶ οὔτε μίαν δικαιολογίαν νὰ προσκομίσουν δι' ὅσα κάμνουν, θεωροῦν τοὺς ἑαυτούς των σοφωτέρους ἀπὸ ὅλους, καὶ ἔτσι οὔτε μαθαίνουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πρᾶγμα ποὺ ἀξίζει τὴν ἄκραν κατη-

---

12. Ὑπάρχει εἰς ἄλλην ἔκδοσιν καὶ ἡ γραφὴ «Πεντηκοστή», ἀλλὰ ἡ ὀρθὴ εἶναι αὐτή. Ὁ ὅρος «Τεσσαρακοστή» μνημονεύεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν 5ον κανόνα τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου· «Αἱ δὲ σύνοδοι γινέσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ Θεῷ» (Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα Κανόνων, Τόμ. Β΄, σ. 125). Ἀπὸ τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Χρυσοστόμου φαίνεται ὅτι ὑπάρχει μόνον μία Τεσσαρακοστὴ εἰς ὁλόκληρον τὸν ἐτήσιον κύκλον, αὐτὴ ποὺ συνδέεται μὲ τὸν ἐτήσιον ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα. Κατ' αὐτὸν δὲ ἡ νηστεία κατὰ τὴν Τεσσαρακοστὴν αὐτὴν δὲν συνδέεται μὲ τὸ μυστήριον τοῦ Πάθους καὶ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ γίνεται διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ πιστοῦ καὶ διὰ τὴν καλὴν προετοιμασίαν του, νὰ προσέλθῃ εἰς τὰ μυστήρια. Τὸ πάθος καὶ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι γεγονότα λύπης, ἀλλὰ χαρᾶς διότι ἐλύτρωσαν τὸν ἄνθρωπον.

13. Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ Πάσχα ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας Εὐχαριστίας, τῆς εὐχαριστιακῆς θυσίας, τελουμένης εἰς κάθε θ. λειτουργίαν, καὶ ὄχι περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, πολλάκις τοῦ ἔτους τελουμένου. Προϋποτίθεται ἄλλωστε ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου ὁ ἐτήσιος ἑορτασμὸς τοῦ Πάσχα, ὡς καθιερώθη ὑπὸ τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Βλ. Λόγον Γ΄, 3. Οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐτέλουν τρεῖς ἢ καὶ τέσσαρας φοράς, δηλαδὴ καθ' ἑκάστην Κυριακήν, τὸ Πάσχα τῆς εὐχαριστιακῆς θυσίας. Ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἰδία παράδοσις προϋποτίθεται ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου, Λόγος Γ΄, 4, καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας.

γορίαν, οὔτε αὐτογνωσίαν ἔχουν, οὔτε ἀκολουθοῦν τὰ διατεταγμένα, **E** ἀλλ' ἁπλῶς ἀφοῦ ἐγκαταλείψουν τὰς ὑποθέσεις εἰς τὴν ἀνάηπον συνήθειαν, ὁδηγοῦνται εἰς τὰ βάραθρα καὶ τοὺς κρημνοὺς τῆς καταστροφῆς.

3. Ἀλλ' ὅταν ἡμεῖς τοὺς ἀντιτείνωμεν αὐτά, ποία εἶναι ἡ σοφὴ ἀπάντησίς των; Ἐσεῖς, λέγουν, δὲν ἐτηρούσατε πρῶτα τὴν νηστείαν αὐτήν; Αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖς ἐσὺ νὰ μοῦ τὸ εἴπῃς, ἀλλ' ἐγὼ θὰ ἦταν δίκαιον νὰ σοῦ εἴπω ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔτσι ἐνηστεύαμεν πρῶτα, ἀλλ' ὅμως ἐπροτιμήσαμεν τὴν συμφωνίαν, ποὺ ἐπιβάλλει ἡ παρατήρησις τῶν χρόνων. **609 A** Καὶ αὐτὸ ποὺ ὁ Παῦλος ἔλεγεν εἰς τοὺς Γαλάτας, τοῦτο λέγω καὶ ἐγὼ πρὸς ἐσᾶς: «Γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς» (Γαλ. 4, 12). Τί σημαίνει ὅμως τοῦτο; Τοὺς ἔπειθε νὰ ἀποφύγουν τὴν περιτομὴν καὶ νὰ περιφρονήσουν τὰ σάββατα, τὰς ἡμέρας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα ποὺ ὁρίζει ὁ νόμος. Ἔπειτα, ἐπειδὴ τοὺς ἔβλεπε νὰ διστάζουν καὶ νὰ φοβοῦνται μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ παράβασις τοῦ νόμου θὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τιμωρίαν καὶ κολασμόν, τοὺς ἐνεθάρρυνε μὲ τὸ νὰ προβάλῃ τὴν κατάστασίν του σὰν πρότυπον. Διὰ τοῦτο λέγει· «γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς». Μήπως, λέγει, κατάγομαι ἀπὸ τὰ ἔθνη; μήπως ἀγνοῶ τὸ πολίτευμα τοῦ νόμου καὶ τὴν τιμωρίαν, ποὺ ὁρίζει δι' ὅσους τὸν παραβιάζουν; «Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν» (Φιλιπ. 3, 5-7), **B** πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὰς τάξεις των ὁριστικά. Γίνετε λοιπὸν ὅπως καὶ ἐγώ, διότι καὶ ἐγὼ ἤμουν κάποτε σὰν καὶ ἐσᾶς.

Ἀλλὰ διατί νὰ ὁμιλῶ διὰ τὸν ἑαυτόν μου; Τριακόσιοι καὶ πλέον πατέρες συγκεντρώθηκαν εἰς τὴν πόλιν τῶν Βιθυνῶν καὶ ἐνομοθέτησαν αὐτὰ καὶ ἐσὺ ἀτιμάζεις ὅλους αὐτούς;[14] Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δύο πράγματα πρέπει νὰ συμβαίνουν· ἢ κατηγορεῖς ὅλους αὐτοὺς διὰ μωρίαν, ὅτι δὲν εἶχαν ἀκριβῆ γνῶσιν, ἢ διὰ δειλίαν, ὅτι ἐγνώριζαν μὲν ἀλλ' ὑποκρίθηκαν καὶ ἐπρόδοσαν τὴν ἀλήθειαν. Διότι ὅταν δὲν ἐμμένῃς εἰς ὅσα ἐκεῖνοι ἐνομοθέτησαν, εἶναι φυσικὸν νὰ γίνωνται τέτοιου εἴδους σκέψεις. Ὅτι ὅμως οἱ Πατέρες ἐπέδειξαν τότε καὶ πολλὴν σοφίαν καὶ γενναιότητα μεγάλην, γίνεται φανερὸν ἀπὸ ὅλα ὅσα ἔχουν συμβῆ. Καὶ τὴν μὲν σοφίαν των φανερώνει ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν διετύπωσαν τότε, **C** καὶ ἡ ὁποία ἔφραξε τὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν καὶ ἀπέκρουσε σὰν ἀ-

14. Ἀναφορὰ εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, τοῦ 325.

διάρρηκτον τεῖχος ὅλας τὰς δολοπλοκίας αὐτῶν, τὴν δὲ ἀνδρείαν των δεικνύει ὁ διωγμός, ποὺ μόλις πρόσφατα κατέπαυσε καὶ ὁ πόλεμος τῶν ἐκκλησιῶν. Διότι ὡς γενναῖα παλληκάρια ποὺ ἐπῆγαν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐπιστρέφουν ἀφοῦ ἔστησαν ἀναρίθμητα τρόπαια νίκης καὶ ἐδέχθησαν πολλὰ τραύματα, ἔτσι ἀπὸ παντοῦ ἦλθαν τότε εἰς τὴν Νίκαιαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν εἰς τὰ σώματά των τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχαν νὰ ἀπαριθμήσουν πολλὰς τιμωρίας, ποὺ ὑπέμειναν χάριν τῆς ὁμολογίας των. Διότι ἄλλοι μὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὁμιλήσουν διὰ τὰ διάφορα μεταλλεῖα καὶ τὰ βασανιστήρια, ποὺ ὑπέστησαν εἰς αὐτά, ἄλλοι δὲ διὰ τὴν δήμευσιν τῶν περιουσιῶν, **D** ἄλλοι διὰ τὴν πεῖναν καὶ ἄλλοι διὰ συνεχεῖς δαρμούς. Καὶ ἄλλοι μὲν εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν τὰ καταπληγωμένα πλευρά τους, ἄλλοι δὲ τὴν σακατεμένην ράχιν, ἄλλοι τὰ βγαλμένα μάτια καὶ ἄλλοι ἄλλο μέρος τοῦ σώματός των, ποὺ τοὺς εἶχαν ἀφαιρέσει, διὰ τὴν πίστιν των εἰς τὸν Χριστόν. Ἡ σύνοδος ἐκείνη συγκροτήθηκε τότε ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀθλητάς, οἱ ὁποῖοι μαζὶ μὲ τὴν διατύπωσιν τῆς πίστεως ἐνομοθέτησαν καὶ τοῦτο, δηλαδὴ τὸν καθορισμὸν ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, ὥστε ἀπὸ κοινοῦ καὶ συμφώνως ὅλοι νὰ ἐπιτελοῦν τὴν ἑορτὴν αὐτήν. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ δὲν ἐπρόδωσαν τὴν πίστιν εἰς τόσον δυσκόλους καιρούς, αὐτοὶ ἦτο δυνατὸν εἰς ἕνα ζήτημα προσδιορισμοῦ τῶν ἡμερῶν νὰ ἐνεργήσουν μὲ ὑποκρισίαν; **E** Πρόσεχε τί κάνεις μὲ τὸ νὰ κατακρίνῃς τόσους πατέρας, ποὺ ὑπῆρξαν τόσον γενναῖοι καὶ τόσον σοφοί. Διότι ἐὰν ὁ Φαρισαῖος, ἐπειδὴ κατέκρινεν ἕνα τελώνην, ἔχασεν ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶχε, ποίαν συγγνώμην θὰ λάβῃς ἐσὺ καὶ ποίαν ἀπολογίαν θὰ κάμῃς, ὅταν καταφέρεσαι ἐναντίον τόσων διδασκάλων, φίλων τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα ἄδικα καὶ μὲ πολλὴν ἀπερισκεψίαν; Δὲν ἤκουσες τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ ὅτι «ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἶναι συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. 18, 20). Ἐὰν δὲ ὁ Χριστὸς εὑρίσκεται ἀνάμεσα εἰς δύο ἢ καὶ τρεῖς, πολὺ περισσότερον παρίστατο ἐκεῖ ὅπου ἐμαζεύθηκαν τριακόσιοι καὶ **610 A** πλέον καὶ αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ κατηύθυνεν ὅλα καὶ ἐνομοθετοῦσε.

Καὶ ἐσὺ δὲν καταδικάζεις μόνον ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ποὺ ἐδέχθηκε καὶ ἐπήνεσε τὰς ἀποφάσεις ἐκείνων. Ἢ μήπως νομίζεις ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι σοφώτεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς πατέρας τῆς γῆς, καὶ μάλιστα τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἔχουν ξεφύγει ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν πατέρων των καὶ δὲν τελοῦν καμμίαν ἑορτήν; Διότι αὐτοὶ δὲν ἔχουν πλέον οὔτε ἄζυμα, οὔτε Πάσχα (καὶ μάλιστα ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν

καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ Πάσχα ἑορτάζεται μαζὶ μὲ τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων), ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουν ἄζυμα. Ἄκουσε τὸν νομοθέτην, ποὺ λέγει· «οὐ δυνήσεσθε ποιῆσαι τὸ Πάσχα ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πόλεών σου, ὧν Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐὰν ἐπικληθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ» (Δευτ. 16, 5), **B** ἐννοῶν μὲ αὐτὰ τὴν Ἱερουσαλήμ. Βλέπεις πῶς, ἀφοῦ περιώρισε τὴν ἑορτὴν νὰ τελῆται εἰς μίαν πόλιν, ὕστερα καὶ τὴν ἰδίαν τὴν πόλιν κατέστρεψε, διὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ ἔτσι χωρὶς τὴν θέλησίν των μακρὰν ἀπὸ τὸν παλαιὸν τρόπον ζωῆς των; Ὅτι δὲ ὁ Θεὸς προέβλεψεν αὐτὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσῃ εἶναι ὁλοφάνερον. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν συνεκέντρωσεν αὐτοὺς ἐκεῖ, ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ἐπειδὴ προέβλεψεν ὅτι ἡ πόλις θὰ καταστραφῇ; Δὲν εἶναι φανερὸν ὅτι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ καταλυθῇ ἡ ἑορτή; Ὁ Θεὸς κατέλυσεν αὐτὴν καὶ σὺ ἀκολουθεῖς τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ προφήτης λέγει· «Καὶ τίς τυφλός, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου, καὶ κωφός, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν» (Ἠσ. 42, 19). Διότι πρὸς ποῖον αὐτοὶ δὲν ἐφάνησαν ἀγνώμονες καὶ ἀναίσθητοι; **C** Πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Θεοῦ, πρὸς τοὺς προφήτας, πρὸς τοὺς διδασκάλους των; Καὶ διατί εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμνω λόγον διὰ διδασκάλους καὶ προφήτας, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ κατέσφαξαν τὰ ἴδια τὰ παιδιά των; Πράγματι «ἔθυσαν γὰρ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις» (Ψαλμ. 105, 37). Αὐτοὶ ἀδιαφόρησαν διὰ τὰ τέκνα των καί, πές μου, θὰ ἐφρόντιζαν νὰ τηρήσουν ὡρισμένας ἡμέρας τῆς ἑορτῆς; Κατεπάτησαν τὴν συγγένειαν, ἐλησμόνησαν τὰ παιδιά τους καὶ ἐξέχασαν τὸν Θεόν, ποὺ τοὺς ἔπλασε. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ λέγει· «Θεὸν γάρ, τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες καὶ ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε» (Δευτ. 32, 18). Αὐτοὶ ποὺ ἐγκατέλειψαν τὸν Θεὸν ἦταν δυνατὸν νὰ φυλάξουν τὰς ἑορτάς των; Καὶ ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ αὐτό· Ἀφοῦ καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο ἑώρτασε τὸ Πάσχα μαζί τους, **D** δηλαδὴ ὄχι διὰ νὰ ἑορτάζωμεν καὶ ἡμεῖς μαζί τους, ἀλλὰ διὰ νὰ παρασκευάσῃ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν σκιὰν τοῦ τύπου εἰς τὴν ἀλήθειαν. Δι' αὐτὸ καὶ τὴν περιτομὴν ὑπέμεινε καὶ τὸ σάββατον ἐτήρησε καὶ τὰς ἑορτὰς ἑώρτασε καὶ ἄζυμα ἔφαγε καὶ ὅλα αὐτὰ ἔπραξεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ τηρήσωμεν, διότι ὁ Παῦλος λέγει· «Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει» (Γαλ. 5, 2). Καὶ σχετικὰ μὲ τὰ ἄζυμα λέγει πάλιν· «Ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας» (Α' Κορ. 5, 8). Διότι τὰ δικά μας ἄζυμα δὲν ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀλεύρι ἀνακατωμένον, ἀλλ' εἶναι τρόπος ἀληθινῆς πολιτείας καὶ ἐναρέτου βίου.

4. Διατί λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐνήργησεν ἔτσι τότε; **E** Ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν Πάσχα ἦταν τύπος τοῦ μελλοντικοῦ, τοῦ καινοῦ Πάσχα, ἔπρεπε νὰ θέσῃ τὴν ἀλήθειαν ἐπάνω ἀπὸ τὸν τύπον. Ἀφοῦ δὲ πρῶτα ἔδειξε τὸν τύπον, ἔπειτα ἐφανέρωσε τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα εἰς τὴν θείαν εὐχαριστίαν. Καὶ ἀφοῦ ἡ ἀλήθεια ἐφανερώθη, ὁ τύπος λοιπὸν ἐξαφανίσθηκε διὰ μᾶς καὶ δὲν ἔχει πλέον λόγον ὑπάρξεως. Μὴ λοιπὸν μοῦ ἀντιτείνῃς τοῦτο, ἀλλὰ δεῖξε μου καλύτερα ἐκεῖνο, ἂν δηλαδὴ ὁ Χριστὸς διέταξε νὰ κάμνωμεν ἔτσι. Διότι ἐγὼ ἀποδεικνύω τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς ὄχι μόνον δὲν διέταξε νὰ φυλάττωμεν ὡρισμένας ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τέτοιου εἴδους ὑποχρεώσεις. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Παῦλος, καὶ ὅταν ἀναφέρω τὸν Παῦλον, ἐννοῶ τὸν Χριστόν, 611 **A** διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ κινεῖ τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου. Τί λοιπὸν λέγει αὐτός; «Ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς. Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς» (Γαλ. 4, 10-11). Καὶ πάλιν λέγει· «ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε» (Α' Κορ. 11, 26). Μὲ τὸ νὰ εἴπῃ τὴν λέξιν «ὁσάκις» (κάθε φοράν), ὁ ἀπόστολος, κατέστησε κύριον αὐτόν, ποὺ μετέχει εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ κάθε ὑποχρέωσιν σχετικὰ μὲ τὴν τήρησιν ὡρισμένων ἡμερῶν. Τὸ Πάσχα δὲν εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὴν Τεσσαρακοστήν. Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τὸ Πάσχα καὶ ἄλλο ἡ Τεσσαρακοστή. Διότι ἡ Τεσσαρακοστὴ μὲν ἔρχεται μίαν φορὰν κάθε χρόνον, τὸ Πάσχα ὅμως γίνεται τρεῖς φορὰς κάθε ἑβδομάδα. **B** μερικὰς δὲ φορὰς καὶ τέσσαρες ἢ καλύτερα ὅσας φορὰς θὰ ἠθέλαμεν. Τὸ Πάσχα δὲν εἶναι νηστεία, ἀλλὰ προσφορὰ καὶ θυσία, ποὺ γίνεται εἰς κάθε σύναξιν τῶν πιστῶν. Καὶ ὅτι πρόκειται περὶ αὐτοῦ, ἄκουσε τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος λέγει· «Τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστὸς» καὶ «ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε» (Α' Κορ. 5, 7· 11, 26). Ὥστε κάθε φορὰν ποὺ προσέρχεσαι μὲ καθαρὰν συνείδησιν εἰς τὴν θ. εὐχαριστίαν, ἑορτάζεις τὸ Πάσχα, ὄχι ὅταν νηστεύῃς, ἀλλ' ὅταν μετέχῃς εἰς τὴν θυσίαν ἐκείνην. «Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ἑορτάζω τὸ Πάσχα σημαίνει λοιπὸν ἐξαγγέλλω τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. **C** Διότι καὶ ἡ προσφορὰ ποὺ γίνεται σήμερα καὶ ἐκείνη, ποὺ

ἔγινε χθὲς καὶ αὐτή, ποὺ γίνεται κάθε ἡμέραν, εἶναι ὁμοία καὶ ἡ ἰδία μὲ αὐτὴν ποὺ γίνεται κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοῦ Σαββάτου καὶ δὲν εἶναι οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστον ἐκείνη σεμνοτέρα ἀπὸ αὐτήν, οὔτε αὐτὴ εὐτελεστέρα ἀπὸ ἐκείνην, ἀλλὰ ἡ ἰδία, παρομοία, φρικτὴ καὶ σωτήριος.

Διατί λοιπόν, λέγει, νηστεύομεν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σαράντα ἡμερῶν; Παλαιότερα πολλοὶ πιστοὶ προσήρχοντο εἰς τὰ μυστήρια χωρὶς καμμίαν προετοιμασίαν καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν αὐτόν, ποὺ ὁ Χριστὸς συνέστησεν αὐτά. Οἱ Πατέρες λοιπὸν ἐπειδὴ κατάλαβαν τὴν ζημίαν, ποὺ γίνεται ἀπὸ μίαν χωρὶς προπαρασκευὴν προσέλευσιν, ἀφοῦ συνῆλθαν εἰς σύνοδον, καθιέρωσαν νηστείας σαράντα ἡμερῶν· **D** νηστείαν διὰ προσευχήν, δι' ἀκρόασιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, διὰ συνάξεις. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ καθαρισθοῦμεν κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ὅλοι μας μὲ κάθε ἐπιμέλειαν καὶ μὲ προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας καὶ νηστείας καὶ μὲ ὁλονυκτίους παρακλήσεις καὶ μὲ δάκρυα καὶ μὲ ἐξομολόγησιν καὶ μὲ ὅλα τ' ἄλλα παρόμοια, νὰ προσέλθωμεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δικήν μας δύναμιν μὲ καθαρὰν συνείδησιν. Ὅτι δὲ εἶχαν ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα μὲ τὸ νὰ μᾶς εἰθίσουν μὲ τὴν ὑποχώρησιν αὐτὴν εἰς τὴν περιοδικὴν νηστείαν, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸ ἑξῆς γεγονός: Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου, ἐνῷ ἡμεῖς συνεχῶς φωνάζομεν καὶ κηρύσσομεν τὴν νηστείαν, κανεὶς δὲν προσέχει εἰς αὐτά, ποὺ τοὺς λέγομεν. Ὅταν ὅμως ἔλθῃ ὁ καιρὸς καὶ μόνον τῆς σαρανταημέρου νηστείας, **E** χωρὶς νὰ προτρέπῃ καὶ νὰ συμβουλεύῃ κανείς, τότε καὶ ὁ πιὸ ὀκνηρὸς ἀφυπνίζεται καὶ ἀκολουθεῖ τὴν συμβουλὴν καὶ τὴν προτροπήν, ποὺ ἡ συνήθεια τῆς περιόδου ἐπιβάλλει. Ἂν λοιπὸν σὲ ἐρωτήσῃ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ εἰδωλολάτρης, διατί νηστεύεις, μὴ τοῦ ἀπαντήσῃς ὅτι νηστεύεις ἐξ αἰτίας τοῦ Πάσχα ἢ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ, διότι θὰ τοῦ προσφέρῃς ἔτσι μεγάλην λαβὴν δι' ἀντεγκλήσεις.

Πράγματι δὲν νηστεύομεν ἐξ αἰτίας τοῦ Πάσχα οὔτε λόγῳ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων μας καὶ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ προσέλθωμεν εἰς τὰ μυστήρια. Τὸ Πάσχα δὲν εἶναι ὑπόθεσις νηστείας οὔτε πένθους, ἀλλὰ ὑπόθεσις χαρᾶς καὶ πνευματικῆς εὐφροσύνης. Τὸ ἴδιον καὶ ὁ σταυρός, διότι ἐξερίζωσε τὴν ἁμαρτίαν, 612 **A** ἐκαθάρισε τὴν οἰκουμένην, ἀπήλειψε τὴν πολυχρόνιον ἔχθραν, ἄνοιξε τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ, συνεφιλίωσε τοὺς ἐχθρούς, ἐπανέφερεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ προσέφερεν ἀναρίθμητα ἄλλα ἀγαθά. Λοιπὸν δὲν πρέπει δι' ὅλα αὐτὰ

νὰ πενθοῦμεν οὔτε νὰ θλιβώμεθα, ἀλλὰ νὰ δοκιμάζωμεν ἀπέραντον ἀγαλλίασιν καὶ χαράν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ πάλιν· «συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Γαλ. 6, 14· Ρωμ. 5, 8). Καὶ ὁ Ἰωάννης, νὰ τί λέγει· «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον» (Ἰω. 3, 16). Πές, πῶς τὸν ἠγάπησεν; Ὁ ἀπόστολος, ἀφοῦ ἄφησε κατὰ μέρος ὅλα τὰ ἄλλα, προέταξε τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ· **B** Διότι, ἀφοῦ εἶπε «οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον», ἐπρόσθεσεν «ὅτι τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἔδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» (Ἰω. 3, 16). Ἐὰν λοιπὸν ὁ σταυρὸς εἶναι ὑπόθεσις ἀγάπης καὶ εἶναι καύχημα διὰ τὸν πιστόν, τότε ἂς μὴ λέγωμεν ὅτι πενθοῦμεν δι' αὐτόν. Δὲν πενθοῦμεν δι' αὐτόν, ἄπαγε, ἀλλὰ διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας. Διὰ τοῦτο νηστεύομεν.

5. Ὁ κατηχούμενος λοιπὸν δὲν ἑορτάζει ποτὲ τὸ Πάσχα καὶ ὅμως νηστεύει κάθε χρόνον, διότι δὲν μετέχει εἰς τὴν θείαν εὐχαριστίαν. Ἀντίθετα λοιπὸν καὶ αὐτὸς ποὺ δὲν νηστεύει, ἂν προσέλθῃ μὲ καθαρὰν συνείδησιν, ἑορτάζει τὸ Πάσχα, εἴτε κοινωνεῖ σήμερα, εἴτε αὔριον, εἴτε ὁποτεδήποτε. **C** Διότι ἡ ἀρίστη προσέλευσις εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν δὲν κρίνεται ἀπὸ τὸν καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καθαρὰν συνείδησιν. Ἐμεῖς ὅμως κάμνομεν τὸ ἀντίθετον. Δὲν καθαρίζομεν τὴν διάνοιάν μας, ἐὰν δὲ προσέλθωμεν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, νομίζομεν ὅτι ἑορτάζομεν τὸ Πάσχα, ἔστω καὶ ἂν εἴμεθα γεμᾶτοι μὲ ἄπειρα ἁμαρτήματα. Τὰ πράγματα ὅμως δὲν ἔχουν ἔτσι, ὄχι δὲν ἔχουν ἔτσι! Διότι καὶ ἂν ἀκόμη προσέλθῃς εἰς τὸ μυστήριον κατὰ τὸ μεγάλον Σάββατον μὲ ἀκάθαρτον καὶ πονηρὰν συνείδησιν, ἔχεις ἐκπέσει ἀπὸ τὴν θείαν κοινωνίαν, ἔφυγες μακρυά, δὲν ἑώρτασες τὸ Πάσχα. Ὅπως καὶ τὸ ἀντίθετον πάλιν, ἐὰν σήμερα πάρῃς μέρος εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν, ἀφοῦ ὅμως πρῶτα καθαρίσῃς τὰ ἁμαρτήματά σου, ἑώρτασες τὸ Πάσχα μὲ κάθε ἀκρίβειαν, ὀρθά! **D** Ἔπρεπε λοιπὸν ἡμεῖς τὴν ἀκρίβειαν αὐτὴν καὶ τὴν ῥωμαλεότητα αὐτὴν νὰ διατηροῦμεν κατὰ τὴν προσέλευσίν μας εἰς τὰ μυστήρια καὶ ὄχι εἰς τὴν φύλαξιν αὐτῆς ἢ τῆς ἄλλης ἡμέρας, αὐτοῦ ἢ τοῦ ἄλλου καιροῦ. Καὶ ὅπως τώρα προτιμᾶτε νὰ ὑποστῆτε παρὰ νὰ μετακινήσετε τὴν συνήθειαν, ἔτσι ἔπρεπε, αὐτὴν μὲν νὰ περιφρονῆτε, νὰ προτιμᾶτε δὲ νὰ ὑποφέρετε καὶ νὰ κάμνετε τὸ κάθε τι, ὥστε νὰ προσέρχεσθε εἰς τὸ μυστήριον χωρὶς ἁμαρτήματα. Ὅτι δὲ ὁ Θεὸς δὲν ἐνδιαφέρεται

διὰ τὴν φύλαξιν ὡρισμένων καιρῶν, ἄκουσέ τον τί λέγει ὅταν κρίνῃ· «Πεινῶντά με εἴδετε, καὶ ἐθρέψατε, διψῶντα καὶ ἐποτίσατε· γυμνὸν καὶ περιεβάλετε» (Ματθ. 25, 35). Καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶναι εἰς τὰ ἀριστερὰ τοὺς κατηγορεῖ μὲ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτά. E Καὶ πάλιν ἄλλον, ἀφοῦ τὸν προσάγει διὰ μνησικακίαν, τὸν κολάζει λέγοντάς του· «Πονηρὲ δοῦλε, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγὼ σὲ ἠλέησα» (Ματθ. 23, 32). Ὁμοίως, ἀπηγόρευσεν εἰς τὰς παρθένους, ποὺ δὲν εἶχαν λάδι εἰς τὰς λάμπας των, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ νυμφικὸν δωμάτιον (Ματθ. 25, 7), καὶ ἄλλον ἐπειδὴ εἰσῆλθε χωρὶς νὰ ἔχῃ ἔνδυμα γάμου καὶ ἦταν ἐνδεδυμένος μὲ βρώμικα ἐνδύματα, δηλαδὴ τὴν πορνείαν καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν. Κανεὶς ὅμως δὲν ἐτιμωρήθηκε καὶ δὲν ἀποκλείσθηκε ποτέ, διότι ἐτέλεσε τὸ Πάσχα αὐτὸν ἢ τὸν ἄλλον μῆνα (Ματθ. 22, 19 ἑξ.).

612 A Καὶ διατί νὰ ὁμιλῶ δι' ἡμᾶς, ποὺ ἔχομεν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ κάθε τέτοιαν ἀνάγκην καὶ πολιτευόμεθα εἰς τοὺς οὐρανούς, ὅπου μῆνες καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ κύκλοι ἐτῶν δὲν ὑπάρχουν; Ἄλλωστε, ἂν κάποιος θελήσῃ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀλήθειαν θὰ ἴδῃ ὅτι οὔτε μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων γίνεται πολὺς λόγος διὰ τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ὑπάρχει ἡ προτίμησις διὰ τὸν τόπον, τὰ Ἱεροσόλυμα. Κάποτε, ἀφοῦ προσῆλθαν εἰς τὸν Μωϋσῆν μερικοὶ ἄνδρες Ἰουδαῖοι, τοῦ εἶπαν· «Ἀκάθαρτοί ἐσμεν ἐπὶ ψυχῇ· πῶς ἵνα μὴ ὑστερήσωμεν ἀπὸ τῶν δώρων τοῦ Κυρίου;». Καὶ ὁ Μωϋσῆς τοὺς ἀπήντησε· «στῆτε αὐτοῦ, καὶ ἀκούσομεν ἐπὶ τὸν Θεόν» (Ἀριθ. 9, 7-8). Καὶ ἀφοῦ συνεβουλεύθη τὸν Θεόν, ἔφερεν ἔπειτα ἕνα νόμον ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι «ἐάν τις ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ᾖ, ἢ ἐν ὁδῷ μακρᾷ, καὶ μὴ δύνηται ποιῆσαι ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ τὸ Πάσχα, ποιήσει ἐν τῷ δευτέρῳ» (Ἀριθ. 9, 9-10). B Ἔτσι εἰς τοὺς Ἰουδαίους καταργεῖται ἡ φύλαξις τοῦ χρόνου, διὰ νὰ γίνῃ τὸ Πάσχα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Σὺ λοιπὸν δὲν προτιμᾷς τὴν συμφωνίαν τοῦ χρόνου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ νὰ φανῇς ὅτι τηρεῖς ὡρισμένας ἡμέρας προσβάλλεις τὴν κοινὴν μητέρα ὅλων μας καὶ διχάζεις τὴν ἁγίαν σύνοδον; Καὶ πῶς ἠμπορεῖς νὰ γίνῃς ἄξιος διὰ νὰ λάβῃς συγχώρησιν, ὅταν προτιμᾷς νὰ ἁμαρτάνῃς διὰ τόσον ἀσήμαντα πράγματα; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διατί πρέπει νὰ ὁμιλῶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους; Ὅτι ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς ἡμᾶς, οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἐπιθυμοῦμεν σφόδρα καὶ τὸ ἐπιδιώκομεν, νὰ τηρήσωμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσταυρώθηκεν ὁ Χριστός, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰ ἑξῆς: Καὶ ἂν ἀκόμη οἱ Ἰουδαῖοι δὲν παραβίαζαν τὸν νόμον καὶ δὲν παρουσιάζοντο ἀγνώμονες καὶ σκλη-

ροί, C οὔτε ὀκνηροὶ καὶ καταφρονηταί, καὶ δὲν εἶχαν ἐξωκείλει ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν Πατέρων των καὶ ἐφύλασσαν μὲ κάθε ἀκρίβειαν αὐτὸν μέχρι σήμερα, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν εἰς ἡμᾶς, ποὺ παρακολουθοῦμεν αὐτά, οὔτε ἔτσι νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κύριός μας ἐσταυρώθηκε καὶ ἑώρτασε τὸ Πάσχα. Καὶ πῶς αὐτό; Ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ εἴπω. Ὅταν ὁ Χριστὸς ἐσταυρώνετο, ἦταν τότε ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων καὶ ἡ παραμονή ποὺ θὰ ἑωρτάζετο τὸ Πάσχα. Αἱ δύο αὐταὶ ἡμέραι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ συμπέσουν. Νὰ λοιπόν, κατὰ τὸν χρόνον ποὺ διατρέχομεν ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων συμβαίνει νὰ εἶναι ἡμέρα Κυριακὴ καὶ πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ νηστεύσωμεν τὴν ἑβδομάδα. Καὶ ἐνῷ τὸ πάθος θὰ ἔχῃ περάσει καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως θὰ ἔχῃ φθάσει, ἐμεῖς θὰ νηστεύωμεν ἀκόμη. Καὶ αὐτὸ συνέβη πολλὰς φορὰς μετὰ τὴν ἡμέραν τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως D καὶ ἐνῷ ἡ ἑβδομάδα δὲν ἔχει ὁλοκληρωθῆ, ἐμεῖς νὰ τηροῦμεν ἀκόμη τὴν νηστείαν. Ἔτσι ἡ τήρησις τοῦ καιροῦ δὲν εἶναι κατορθωτή.

6. Ἂς μὴ φιλονεικοῦμεν λοιπόν, οὔτε νὰ λέγωμεν τοῦτο· νὰ τόσα χρόνια ἔχω νηστεύσει κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ τώρα θὰ ἀλλάξω τὴν συνήθειάν μου; Ἄλλαξε λοιπὸν ὡς πρὸς τοῦτο ἐδῶ ἀφοῦ ἐπὶ τόσον χρόνον εἶσαι ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Ἔλα λοιπὸν πάλιν εἰς τὴν μητέρα. Κανεὶς δὲν λέγει, ἀφοῦ ἔζησα τόσα χρόνια εἰς τὴν ἔχθραν ἐντρέπομαι τώρα νὰ συμφιλιωθῶ. Διότι ἐντροπὴ εἶναι τὸ νὰ παραμένῃ κανεὶς εἰς τὴν βλαβερὰν φιλονεικίαν καὶ ὄχι ἡ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερον. Αὐτὸ κατέστρεψε καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι, ἐπιζητοῦντες πάντοτε τὴν παλαιὰν συνήθειαν, παρεσύροντο εἰς τὴν ἀσέβειαν. E Ἀλλὰ διατί νὰ ὁμιλῶ διὰ τὴν νηστείαν καὶ τὴν τήρησιν ὡρισμένων ἡμερῶν; Ὁ Παῦλος ἐφύλαττε τὸν νόμον καὶ πολὺν ἱδρῶτα ἔχυσε καὶ πολλὰς ὁδοιπορίας ἔκαμε καὶ ἄλλας πολλὰς ταλαιπωρίας ὑπέφερε καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς συνηλικιώτας του ὑπερεῖχεν κατὰ τὴν πιστὴν τήρησιν τοῦ νόμου. Ἀλλ' ὅμως, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν ἄκραν τελειότητα τῆς πολιτείας τοῦ νόμου καὶ ἀφοῦ ἔλαβε συνείδησιν ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔπραττε τὸν ὡδηγοῦσαν εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν ζημίαν, ἀμέσως ἄλλαξε. Καὶ δὲν διερωτήθηκε, διατί αὐτό; 614 A Διατί νὰ χάσω τοὺς καρποὺς τόσου μεγάλου ζήλου; Διατί νὰ πάῃ χαμένος τόσος κόπος; Ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον αὐτὸν λοιπὸν ἄλλαξε τὸ ταχύτερον, διὰ νὰ μὴ παραμένῃ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν ζημίαν. Καὶ περιεφρόνησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ νόμου, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν δικαιοσύνην τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο φωνάζει καὶ λέγει· «ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν» (Φιλιπ. 3, 7)

Καὶ ἡ Γραφὴ λέγει· «Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατά σου, ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου» (Ματθ. 5, 23). Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις; Ἐὰν μὲν ὁ ἀδελφός σου ἔχῃ κάτι ἐναντίον σου, δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ προσφέρῃς τὴν θυσίαν μέχρις ὅτου συμφιλιωθῇς μαζί του, **B** τώρα δὲ ποὺ ὁλόκληρος Ἐκκλησία καὶ τόσοι Πατέρες εἶναι ἐναντίον σου, τολμᾶς ἐσὺ καὶ ἐπιμένεις, χωρὶς νὰ ἔχῃς διαλύσει τὴν ἐπιζημίαν αὐτὴν ἔχθραν, νὰ προσέλθῃς εἰς τὰ θεῖα μυστήρια; Καὶ ἀκόμη πῶς θὰ ἠμπορούσες μὲ τέτοιαν διάθεσιν νὰ ἑορτάσῃς τὸ Πάσχα; Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω μόνον δι᾿ ἐκείνους ποὺ νοσοῦν, ἀλλὰ καὶ διὰ σᾶς ποὺ ὑγιαίνετε, διὰ νὰ ἐπαναφέρατε εἰς τὴν μητέρα Ἐκκλησίαν ὅσους θὰ ἴδητε νὰ ἀσθενοῦν καὶ ὅσους μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ εὐγένειαν περισυλλέξατε. Καὶ ἂν ἀκόμη αὐτοὶ ἀντιδροῦν, καὶ ἂν δυστροποῦν, καὶ ἂν πράττουν ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ κουρασθοῦμε μέχρις ὅτου τοὺς μεταπείσωμεν. Διότι τίποτε δὲν ἐξισώνεται μὲ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν. **C** Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος ποὺ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν, δὲν ἀναβαίνει εἰς αὐτὸν ἐδῶ τὸν θρόνον, πρὶν εὐχηθῇ εἰς ὅλους σας τὴν εἰρήνην, καὶ ἀφοῦ ἐγερθῇ, δὲν ἀρχίζει τὴν διδασκαλίαν του πρὸς σᾶς, προτοῦ καὶ πάλιν δώσῃ εἰς ὅλους σας τὴν εἰρήνην. Καὶ οἱ ἱερεῖς ὅταν πρόκειται νὰ εὐλογήσουν, δὲν ἀρχίζουν τὴν εὐλογίαν των, παρὰ ἀφοῦ σᾶς εὐχηθοῦν τὴν εἰρήνην. Ἐπίσης καὶ ὁ διάκονος[15] ὅταν μᾶς προτρέπῃ νὰ προσευχηθοῦμεν ὅλοι μαζί, συγχρόνως συστήνει καὶ τοῦτο κατὰ τὴν προσευχήν, νὰ ζητοῦμεν δηλαδὴ τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης καὶ ὅλα τὰ προσφερόμενα νὰ εἶναι εἰρηνικά. Καὶ ὅταν μᾶς ἀπολύῃ ἀπὸ τὴν σύναξιν αὐτήν, τὸ ἴδιον μᾶς εὔχεται μὲ τὸ νὰ μᾶς λέγῃ «Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ», καὶ γενικῶς τίποτε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν ἢ νὰ πράξωμεν χωρὶς αὐτήν. **D** Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ τροφός μας καὶ ἡ μάνα, ποὺ μᾶς θάλπει μὲ πολλὴν φροντίδα. Ἐννοῶ δὲ εἰρήνην, ὄχι αὐτὴν τοῦ κοινοῦ χαιρετισμοῦ, οὔτε αὐτὴν τῶν συμποσίων, ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν εἰρήνην, τὴν εἰρήνην τῆς πνευματικῆς ὁμονοίας, τὴν ὁποίαν πολλοὶ τώρα διασποῦν, μὲ τὸ νὰ ζημιώνουν μὲ βλαβερὰς συζητήσεις τὰ δικά μας πράγματα καὶ νὰ αὐξάνουν τὰ ἰουδαϊκά, μὲ τὸ νὰ θεωροῦν πιὸ ἀξιοπίστους διδασκάλους ἐκείνους, παρὰ τοὺς Πατέρας μας καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμπιστεύωνται ὡς πρὸς τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς Χριστοκτόνους. Τί πιὸ ἀνόητον ἀπὸ

15. Ὅπως καὶ εἰς ἄλλους λόγους του ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ Χρυσόστομος δεικνύει τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν λειτουργικὴν ζωήν, περὶ τῆς ὁποίας παρέχει ἀρκετὰς πληροφορίας.

αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ; Δὲν γνωρίζεις ὅτι ἐκεῖνο μέν, τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ἦταν τύπος, τοῦτο δέ, τὸ δικό μας, πραγματικότης; Βλέπε πόση εἶναι ἡ μεταξύ των διαφορά! Ἐκεῖνο μὲν ἀπέτρεπε τὸν σωματικὸν θάνατον, τοῦτο δὲ διέλυσε τὴν ὀργήν, ποὺ ἐπεκρέματο εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. **E** Ἐκεῖνο ἀπήλλαξε τότε τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς Αἰγύπτου, τοῦτο μᾶς ἐλευθέρωσεν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἐκεῖνο κατεπόντισε τὸν Φαραώ, τοῦτο δὲ τὸν διάβολον. Τὸ Πάσχα ἐκεῖνο ὡδήγησε εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὸ Πάσχα τοῦ Χριστοῦ ὁδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανόν. Διατί λοιπόν, ἐνῷ ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν, ἐσὺ παραμένεις εἰς τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ; Διατί θέλεις νὰ τρέφεσαι μὲ γάλα, ἐνῷ σοῦ προσφέρεται στερεὰ τροφή; Διὰ τοῦτο ἐτράφηκες μὲ γάλα, διὰ νὰ μὴ παραμείνῃς διαπαντὸς εἰς τὸ γάλα· διὰ τοῦτο τὸ λυχνάρι σὲ ἐφώτισε, διὰ νὰ πορευθῇς εἰς τὸν ἥλιον. 615 **A** Μὴ λοιπόν, ἐνῷ ἦλθαν τὰ τελειότερα πράγματα, ἐπανερχώμεθα εἰς τὰ πρῶτα, τὰ ἀτελῆ, οὔτε νὰ φυλάσσωμεν ἡμέρας, ἐποχὰς καὶ ἔτη, ἀλλὰ παντοῦ, ἂς ἀκολουθοῦμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν Ἐκκλησίαν, θέτοντας ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην. Διότι καὶ ἂν ἡ Ἐκκλησία διέπραττε σφάλμα, τὸ κατόρθωμα ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν χρόνων δὲν θὰ ἦταν τόσον μεγάλον, ὅσον τὸ ἔγκλημα ἀπὸ τὴν διαίρεσιν καὶ τὸ σχίσμα τοῦτο. Τώρα ἡ τήρησις τοῦ καιροῦ δι᾿ ἐμὲ δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν, ἀφοῦ οὔτε διὰ τὸν Θεὸν ἔχει, ὅπως ἀπεδείξαμεν. Ἄλλωστε καὶ εἰς τὸ θέμα αὐτὸ πολλὰς σκέψεις ἀφιέρωσα.

Μόνον ἕνα πρᾶγμα ζητῶ. Νὰ κάμνωμεν τὸ κάθε τι μὲ εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν. Καὶ ὅταν ἐμεῖς καὶ ὅλος ὁ λαὸς νηστεύομεν καὶ οἱ ἱερεῖς μας ἀναπέμπουν τὰς κοινὰς ἱκετηρίους εὐχὰς ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, **B** ἐσὺ νὰ μὴ παραμένῃς μεθυσμένος εἰς τὸ σπίτι σου. Πρέπει νὰ καταλάβῃς ὅτι αὐτὸ εἶναι διαβολικὴ ἐπενέργεια καὶ ὅτι τὰ ἁμαρτήματα δὲν εἶναι οὔτε ἕνα, οὔτε δύο, οὔτε τρία, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα. Σὲ ἀποκόπτει ἀπὸ τὸ ποίμνιον, σὲ προετοιμάζει νὰ μέμφεσαι τόσους Πατέρας, σὲ ἐμβάλλει εἰς φιλονεικίας, σὲ σπρώχνει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ σὲ καθιστᾷ πέτραν σκανδάλου εἰς τοὺς ἀδελφούς σου καὶ τοὺς ξένους. Πῶς λοιπὸν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ κατηγορήσωμεν ἐκείνους, ποὺ παραμένουν εἰς τὰ σπίτια τους, ὅταν ἐσὺ τρέχῃς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους; Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα. Ἐπίσης μεγάλη ζημία εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ καὶ ἔτσι, ἐσὺ δὲν ἀπολαμβάνῃς εἰς αὐτὰς τὰς νηστείας ποὺ ἀνεφέραμεν, οὔτε τὸν λόγον τῶν Γραφῶν, οὔτε τὰς συνάξεις, οὔτε τὴν εὐλογίαν καὶ τὰς κοινὰς προσευχάς. **C** ἀλλὰ μὲ πονηρὰν συνείδησιν περνᾷς ὅλον αὐτὸν τὸν χρόνον, διότι φοβεῖσαι καὶ τρέ-

μεις μή τυχόν ἀνακαλυφθῇ, σάν κάποιος ἀλλόφυλος καί ἀλλογενής. Πρέπει λοιπόν μέ παρρησίαν, μέ εὐχαρίστησιν καί εὐφροσύνην, μέ ὅλην τήν ἐλευθερίαν καί ἀπό κοινοῦ μέ ὁλόκληρον τήν Ἐκκλησίαν νά ἐπιτελοῦμεν ὅλα τά μυστήρια.

Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀνεγνώρισε τήν ὑποχρεωτικήν καί ἀκριβῆ τήρησιν τῶν καιρῶν. Ἀλλά ἐπειδή κατ' ἀρχήν ἐφάνηκε καλόν πρᾶγμα εἰς ὅλους τούς Πατέρας, πού ἦσαν διεσκορπισμένοι παντοῦ, νά συγκεντρωθοῦν καί νά ὁρίσουν αὐτήν τήν ἡμέραν, ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐκτιμᾷ τήν ἁρμονίαν παντοῦ καί ἀγαπᾷ τήν ὁμόνοιαν, ἀπεδέχθηκε τήν ἀπόφασιν. Ὅτι βέβαια εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον ἤ ἐμεῖς ἤ ἐσεῖς ἤ ὁποιοσδήποτε ἄλλος νά καθορίσῃ ἐπακριβῶς τήν ἡμέραν κατά τήν ὁποίαν ὁ Κύριος ἐτέλεσε τό μυστήριον, ἔχει ἀποδειχθῆ ἀρκετά ἱκανοποιητικά μέ ὅσα εἴπαμεν προηγουμένως. **D** Ἄς μή σκιαμαχοῦμεν λοιπόν καί ἄς μή ζημιώνωμεν τούς ἑαυτούς μας εἰς τά μεγάλα πράγματα μέ τό νά φιλονεικοῦμεν διά τά μηδαμινά. Διότι τό νά νηστεύωμεν αὐτήν ἤ τήν ἄλλην περίοδον δέν εἶναι ἔγκλημα. Ἔγκλημα εἶναι, καί μάλιστα ἀσυγχώρητον καί ἄξιον καταδίκης καί πρόξενον μεγάλης τιμωρίας, τό νά διαιροῦμεν τήν Ἐκκλησίαν, τό νά διαπληκτιζώμεθα καί ἐνσπείρωμεν τήν διχόνοιαν καί τό νά ἀποστεροῦμεν συνεχῶς τόν ἑαυτόν μας ἀπό τάς συνάξεις. Ἦταν δυνατόν λοιπόν νά εἴπω περισσότερα ἀπό ὅσα εἶπα, ἀλλά δι' ὅσους προσέχουν εἶναι ἀρκετά τά ὅσα ἔχουν λεχθῆ, δι' ὅσους ὅμως δέν προσέχουν, δέν θά ὠφελοῦσαν εἰς τίποτε, οὔτε καί ἄν λεχθοῦν περισσότερα ἀπό αὐτά. **E** Διά τοῦτο, ἀφοῦ κατακλείσωμεν ἐδῶ τόν λόγον, ἀπό κοινοῦ ἄς εὐχηθοῦμεν ὅλοι, νά ἐπιστρέψουν οἱ ἀδελφοί μας πλησίον μας, νά ἀσπασθοῦν τήν εἰρήνην, νά ἀποφύγουν τάς ἀνιαράς συζητήσεις καί ἀφοῦ γελοιοποιήσουν τήν μικρότητα τῶν αἰσθημάτων τους, νά σκεφθοῦν σοβαρώτερα καί νά ἀπελευθερωθοῦν ἀπό τήν τήρησιν τῶν ἡμερῶν. Καί ἔτσι ὅλοι μαζί μέ μίαν ψυχήν καί μέ ἕνα στόμα, ἄς δοξάζωμεν τόν Θεόν καί Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα καί ἡ δύναμις, τώρα καί πάντοτε καί εἰς ὅλους τούς αἰῶνας. Γένοιτο!

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

614 **A** Τοῦ ἰδίου κατά τῶν Ἰουδαίων. Εἰς τάς σάλπιγγας τοῦ Πάσχα αὐτῶν. Ἐξεφωνήθη εἰς τήν μεγάλην Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας.

1. Πάλιν οἱ ταλαίπωροι καί οἱ πιό δυστυχεῖς μεταξύ ὅλων τῶν ἀνθρώπων Ἰουδαῖοι πρόκειται νά κάμουν τάς νηστείας των, καί πάλιν παρίσταται ἀνάγκη νά προστατευθῇ τό ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ. Διότι καί οἱ ποιμένες, ὅσον δέν ὑπάρχει κίνδυνος κανενός θηρίου, ἀφήνουν παντελῶς ἐλεύθερα τά πρόβατα νά βόσκουν καί ἐκεῖνοι ξαπλωμένοι κάτω ἀπό κάποιαν βελανιδιάν ἤ πεύκην παίζουν τήν φλογέραν των. **B** Ὅταν ὅμως ἀντιληφθοῦν ἐπιδρομήν λύκων, γρήγορα, ἀφοῦ ρίψουν τήν φλογέραν κατά μέρος, ἁρπάζουν εἰς τά χέρια των τήν σφενδόνην καί ἀφοῦ ἀφήσουν τό μουσικόν ὄργανον ἐξοπλίζονται μέ ρόπαλα καί λίθους καί ἀφοῦ σταθοῦν μπροστά εἰς τό κοπάδι τῶν προβάτων καί κραυγάσουν δυνατά, καί ἐπί πολύ, απομακρύνουν πολλάς φοράς τό θηρίον μέ τήν φωνήν, πρίν ἀκόμη ἐκεῖνο ἐπιτεθῇ. Ἔτσι λοιπόν καί ἐμεῖς πού κατά τήν διάρκειαν τῶν προηγουμένων ἡμερῶν ἐντρυφούσαμεν εἰς τήν διήγησιν τῶν Γραφῶν, σάν εἰς κάποιο λιβάδι, δέν μᾶς ἀπησχόλησεν ὁ ἀγωνιστικός λόγος, διότι κανείς δέν μᾶς ἐνώχλησε. **C** Σήμερα ὅμως, ἐπειδή οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἀγριώτεροι ἀπό ὅλους τούς λύκους, πρόκειται νά προσεγγίσουν τά πρόβατά μας, εἶναι ἀνάγκη νά πυγμαχήσωμεν καί νά δώσωμεν μάχην, ὥστε κανένα ἀπό τά πρόβατά μας νά μή γίνῃ βορά τοῦ θηρίου. Καί μή ἀπορήσετε διότι ἐμεῖς ἀπό τώρα κιόλας ἐξοπλιζόμεθα καί λαμβάνομεν προστατευτικά μέτρα διά τάς ψυχάς σας, ἄν ἡ νηστεία των πρόκειται νά ἔλθῃ μετά δέκα ἤ καί περισσοτέρας ἡμέρας. Ἄλλωστε καί οἱ ἐργάται ἀπό τούς γεωργούς, ὅταν γειτονεύουν μέ χείμαρρον πού παρασύρει τά χωράφια των, δέν ἀναμένουν νά ἔλθῃ ἡ ἐποχή τοῦ χειμῶνος, ἀλλά πολύ πιό πρίν ἀπό τήν ἐποχήν αὐτήν καί τάς ὄχθας περιφράσσουν καί ἀναχώματα ὑψώνουν καί τάφρους ἀνοίγουν **D** καί μέ κάθε τρόπον προετοιμάζονται διά νά τόν ἀντιμετωπίσουν. Διότι, καθόσον ὁ χείμαρρος ἡσυχάζει καί εἶναι ἤπιος, εὐκολώτερον κάμνουν

τὰς ἐργασίας αὐτάς, ὅταν ὅμως αὐξάνουν καὶ μὲ πολλὴν ὁρμὴν τρέχουν τὰ ὕδατά του, δὲν εἶναι εὔκολον, ὅπως πρῶτα, νὰ τὸν πλησιάσουν. Διὰ τοῦτο μπροστὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον προλαμβάνουν τὰς πλημμύρας του μὲ τὸ νὰ ἐπινοοῦν κάθε ἀνασχετικὸν μέσον. Τὸ ἴδιον συνηθίζουν νὰ κάμνουν καὶ οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ναῦται καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ θερισταί. Πράγματι καὶ ἐκεῖνοι πρὶν ἀκόμη ἔλθη ἡ ὥρα τῆς μάχης καὶ τὸν θώρακα ἀποστιλβώνουν καὶ τὴν ἀσπίδα ἐπιθεωροῦν καὶ τὰ χαλινάρια ἑτοιμάζουν καὶ τὰ ἄλογα μὲ πολλὴν φροντίδα E ταΐζουν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα καλὰ τακτοποιοῦν. Καὶ οἱ ναῦται, προτοῦ καθελκύσουν τὸ σκάφος εἰς τὸ λιμάνι, καὶ τὴν καρίναν ἐπιδιορθώνουν καὶ τὰ τοιχώματα ἀνανεώνουν καὶ τὰ κουπιὰ λειαίνουν καὶ τὰ ἱστία ράπτουν καὶ ὅλην τὴν ἄλλην κατασκευὴν τοῦ πλοίου εὐπρεπίζουν. Ὁμοίως καὶ οἱ θερισταὶ πολλὰς ἡμέρας πρὶν ἀρχίση ὁ θερισμὸς καὶ τὸ δρεπάνι ἀκονίζουν καὶ τὸ ἁλώνι προετοιμάζουν καὶ τὰ βόδια καὶ τὸ ἁμάξι καὶ ὅσα ἄλλα χρησιμεύουν εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν θερισμόν. 617 A Καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδη κανεὶς νὰ κάμνουν τὰς ἑτοιμασίας τῶν ὑποθέσεών τους ἐγκαίρως, ὥστε ὅταν ἔλθη ὁ καιρός των μὲ εὐκολίαν νὰ ἐπιτελέσουν τὰ ἔργα των. Ὅλους αὐτοὺς λοιπὸν καὶ ἡμεῖς παίρνοντες σὰν παράδειγμα πρὸς μίμησιν, ἐγκαίρως ἀσφαλίζομεν τὰς ψυχάς σας μὲ τὸ νὰ σᾶς προτρέπωμεν νὰ ἀποφεύγετε τὴν ἀνίερον καὶ παράνομον αὐτὴν νηστείαν τῶν Ἰουδαίων. Μὴ μοῦ εἴπης ὅμως τοῦτο, πῶς νηστεύουν, ἀλλὰ δεῖξέ μου τὸ ἄλλο, ἂν κάμνουν τὴν νηστείαν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐφ' ὅσον ὅμως δὲν γίνεται τοῦτο, ἡ νηστεία των εἶναι περισσότερον ἐγκληματικὴ καὶ ἀπὸ τὴν μέθην. B Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάζωμεν μόνον αὐτὸ ποὺ πράττουν αὐτοί, ἀλλὰ νὰ ἀναζητῶμεν καὶ τὰ αἴτια τῶν πράξεών τους. Διότι ὅ,τι γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἂν ἀκόμη τοῦτο φαίνεται φαῦλον εἶναι ἀπὸ ὅλα τὸ ἄριστον. ὅ,τι δὲ γίνεται παρὰ τὴν θέλησίν του καὶ τὴν εὐαρέστησίν του, καὶ ἂν ἀκόμη θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἄριστον, εἶναι ἀπὸ ὅλα περισσότερον φαῦλον καὶ ἐγκληματικόν. Καὶ ἂν κάποιος φονεύση κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ φόνος αὐτὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ κάθε φιλανθρωπίαν, καὶ ἀντίθετα, ἂν κάποιος ἀπὸ λύπην καὶ φιλανθρωπίαν, ποὺ δὲν ἐπιδοκιμάζει ὁ Θεός, ἀποφύγη νὰ διαπράξη τὸν φόνον, ἡ φειδὼ αὐτὴ θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνη μιαρωτέρα ἀπὸ κάθε φόνον. Διότι δὲν εἶναι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων καλὴ ἢ κακή, ἀλλὰ αἱ ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖναι, ποὺ κάμνουν νὰ εἶναι καλὰ C καὶ φαῦλα τὰ ἴδια πράγματα.

2. Καὶ διὰ νὰ μάθης ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἄκουσε τὴν

ἑξῆς ἱστορίαν: Κάποτε ὁ Ἀχαάβ, ἀφοῦ συνέλαβε κάποιον βασιλέα τῶν Σύρων, ἔσωσε τὴν ζωήν του παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκτὸς τούτου τὸν ἐκάθισε πλησίον τοῦ θρόνου του καὶ τέλος μὲ πολλὰς τιμὰς τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιστρέψη εἰς τὴν πατρίδα του. Ἔπειτα, παρουσιάσθηκε κάποιος προφήτης καὶ εἶπεν εἰς κάποιον ἀπὸ τοὺς συντρόφους του: «Ἐν λόγῳ Κυρίου πάταξον δή με. Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ ἄνθρωπος πατάξαι αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἀνθ' ὧν οὐχ ὑπήκουσας τῆς φωνῆς Κυρίου, ἰδοὺ σὺ ἀποτρέχεις ἀπ' ἐμοῦ καὶ πατάξει σε ὁ λέων. Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ εὗρεν αὐτὸν ὁ λέων καὶ ἐπάταξεν αὐτόν. Καὶ εὑρίσκει ἄνθρωπον ἄλλον καὶ εἶπε· πάταξον δή με. Καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ συνέτριψεν αὐτὸν D καὶ κατεδήσατο τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ» (Γ' Βασ. 20, 35 - 38).

Τί πιὸ παράδοξον πρᾶγμα ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε νὰ συμβῆ: Αὐτὸς ποὺ ἐκτύπησε τὸν προφήτην ἐσώθη καὶ ἐκεῖνος ποὺ λυπήθηκε νὰ τὸν κτυπήση ἐτιμωρεῖτο, διὰ νὰ μάθης ὅτι ὅταν ὁ Θεὸς προστάξη δὲν πρέπει νὰ περιεργάζεται κανεὶς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ποὺ συμβαίνουν, ἀλλὰ μόνον νὰ πείθεται. Καὶ διὰ νὰ μὴ λυπηθῆ λοιπὸν ὁ πρῶτος τὸν προφήτην ἀπὸ σεβασμὸν δὲν τοῦ εἶπεν ἁπλῶς «πάταξόν με» ἀλλὰ «ἐν λόγῳ Κυρίου» δηλαδὴ ὁ Θεὸς ὑπρόσταξε καὶ μὴ ζητῆς νὰ μάθης τίποτε περισσότερον. Ὁ νομοθέτης εἶναι βασιλεύς, σεβάσου τὸ ἀξίωμά του καὶ ὑπάκουε μὲ ὅλην τὴν προθυμίαν, διότι αὐτὸς διατάσσει. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ὑπήκουσε καὶ ἀρνήθηκε, E διὰ τοῦτο καὶ ἐτιμωρήθηκε μὲ τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, διὰ νὰ γίνη ἔτσι μὲ τὸ πάθημά του παράδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ὑποχωροῦν καὶ νὰ πειθαρχοῦν εἰς ὅσα ὁ Θεὸς διατάσσει. Ἔπειτα, ἀφοῦ ὁ δεύτερος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὸν ἐκτύπησε καὶ τὸν ἐπλήγωσεν, αὐτὸς περιετύλιξε τὸ κεφάλι του μὲ δερμάτινον λωρὶ καὶ ἀπέκρυψε τὰ μάτια του καὶ ἔκαμεν ἀγνώριστον τὸν ἑαυτόν του. Διατί λοιπὸν ἔκαμε τὸ πρᾶγμα αὐτό; Ἐσκόπευε νὰ ἐλέγξη τὸν βασιλέα καὶ νὰ τὸν κατηγορήση, διότι ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως τῶν Σύρων. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ βασιλεὺς Ἀχαὰβ 618 A πάντοτε μὲ ἀπέχθειαν συμπεριεφέρετο πρὸς τοὺς προφήτας, καθότι ἀσεβής, διὰ νὰ μή, ἀφοῦ τὸν ἀναγνωρίση ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν, τὸν ἐκδιώξη, καὶ διὰ νὰ μὴ μὲ τὸ νὰ τὸν ἐκδιώξη, ἀποφύγη τὸν ἔλεγχον, ποὺ θὰ ὡδηγοῦσεν εἰς τὴν διόρθωσιν, ὁ προφήτης ἀποκρύπτει καὶ τὸ πρόσωπόν του καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πράγματος, ὥστε καὶ νὰ ὑπερισχύση κατὰ τὴν συνομιλίαν μὲ τὸν βασιλέα καὶ νὰ ἀποσπάση ἀπὸ αὐτὸν τὴν συγκατάθεσίν του δι' ὅσα ἐπιθυμοῦσε. Καθὼς λοιπὸν ὁ βασιλεὺς

διήρχετο, ἐφώναξε δυνατά πρός αὐτόν καί εἶπε· «Ὁ δοῦλός σου ἐξῆλθεν ἐπί τήν στρατιάν τοῦ πολέμου, καί ἰδού ἀνήρ εἰσήγαγεν ἄνδρα πρός με καί εἶπέ μοι· φύλαξόν μοι τοῦτον· καί ἔσται ἐάν ἐκπηδῶν ἐκπηδήσῃ, ἔσται ἡ ψυχή σου ἀντί τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἤ τάλαντον ἀργυρίου τίσῃ. Καί ἐγένετο ὡς ὁ δοῦλός σου περιεβλέψατο ὧδε καί ὧδε· καί ἰδού αὐτός οὐκ ἦν. Καί εἶπε πρός αὐτόν ὁ βασιλεύς τοῦ Ἰσραήλ· **B** Ἰδού σύ δικαστής παρ' ἐμοί ἐφόνευσας. Καί ἔσπευσε καί ἀφεῖλε τόν τελαμῶνα ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καί ἐπέγνω αὐτόν ὁ βασιλεύς Ἰσραήλ, ὅτι ἀπό τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν οὗτος· καί εἶπε πρός αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος, ὅτι ἐξαπέστειλας σύ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου· ἡ ψυχή σου ἀντί τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καί ὁ λαός σου ἀντί τοῦ λαοῦ αὐτοῦ» (Γ' Βασ. 20, 36 ἑξ.).

Βλέπεις λοιπόν πῶς ὄχι μόνον ὁ Θεός, ἀλλά καί οἱ ἄνθρωποι κρίνουν ὁμοίως, μέ τό νά προσέχουν ὄχι εἰς τήν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἰς τήν ἔκβασιν καί τά αἴτια; Νά λοιπόν καί ὁ βασιλεύς τοῦ λέγει· «Δικαστής σύ παρ' ἐμοί ἐφόνευσας». Εἶσαι φονεύς ἀνθρώπου, λέγει, διότι ἄφησας τόν ἐχθρόν νά φύγῃ. **C** Διά τοῦτο, βέβαια, καί ὁ προφήτης περιετύλιξε τό δερμάτινον λωρί εἰς τό κεφάλι του καί ἐξέφερε τήν ἀπόφασίν του σάν νά ἐπρόκειτο διά ξένην ὑπόθεσιν, ὥστε ὁ βασιλεύς νά ἐκφέρῃ τήν ἀπόφασιν του μέ κρίσιν ὀρθήν. Αὐτό λοιπόν καί ἔγινε. Ἀφοῦ ὁ βασιλεύς ἐξέφερε τήν καταδικαστικήν του ἀπόφασιν, ὁ προφήτης ἔβγαλεν ἀπό τό πρόσωπόν του τόν δερμάτινον ἐπίδεσμον καί εἶπεν· «Ὅτι ἐξαπέστειλας σύ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου καί ἡ ψυχή σου ἀντί τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καί ὁ λαός σου ἀντί τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». Εἶδες πόσον τιμωρήθηκε ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας καί ποίαν τιμωρίαν ὑπέμεινε λόγῳ τῆς συμπαθείας πού ἐκδηλώθηκεν εἰς ἀκατάλληλον καιρόν; Ὁ Φινεές λοιπόν, ὁ ὁποῖος εἰς μίαν στιγμήν διέπραξε δύο φόνους μέ τό νά φονεύσῃ ἕνα ἄνδρα καί μίαν γυναῖκα συγχρόνως, ἐτιμήθηκε μέ τό ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης. **D** Ἔτσι ὄχι μόνον δέν ἐμόλυνε μέ αἷμα τά χέρια του, ἀλλά καί τά ἐκαθάρισε καλύτερα. Ὅταν λοιπόν ἴδῃς αὐτόν μέν πού ἐκτύπησε τόν προφήτην νά σώζεται, ἐκεῖνον δέ πού ἀρνήθηκε νά τόν κτυπήσῃ νά χάνεται καί αὐτόν μέν πού τόν ἐλυπήθηκε νά τιμωρῆται καί ἐκεῖνον, πού δέν τόν ἐλυπήθηκε καί τόν ἐκτύπησε νά ἀμείβεται, ἐξέταζε παντοῦ καί πάντοτε πρίν ἀπό τήν φύσιν τῶν πραγμάτων τάς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ. Καί ἄν εὕρῃς κάτι τι νά γίνεται κατά τό θέλημά του, αὐτό νά τό ἀποδεχθῇς.

3. Ἄς ἐξετάσωμεν καί τήν ἰουδαϊκήν νηστείαν τώρα, κά-

μνοντας χρῆσιν τοῦ κανόνος τούτου. **E** Διότι ἐάν δέν σκοπεύωμεν νά κάμωμεν αὐτό, ἀλλ' ἐξετάζομεν μόνον τά πράγματα γυμνά καθ' ἑαυτά, ἀφοῦ τά φέρομεν ἐνώπιόν μας, ἡ σύγχυσις θά εἶναι μεγάλη καί ἡ ταραχή πολλή. Πράγματι καί οἱ λῃσταί καταμαστιγώνονται εἰς τά πλευρά καί οἱ τυμβωρύχοι καί οἱ ἀπατεῶνες, ἀλλά καί οἱ μάρτυρες τό ἴδιον παθαίνουν. Καί εἰς τήν μίαν καί εἰς τήν ἄλλην περίπτωσιν τά ἴδια πράγματα συμβαίνουν, ἀλλά ἡ πρόθεσις καί ἡ αἰτία μέ τήν ὁποίαν γίνονται δέν εἶναι ἡ ἰδία, καί διά τοῦτο μεταξύ αὐτῶν καί ἐκείνων ὑπάρχει μεγάλη διαφορά. Ὅπως λοιπόν εἰς τήν περίπτωσιν αὐτῶν δέν ἐξετάζομεν μόνον τούς βασανισμούς, ἀλλά πρίν ἀπό αὐτούς τήν σημασίαν καί τά κίνητρα ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων γίνονται οἱ βασανισμοί —διά τοῦτο δέ καί τούς μάρτυρας ἀγαπῶμεν, ὄχι διότι βασανίζονται, 619 **A** ἀλλ' ἐπειδή διά τόν Χριστόν βασανίζονται, καί τούς κακούργους ἀποστρεφόμεθα, ὄχι διότι τιμωροῦνται, ἀλλ' ἐπειδή διά τήν κακίαν των κολάζονται — ἔτσι νά κρίνῃς καί δι' ὅσα γίνονται ἐδῶ. Καί ἄν μέν ἴδῃς νά νηστεύουν διά τόν Θεόν, νά δεχθῇς τήν νηστείαν των, ἄν δέ ἴδῃς νά νηστεύουν παρά τήν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, νά τούς ἀποφεύγῃς καί νά τούς μισῇς πολύ περισσότερον ἀπό ὅσον τούς μεθύσους καί αὐτούς, πού ἐξ αἰτίας τῆς μέθης ἀσχημονοῦν, καί αὐτούς πού παίρνουν μέρος εἰς τάς εἰδωλολατρικάς πομπάς. Σχετικά μέ τήν νηστείαν αὐτήν δέν πρέπει νά ἐρευνοῦμεν τήν αἰτίαν μόνον, ἀλλά καί τόν τόπον καί τήν ἐποχήν, πού γίνεται. Προτοῦ ὅμως στρέψω τόν λόγον μου πρός τούς Ἰουδαίους, μέ πολλήν εὐχαρίστησιν θά ὁμιλήσω πρός τά μέλη μας, πού ἐνῷ νομίζουν ὅτι ἔχουν ταχθῆ μέ ἐμᾶς, ἐν τούτοις λατρεύουν τά ἰουδαϊκά καί προσπαθοῦν νά ἀμφισβητήσουν ὅλους τούς ἀγῶνας μας ἐναντίον τους. **B** Καί ὡς πρός τοῦτο ἐγώ νομίζω ὅτι αὐτοί ἀξίζουν μεγαλυτέρας καταδίκης ἀπό ἐκείνην πού ἀξίζουν οἱ Ἰουδαῖοι ὅλοι. Καί εἰς αὐτό θά συμφωνοῦσαν μαζί μας ὄχι μόνον οἱ σοφοί καί οἱ μυαλωμένοι ἀλλά καί αὐτοί πού διαθέτουν μικράν λογικήν καί ὀλίγην σκέψιν. Διότι δέν χρειάζονται σοφίσματα καί μακροσκελεῖς συλλογισμοί διά νά ἀποδείξωμεν αὐτό. Ἀρκεῖ μία ἁπλή ἐρώτησις διά νά τούς συλλάβῃ ὁ ἐρωτῶν ἀπό τήν ἀπάντησίν των.

Τί λοιπόν; Θά ἐρωτήσω τόν καθένα ἀπό αὐτούς πού πάσχουν ἀπό τήν ἰουδαϊκήν νόσον· εἶσαι χριστιανός; Διά ποῖον λόγον λοιπόν δεικνύεις ζῆλον διά τά ἰουδαϊκά πράγματα; Μήπως εἶσαι Ἰουδαῖος; Τότε διατί λοιπόν ἐνοχλεῖς τήν Ἐκκλησίαν; **C** Δέν σκέπτεται περσικά ὁ Πέρσης καί δέν ἐνδιαφέρεται διά τά δικά του πράγματα ὁ βάρβαρος; Ὁ κάτοικος τῶν χωρῶν τῆς ρωμαϊκῆς αὐ-

ριαρχίας δὲν ζῇ σύμφωνα μὲ τὸ πολίτευμά μας; Πές μου, ἂν κάποιος, ποὺ κατοικεῖ εἰς τὰ μέρη μας, συλληφθῇ νὰ φρονῇ ὅ,τι καὶ ἐκεῖνος δὲν τιμωρεῖται ἀμέσως, χωρὶς νὰ λογοδοτήσῃ καὶ νὰ ἐξετασθῇ, ἂν καὶ θὰ εἶχε πολλὰς δικαιολογίας νὰ ἐπικαλεσθῇ; Καὶ ἂν κάποιος μεταξὺ τῶν βαρβάρων φανῇ ὅτι συμμορφώνεται μὲ τοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους δὲν θὰ πάθῃ πάλιν τὰ ἴδια; Πῶς λοιπὸν ἐσὺ ἔχεις τὴν ἀπαίτησιν νὰ σωθῇς τὴν στιγμήν, ποὺ φεύγεις ἀπὸ τὰς τάξεις μας καὶ πηγαίνεις εἰς τὸ παράνομον πολίτευμα τῶν Ἰουδαίων; D Μήπως εἶναι μικρὰ ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα εἰς ἡμᾶς καὶ ἐκείνους; Μήπως ἡ ἀμφισβήτησις γίνεται διὰ μικρὰ πράγματα, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα; Διατί ἀναμιγνύεις αὐτὰ ποὺ δὲν ἐπιδέχονται ἀνάμιξιν; Ἐκεῖνοι ἐσταύρωσαν τὸν Χριστόν, τὸν ὁποῖον ἐσὺ προσκυνεῖς. Βλέπεις ποία εἶναι ἡ διαφορά μας; Πῶς λοιπὸν ἐσύ, ὁ ὁποῖος διατείνεσαι ὅτι προσκυνεῖς τὸν ἐσταυρωμένον, σπεύδεις πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν ἐφόνευσαν; Μήπως εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος ποὺ εἰσάγω τὸν νόμον αὐτὸν διὰ τὰ ἐγκλήματα αὐτὰ καὶ τὸ εἶδος τῆς κατηγορίας; Δὲν χρησιμοποιεῖ καὶ ἡ Γραφὴ σχετικὰ μὲ αὐτοὺς τὸν ἴδιον τρόπον κατηγορίας; Ἄκουσε τί πρὸς τοὺς ἰδίους λέγει ὁ Ἱερεμίας· «Ἀπέλθετε εἰς Κηδὰρ καὶ ἴδετε· ἀποστείλατε εἰς τὰς νήσους Χεττιεὶμ καὶ γνῶτε εἰ γέγονε τοιαῦτα». E Ποῖα εἶναι αὐτά; «Εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ Θεοί· ὑμεῖς δὲ ἠλλάξασθε τὴν δόξαν ὑμῶν ἐξ ἧς οὐκ ὠφεληθήσεσθε» (Ἱερ. 2, 10 - 11). Δὲν εἶπεν, ἀλλάξατε τὸν Θεόν σας, ἀλλὰ τὴν δόξαν σας. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς: Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, λέγει, ἂν καὶ προσκυνοῦν τὰ εἴδωλα καὶ λατρεύουν τοὺς δαίμονας, ἔχουν τόσον σταθερὰν συνείδησιν εἰς τὴν πλάνην των, ὥστε δὲν θὰ προτιμοῦσαν νὰ ἐγκαταλείψουν αὐτὴν καὶ νὰ μεταπηδήσουν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἐσεῖς ὅμως, ἐνῷ προσκυνεῖτε τὸν ἀληθινὸν Θεόν, 620 A ἀφήσατε τὴν πατρικὴν πίστιν καὶ ἐδραπετεύσατε πρὸς τὰ ξένα σεβάσματα καὶ δὲν ἐπεδείξατε τοὐλάχιστον τόσην σταθερότητα εἰς τὴν ἀλήθειαν ὅσην ἐκεῖνοι εἰς τὴν πλάνην των. Διὰ τοῦτο λέγει· «εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσι Θεοί· ὑμεῖς δὲ ἠλλάξασθε τὴν δόξαν ὑμῶν, ἐξ ἧς οὐκ ὠφεληθήσεσθε». Δὲν εἶπεν «ἠλλάξασθε τὸν Θεὸν ὑμῶν», διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀλλοιώνεται, ἀλλὰ «ἠλλάξασθε τὴν δόξαν ὑμῶν». Μήπως ἀδικήσατε ἐμένα, λέγει, μήπως ἐπροξενήσατε εἰς ἐμένα ζημίαν; Ἐσεῖς ἀτιμασθήκατε, δὲν ἐμειώσατε τὴν δόξαν μου, ἀλλὰ τὴν δόξαν σας. Ἐπιτρέψατέ μου λοιπὸν B νὰ εἴπω τὸ ἴδιον καὶ πρὸς τοὺς δικούς μας, ἐὰν βέβαια πρέπει ν' ἀποκαλῶ δικούς μας αὐτούς, ποὺ φρονοῦν τὰ ἰουδαϊκά.

Πηγαίνετε εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ προσέξατε ἂν οἱ Ἰουδαῖοι ἔχουν ἀλλάξει τὴν νηστείαν των, ἂν ἐνήστευσαν τὸ Πάσχα μαζί μας, ἂν ἔφαγαν κάποτε τὴν ἡμέραν αὐτήν. Καὶ θὰ ἰδῆτε πὼς αὐτὴ δὲν εἶναι νηστεία, ἀλλὰ παρανομία καὶ ἁμαρτία καὶ ἀσέβεια. Παρὰ ταῦτα ὅμως δὲν τὴν ἄλλαξαν. Ἐσεῖς ὅμως ἔχετε ἀλλάξει τὴν πίστιν σας, ἀλλὰ δὲν θὰ ὠφεληθῆτε μὲ τὴν ἀλλαγὴν αὐτήν, καὶ ἐλιποτακτήσατε πρὸς τὰ σεβάσματα τῶν Ἰουδαίων. Πότε αὐτοὶ ἐνήστευσαν τὸ Πάσχα; Πότε ἑώρτασαν μαζί μας κάποιαν ἑορτὴν τῶν μαρτύρων μας; Πότε ἐπῆραν μέρος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων μαζί μας; C Ἐκεῖνοι δὲν ἔρχονται πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐσεῖς τρέχετε πρὸς τὴν παρανομίαν; Καὶ ὅταν λέγω παρανομίαν, ἐννοῶ κάτι ποὺ δὲν γίνεται εἰς τὸν καιρὸν ποὺ ἁρμόζει. Ὑπῆρξε κάποτε καιρὸς ὁπότε ἔπρεπε νὰ τηροῦν αὐτά, ἀλλὰ τώρα δὲν ὑπάρχει. Δι' αὐτὸ ὅ,τι κάποτε ἦταν νόμιμον τώρα εἶναι παράνομον.

4. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ εἴπω εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ προφήτου Ἠλία. Διότι καὶ ἐκεῖνος μὲ τὸ νὰ βλέπῃ τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἀσεβοῦν καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ ἔχουν ἐστραμμένην τὴν προσοχήν των εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἄλλοτε νὰ λατρεύουν εἴδωλα, νά πῶς τοὺς ὁμιλεῖ· «Ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; Εἰ ἔστι Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν μεθ' ὑμῶν, δεῦτε καὶ πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ, εἰ δὲ ὁ Βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ» (Γ' Βασιλ. 18, 21). D Καὶ ἐγὼ λέγω τὸ ἴδιον τώρα πρὸς τοὺς δικούς μας. Ἐὰν νομίζετε ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμὸς εἶναι ἀλήθεια, τότε διατί ἐνοχλεῖτε τὴν Ἐκκλησίαν; Ἐὰν ὅμως ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀλήθεια, ὅπως καὶ εἶναι, τότε μείνατε καὶ ἀκολουθήσατέ τον. Πές μου, μετέχεις εἰς τὰ μυστήρια, προσκυνεῖς τὸν Χριστὸν σὰν Χριστιανός, ἀπ' αὐτὸν ζητᾷς νὰ λάβῃς τὰ ἀγαθά, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ συνεορτάζεις μὲ τοὺς ἐχθρούς του; Ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μὲ ποῖον φρόνημα εἰσέρχεσαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; Δι' αὐτοὺς λοιπόν, οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι ἔχουν τὸ ἴδιον μὲ ἡμᾶς φρόνημα καὶ ποὺ ἐπιδεικνύουν ζῆλον διὰ τὰ ἰουδαϊκά, ἀρκεῖ ὁ λόγος αὐτός. Ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ νὰ ἀπευθυνθῶ καὶ πρὸς ἐκείνους, E ἐπιτρέψατέ μου νὰ ὁμιλήσω ἐκτενέστερα καὶ νὰ δείξω ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, μὲ τὸ νὰ νηστεύουν τώρα, ἀτιμάζουν τὸν νόμον καὶ καταπατοῦν τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ νὰ ἐνεργοῦν πάντοτε ἀντίθετα πρὸς τὸ θέλημά του. Ὅταν ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ νηστεύουν, αὐτοὶ ἔτρωγαν ὑπερβολικὰ καὶ ἐπάχυναν, καὶ ὅταν ὁ Θεὸς ἐπιθυμοῦσε νὰ μὴ νηστεύουν, αὐτοὶ τότε ἡμιλλῶντο νὰ τηροῦν νηστείαν. Ὅταν ἤθελε νὰ τοῦ προσφέρουν θυσίαν, αὐτοὶ τότε ἔτρεχαν πίσω ἀπὸ τὰ εἴδωλα, καὶ ὅταν δὲν ἐπιθυμοῦσε τὰς ἑορτάς των μὲ πολλὴν σπουδὴν ἐφρόντιζαν νὰ ἑορτάζουν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Στέφανος

τοὺς ἔλεγε· «Ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε» (Πράξ. 7, 51). 621 A Ἕνα πρᾶγμα μόνον σᾶς ἔχει ἀπασχολήσει, λέγει, τὸ πῶς νὰ ἐνεργῆτε ἀντίθετα πρὸς ὅσα ὁ Θεὸς διατάσσει. Καθὼς ἀκριβῶς καὶ τώρα κάμνουν. Ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερόν; Ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν νόμον. Διότι σχετικὰ μὲ τὰς ἰουδαϊκὰς ἑορτὰς ὁ νόμος δὲν ὥρισε νὰ τηροῦν μόνον τὸν καιρὸν ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον, ὅπου θὰ γίνωνται. Πράγματι ὅταν ὁμιλῇ πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα κάπως ἔτσι ἐκφράζεται· «Οὐ δυνήσεσθε ποιεῖν τὸ Πάσχα ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πόλεων ὧν Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι» (Δευτ. 16, 5· 6). Ἀλλ' ὅπως ὁρίζει νὰ τελῆται τὸ Πάσχα κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ πρώτου μηνὸς (Νισάν), ἔτσι ὁρίζει καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ὡς τόπον ἑορτασμοῦ. Ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς καθώρισε τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, ὅπου ἔπρεπε νὰ τελῆται μὲ τὸ νὰ ὁρίσῃ νὰ ἑορτάζεται αὐτὴ μετὰ ἑπτὰ ἑβδομάδας καὶ σχετικὰ μὲ αὐτὸ δὲν παρέλειψε νὰ προσθέσῃ ὅτι B «ἐν τῷ τόπῳ ᾧ ἂν ἐκλέξηται Κύριος ὁ Θεός σου» (Δευτ. 12, 11). Τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας.

Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο αὐτά, δηλαδὴ ὁ καιρὸς καὶ ὁ τόπος, εἶναι ἀναγκαιότερον νὰ τηρῆται, ὅταν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φυλάσσωνται καὶ τὰ δύο μαζί. Ποῖον ἀπὸ τὰ δύο; Πρέπει νὰ ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὸν τόπον καὶ νὰ φυλάξωμεν τὸν καιρὸν ἢ νὰ περιφρονήσωμεν τὸν καιρὸν καὶ νὰ τηρήσωμεν τὸν τόπον; Αὐτὸ ποὺ λέγω, σημαίνει τὸ ἑξῆς: Ὁ νόμος ὥρισε νὰ γίνεται τὸ Πάσχα κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα καὶ μέσα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, δηλαδὴ εἰς καιρὸν καὶ τόπον καθωρισμένον. Ἂς ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι δύο ἄνθρωποι ἐπιτελοῦν τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, καὶ ὁ μὲν ἕνας ἂς παραβῇ τὴν τήρησιν τοῦ τόπου καὶ ἂς φυλάξῃ τὸν καιρόν, ὁ δὲ ἄλλος ἂς τηρήσῃ μὲν τὸν τόπον, ἂς παραβῇ δὲ τὸν καιρόν. Καὶ ἂς ἑορτάσῃ αὐτός, ποὺ τηρεῖ τὸν καιρὸν καὶ παραβαίνει τὸν τόπον, τὸ Πάσχα εἰς τὸν πρῶτον μῆνα καὶ εἰς τόπον, C ποὺ κεῖται ἔξω καὶ μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ αὐτὸς ποὺ τηρεῖ τὸν τόπον καὶ παραβαίνει τὸν καιρόν, ἂς ἑορτάσῃ τὸ Πάσχα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὄχι ὅμως κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα, ἀλλὰ κατὰ τὸν δεύτερον. Ἔπειτα, ἂς ἴδωμεν ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς κατηγορεῖται καὶ ποῖος ἐπαινεῖται, αὐτὸς ποὺ παρέβη τὸν καιρὸν καὶ ἐτέλεσε τὸ Πάσχα εἰς τὸν καθωρισμένον τόπον, ἢ αὐτὸς ποὺ ἐγκατέλειψε τὸν τόπον καὶ ἐφύλαξε τὸν καιρόν; Διότι ἂν αὐτὸς μέν, ποὺ παρέβη τὸν καιρὸν διὰ νὰ τελέσῃ τὸ Πάσχα μέσα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, φανῇ ὅτι εἶναι ἄξιος παραδοχῆς, αὐτὸς δέ, ποὺ τὸν μὲν καιρὸν ἐφύλαξε, τὸν δὲ τόπον παρέλειψε νὰ τηρήσῃ, φανῇ ἄξιος ἐγκλημάτων καὶ

κατηγορίας, ὡς παραβάτης, D εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι καὶ αὐτοὶ παρανομοῦν, ποὺ τελοῦν τὸ Πάσχα εἰς τὸν καθωρισμένον τόπον, ἔστω καὶ ἂν ἰσχυρίζωνται ἐπίμονα ὅτι τηροῦν τὸν καιρόν. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν αὐτὸ θὰ ἀποδειχθῇ; Ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Μωϋσῆν. Ἀφοῦ μερικοὶ ἄνθρωποι ἑώρτασαν ἔξω ἀπὸ τὴν κοινότητα τὸ Πάσχα, προσῆλθαν ἔπειτα, λέγει, εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ τοῦ λέγουν· «ἡμεῖς ἀκάθαρτοί ἐσμεν ἐπὶ ψυχῇ ἀνθρώπου· μὴ ὑστερήσωμεν προσενεγκεῖν τὸ δῶρον Κυρίου κατὰ καιρὸν αὐτοῦ ἐν μέσῳ υἱῶν Ἰσραήλ; Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς Μωυσῆς· στῆτε αὐτοῦ καὶ ἀκούσομαι τί ἐντελεῖται Κύριος περὶ ὑμῶν. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ λέγων· ἄνθρωπος, E ὃς ἐὰν γένηται ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀνθρώπου ἢ ἐν ὁδῷ μακρᾷ ἢ ἐν ὑμῖν, ἐν ταῖς γενεαῖς ὑμῶν, ποιήσει τὸ Πάσχα ἐν τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ» (Ἀριθ. 9, 7 - 11). Καὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ ὅτι, ἐὰν κάποιος εὑρεθῇ, λέγει, εἰς ταξείδιον κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα, ἂς μὴ ἑορτάσῃ τὸ Πάσχα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, ἀλλ' ἂς τελέσῃ τὸ Πάσχα κατὰ τὸν δεύτερον μῆνα, ἀφοῦ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Ἂς παραβῇ δηλαδὴ τὸν καιρόν, διὰ νὰ μὴ παραβῇ τὴν τήρησιν τοῦ τόπου, μὲ τὸ νὰ τελέσῃ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν τὸ Πάσχα. Ἀπὸ τοῦτο ἀπέδειξεν ὅτι ἡ τήρησις τοῦ τόπου εἶναι πιὸ ἀναγκαία ἀπὸ τὴν τήρησιν τοῦ καιροῦ.

Τί λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀπαντήσουν ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἑορτάζουν τὸ Πάσχα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν των; 622 A Διότι ἀφοῦ παραβαίνουν ἐκεῖνο ποὺ εἶναι περισσότερον ἀναγκαῖον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς δικαιώσῃ ἡ τήρησις τοῦ μικροτέρου. Ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη μυρίας φορὰς νομίζουν ὅτι δὲν παραβαίνουν τὴν τήρησιν τοῦ καιροῦ, διαπράττουν τὴν ἐσχάτην παρανομίαν. Καὶ τοῦτο δὲν ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς προφήτας. Διότι ὅταν ἐκεῖνοι παρουσιάζωνται νὰ μὴ θυσιάζουν, νὰ μὴ τραγουδοῦν ᾆσμα εἰς ξένην πατρίδα, μήτε νὰ τηροῦν κάποιαν παρομοίαν νηστείαν, τότε ποίαν δικαιολογίαν ἠμποροῦν νὰ ἐπικαλεσθοῦν αὐτοί; Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ἔζοῦσαν μὲ τὴν προσδοκίαν νὰ ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ τοῦ πολιτεύματός των, ἀλλ' ὅμως ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν νόμον καὶ ἐτηροῦσαν τὰς διατάξεις του, διότι αὐτὸ ἀπαιτοῦσεν ὁ νόμος. Αὐτοὶ δὲ ἂν καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν ἐλπίδα B ὅτι θὰ ἐπανεύρουν τὸ παλαιὸν πολίτευμά τους (εἰς ποῖον ἄλλωστε ἀπὸ τοὺς προφήτας των ἠμποροῦν νὰ τὸ βασίσουν αὐτό), παρὰ ταῦτα οὔτε ἔτσι ἡσυχάζουν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὑπῆρχε κάποια δυνατότης νὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ προσδοκίαι των, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ ἔπρεπε νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἁγίους ἐκείνους καὶ νὰ μὴ νηστεύουν, μήτε νὰ πράττουν τίποτε ἄλλο παρό-

μοιον.

5. Ἐπειδὴ δὲ τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔκαμαν ἐκεῖνοι, ἄκουσε τί ἀπαντοῦσαν εἰς αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἐρωτοῦσαν. Ὅταν οἱ βάρβαροι τοὺς ἐξεβίαζαν καὶ τοὺς ἠνάγκαζαν νὰ παίξουν τὰ μουσικά των ὄργανα μὲ τὸ νὰ τοὺς λέγουν· «Ἄσατε ἡμῖν τὴν ᾠδὴν Κυρίου»· C ἐκεῖνοι ἐπειδὴ ἐγνώριζαν πολὺ καλὰ τὸν νόμον, ποὺ δὲν ἐπέτρεπε νὰ κάμνουν αὐτὰ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν των, ἀπαντοῦσαν· «Πῶς ᾄσομεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;» (Ψαλμ. 136, 3 - 4). Ἐπίσης καὶ οἱ τρεῖς νέοι, ποὺ ἦταν αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἔλεγαν· «οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἄρχων καὶ προφήτης, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου καὶ εὑρεῖν ἔλεος» (Δαν. 3, 38). Ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἐκεῖ πολὺς τόπος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ὁ ναός, παρέμεναν χωρὶς νὰ τελοῦν θυσίας. Καὶ πάλιν ὁ Θεὸς μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτου Ζαχαρίου ἔλεγεν εἰς ἄλλους· «μὴ νηστείαν νενηστεύκατέ μοι ἔτη ἑβδομήκοντα;» (Ζαχ. 7, 5) καὶ ἐννοοῦσε τὰ χρόνια τῆς αἰχμαλωσίας. D Πῶς λοιπὸν τώρα σὺ νηστεύεις, πές μου, ἐνῷ οἱ πρόγονοί σου οὔτε ἐθυσίαζαν, οὔτε ἐνήστευαν, οὔτε ἑώρταζαν; Ὅτι δὲ οὔτε τὸ Πάσχα ἑώρταζαν, γίνεται φανερὸν πολὺ καλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ. Ὅπου δὲν ὑπῆρχε θυσία, οὔτε ἑορτὴ ἐγίνετο, ἐπειδὴ ἔπρεπε ὅλα ἔτσι νὰ ἐπιτελοῦνται. Καὶ διὰ νὰ προσφέρωμεν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἰδίου τοῦ πράγματος, ἄκουσε τί λέγει ὁ Δανιήλ· «ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἤμην ἐγὼ Δανιὴλ πενθῶν, τρεῖς ἑβδομάδας ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ οἶνος καὶ κρέας οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου καὶ ἄλειμμα οὐκ ἠλειψάμην ἐν ταῖς ἑβδομάσιν ἐκείναις. Καὶ ἐγένοντο ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι ἡμέρᾳ τοῦ πρώτου μηνός, εἶδον τὴν ὅρασιν» (Δαν. 10, 2 - 4). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο προσέξατέ με μὲ μεγαλυτέραν προσοχήν, διότι ἀπὸ αὐτὰ γίνεται φανερὸν ὅτι δὲν ἑώρτασαν τὸ Πάσχα οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ τὸ πῶς, θὰ σᾶς τὸ ἐξηγήσω ἐγώ.

Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ νηστεύουν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀζύμων. Καὶ ὁ Δανιὴλ ὁ ἴδιος ἐπὶ εἴκοσι καὶ μίαν ἡμέρας δὲν ἔφαγε καθόλου. Καὶ ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ εἰκοσιμία ἡμέραι συνέπεσαν μὲ τὰς ἡμέρας τῶν ἀζύμων; Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπεν ὅτι «τετάρτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ πρώτου μηνός», ἂν καὶ τὸ Πάσχα, βέβαια, λήγει 623 A τὴν 21ην τοῦ μηνὸς αὐτοῦ. Διότι, ἀφοῦ ἤρχισαν ἀπὸ τὴν 14ην τοῦ πρώτου μηνὸς καὶ ἑώρτασαν ἔπειτα ἑπτὰ ἡμέρας, τελείωνε τὴν 21ην. Ἀλλ' ὅμως αὐτὸς συνέχισε τὴν νηστείαν καὶ μετὰ τὸ Πάσχα. Διότι, ἀφοῦ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ πρώτου μηνὸς καὶ συνεπλήρωσεν ἔπειτα 21 ἡμέρας, ἐπροσπέρασε τὴν 14ην καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴν ἄλλας δέκα ἡμέρας ἀκό-

μη. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι βέβηλοι καὶ μιαροὶ αὐτοί, ποὺ πράττουν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ φιλονεικίαν καὶ ἐριστικὴν διάθεσιν, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι τίποτε παρόμοιον ἀπὸ τὰ νόμιμα δὲν ἐφύλαξαν εἰς ξένην πατρίδα; Καὶ ἐὰν μὲν αὐτοὶ ποὺ λέγουν καὶ πράττουν αὐτὰ ἦταν κάποιοι ἀδιάφοροι καὶ ἀνευλαβεῖς, ἴσως θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι τὸ νὰ μὴ τηροῦν τὰς διατάξεις τοῦ νόμου εἶναι ἴδιον τῆς ἀδιαφορίας, B ἐὰν ὅμως ἦταν φιλόθεοι καὶ εὐλαβεῖς καὶ ἐπρόσφεραν τὴν ζωήν των εἰς αὐτά, ποὺ εὐαρεστεῖται ὁ Θεός, εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ νὰ μὴ τηρήσουν τὸν νόμον δὲν τὸ ἔκαμαν ἀπὸ ἀδιαφορίαν ἀλλὰ ἀπὸ πεποίθησιν εἰς αὐτὸν τὸν νόμον, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκτελοῦν τὰς θρησκευτικὰς ὑποχρεώσεις ἔξω ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ ἀπὸ τοῦτο ἔχει προκύψει ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο πιὸ σπουδαῖον, ὅτι ἡ τότε θρησκευτικὴ ζωὴ ὡς ἐκ περισσοῦ ἀπαιτοῦσε τὴν τήρησιν θυσιῶν, σαββάτων, νουμηνιῶν καὶ πολλῶν ἄλλων παρομοίων πραγμάτων καὶ ὅτι οὔτε ἐὰν ἐφυλάσσοντο ἦταν δυνατὸν νὰ συντελέσουν C κατά τι εἰς τὴν ἀρετήν, οὔτε ἐὰν παρεμερίζοντο εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλουν τὸν φαῦλον εἰς σπουδαῖον ἢ νὰ μειώσουν κάτι ἀπὸ τὴν ἁγιότητα, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχήν. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ μὲ τὴν ζωήν των ἐπέδειξαν εἰς τὴν γῆν βίον ἐφάμιλλον πρὸς τὸν βίον τῶν ἀγγέλων, χωρὶς νὰ ἐπιτελέσουν τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά, δηλαδὴ χωρὶς νὰ προσφέρουν θυσίαν, νὰ τηρήσουν ἑορτήν, νὰ ἐπιδείξουν ἀνάλογον νηστείαν, τόσον πολὺ ἤρεσαν εἰς τὸν Θεόν, ὥστε νὰ ὑπερισχύσουν καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς φύσεως καὶ νὰ προσελκύσουν ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην πρὸς τὴν Θεογνωσίαν μὲ τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς αὐτούς. Διότι, τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν Δανιήλ; Τί μὲ τοὺς τρεῖς νέους, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ προκαταβολικὰ ἔλαβαν τὸ πιὸ σπουδαῖον ἀπὸ τὰ εὐαγγελικὰ παραγγέλματα, τὸν ὁδηγὸν ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἔμπρακτα πλέον τὸ ἀπέδειξαν; D Διότι λέγει· «Μείζονα ταύτης ἀγάπην, οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ θῇ» (Ἰω. 15, 13). Ἐκεῖνοι ὅμως ἐθυσίασαν τὴν ζωήν των διὰ τὸν Θεόν. Καὶ δὲν εἶναι διὰ τοῦτο μόνον ἀξιοθαύμαστοι, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἔπραξαν αὐτὸ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ λάβουν μισθόν. Διὰ τοῦτο ἔλεγαν ὅτι· «ἔστι Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ δυνατὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς· καὶ ἐὰν μή, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν» (Δαν. 3, 17). Μᾶς ἀρκεῖ, λέγει, ὁ μισθὸς τὸ ὅτι πεθαίνομεν διὰ τὸν Θεόν. Καὶ χωρὶς νὰ τηρήσουν τίποτε ἀπὸ τὰ καθιερωμένα E κατώρθωσαν αὐτὰ καὶ ἐπέδειξαν τόσην μεγάλην ἀρετήν.

6. Καὶ διατί, λέγει, ὁ Θεὸς ὥρισεν αὐτά, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ γίνωνται; Καὶ ἐὰν ἤθελε νὰ τηροῦνται διατί κατέστρεψε τὴν πόλιν

σου; Διαφορετικὰ αὐτὸς ὤφειλε νὰ κάμῃ δύο πράγματα. Ἐφ' ὅσον ἤθελε νὰ διατηροῦνται αὐτά, ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ διατάξῃ νὰ γίνεται ἡ θυσία εἰς ἕνα τόπον, ἀφοῦ ἐσκόπευε νὰ σᾶς διασκορπίσῃ εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, 624 A ἢ ἐφ' ὅσον ἤθελε νὰ ἐπιτελῆτε ἐκεῖ τὴν θυσίαν ἐκεῖ, δὲν ἔπρεπε νὰ σᾶς διασκορπίσῃ εἰς κάθε σημεῖον τῆς οἰκουμένης καὶ νὰ καταστήσῃ ἀπλησίαστον τὴν πόλιν ἐκείνην, ὅπου ἔπρεπε νὰ προσφέρεται ἡ θυσία. Τί συμβαίνει λοιπόν; Ἀντιμάχεται τὸν ἑαυτόν του, λέγει, μὲ τὸ νὰ διατάσσῃ, ἀπὸ τὴν μίαν, νὰ γίνεται ἡ θυσία εἰς ἕνα τόπον, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην, νὰ ἀποκλείῃ τὸν τόπον ἐκεῖνον; Καθόλου· εἶναι μάλιστα πάρα πολὺ σύμφωνος μὲ τὸν ἑαυτόν του. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς δὲν ἤθελε νὰ σᾶς δώσῃ τὰς θυσίας. Καὶ δι' αὐτὸ ποὺ λέγω προσκομίζω μάρτυρα τὸν ἴδιον τὸν προφήτην, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἑξῆς· «ἀκούσατε λόγον Κυρίου, ἄρχοντες Σοδόμων· προσέχετε νόμον Θεοῦ ὑμῶν, λαὸς Γομόρρας» (Ἡσ. 1, 10). Καὶ ἐδῶ δὲν διαλέγεται πρὸς τοὺς Σοδομίτας ἢ τοὺς κατοίκους τῶν Γομόρρων, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. B Τοὺς ὀνομάζει δὲ ἔτσι, ἐπειδὴ μὲ τὴν μίμησιν τῆς κακίας των ἔγιναν συγγενεῖς μὲ ἐκείνους. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον λοιπὸν τοὺς ὀνομάζει καὶ σκύλους καὶ ἵππους θηλυμανεῖς, ὄχι διότι ἔχουν μεταπέσει εἰς τὴν φύσιν τῶν ζώων αὐτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπεδίωκαν τὴν λαγνείαν των (Ἡσ. 56, 11· Ἱερ. 5, 8). «Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; Λέγει Κύριος» (Ἡσ. 1, 11). Οἱ κάτοικοι δὲ τῶν Σοδόμων οὐδέποτε παρουσιάσθηκαν νὰ προσφέρουν θυσίαν εἰς τὸν Θεόν. Συνεπῶς οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται ὁ προφητικὸς λόγος, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀποκαλεῖ μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ C διὰ τὴν αἰτίαν ποὺ εἶπα. «Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; Λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν· καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι· οὐδὲ ἐὰν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα πάντα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;» (Ἡσ. 1, 11).

Ἤκουσες τὴν ὁλοκάθαρην φωνὴν τοῦ προφήτου νὰ λέγῃ ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς δὲν ἐζητοῦσεν ἀπὸ σᾶς αὐτά; Διότι ἐὰν τὰ ἀπαιτοῦσε θὰ ὡδηγοῦσεν εἰς τὸ καθεστὼς αὐτὸ καὶ ὅλους τοὺς παλαιούς, ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ αὐτούς. Πῶς λοιπὸν τώρα, λέγει, ἐπέτρεψαν; Ἀπὸ συγκατάβασιν εἰς τὴν ἀσθένειάν σας. Καὶ ὅπως ὁ ἰατρός, ποὺ παρακολουθεῖ κάποιον ἄνθρωπον, D ὁ ὁποῖος ἔχει ὑψηλὸν πυρετὸν καὶ εἶναι δύστροπος καὶ ἀνυπόμονος καὶ ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ πιῇ κρύο νερὸ καὶ ἀπειλεῖ, ἐὰν δὲν τοῦ δώσουν, νὰ κρεμασθῇ ἢ νὰ κατακρημνισθῇ, θέλων νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον κακόν, ὑποχωρεῖ εἰς τὸ μικρότερον, προκειμένου νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὸν βίαιον θάνατον, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐνήργησεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν

Ἰουδαίων. Ὅταν τοὺς εἶδε νὰ κάμνουν σὰν τρελλοί, νὰ στενοχωροῦνται, νὰ θέλουν θυσίας, νὰ εἶναι ἕτοιμοι, ἐὰν δὲν τὰς λάβουν, νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ νὰ δραπετεύσουν εἰς τὰ εἴδωλα, καὶ ὄχι ἁπλῶς νὰ εἶναι ἕτοιμοι, ἀλλὰ νὰ ἔχουν κιόλας λιποτακτήσῃ, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς τὰς θυσίας. E Καὶ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, εἶναι δυνατὸν νὰ καταδειχθῇ καὶ ἀπὸ τὸν χρόνον ποὺ ἐπετράπησαν. Διότι, μετὰ τὴν ἑορτὴν ποὺ ἐτέλεσαν εἰς τοὺς πονηροὺς δαίμονας, τότε ἐπέτρεψε τὰς θυσίας, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· ἐτρελλάθηκατε καὶ ἐπιθυμεῖτε νὰ θυσιάζετε. Προσφέρατε λοιπὸν καὶ εἰς ἐμὲ θυσίας. Ἀλλ' ὅμως, ἀφοῦ ἐπέτρεψεν ἔστω καὶ αὐτό, δὲν τὸ ἐπέτρεψεν ἀπεριόριστα, ἀλλὰ μὲ τὴν σοφωτάτην μέθοδόν του τὸ περιώρισε πάλιν. Καὶ ὅπως ὁ ἰατρὸς ἐκεῖνος (τίποτε βέβαια δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ ἴδιον παράδειγμα). 625 A ἀφοῦ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀσθενοῦς ἔφερεν ἀπὸ τὸ σπίτι του φιάλην καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν μόνον ἀπὸ αὐτὴν νὰ πίνῃ κρύον νερὸ καὶ ὁ ἀσθενὴς ἀφοῦ ἔτσι ἐπείσθη, κρυφὰ τότε ὁ ἰατρὸς διέταξε τοὺς νοσοκόμους νὰ σπάσουν τὴν φιάλην, ὥστε ἀνύποπτα καὶ κρυφίως νὰ τὸν ὁδηγήσῃ μακρυὰ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν του. Τὸ ἴδιον ἔπραξε καὶ ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐπέτρεψε τὴν θυσίαν, δὲν ἄφησε νὰ γίνεται αὐτὴ εἰς κανένα ἄλλον τόπον τῆς οἰκουμένης, παρὰ μόνον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἐπρόσφεραν ἐκεῖ τὴν θυσίαν, κατέστρεψε τὴν πόλιν, ὥστε μὲ τὴν καταστροφήν της νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν μακρυὰ ἀπὸ τὸ πρᾶγμα. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ ἰατρὸς μὲ τὴν θραῦσιν τῆς φιάλης ἀπεμάκρυνε τὸν ἄρρωστον ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν του. B Διότι, ἐὰν φανερὰ τοὺς ἔλεγαν «ἀπέχετε», δὲν θὰ ἠνείχοντο μὲ εὐκολίαν νὰ ἀποστοῦν ἀπὸ τὴν τρέλλαν των νὰ θυσιάζουν. Τώρα ὅμως μὲ τὴν ἔλλειψιν τοῦ τόπου, κρυφὰ τοὺς ἀπομακρύνει καὶ ἀπὸ τὴν μανίαν, ποὺ ἔχουν διὰ τὸ πρᾶγμα. Ἂς εἶναι λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα, ὁ μὲν ἰατρὸς ὁ Θεός, ἡ δὲ φιάλη ἡ πόλις, ὁ ἄρρωστος, ὁ δύστροπος ἰουδαϊκὸς λαὸς καὶ ἡ ψυχροποσία, ἡ ἄδεια καὶ ἡ δυνατότης τῶν θυσιῶν. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἰατρὸς μὲ τὸ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν φιάλην συγκρατεῖ τὸν ἄρρωστον ἀπὸ τὴν βλαβερὰν ἀπαίτησίν του, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς μὲ τὸ νὰ καταστρέψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἀπλησίαστον, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὰς θυσίας. Διότι ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ κάμῃ αὐτό, διατί περιώρισε τὴν τελετὴν αὐτὴν εἰς ἕνα τόπον, αὐτὸς ποὺ εἶναι παντοῦ παρὼν καὶ γεμίζει μὲ τὴν παρουσίαν του τὰ πάντα; C Διατί δέ, ἀφοῦ περιώρισε τὴν μὲν λατρείαν εἰς θυσίας, τὰς δὲ θυσίας εἰς τόπον, τὸν δὲ τόπον εἰς καιρόν, τὸν δὲ καιρὸν εἰς μίαν πόλιν, κατέστρεψεν ἔπειτα τὴν πόλιν

αὐτήν; Καὶ τὸ περισσότερον θαυμαστὸν καὶ παράδοξον πρᾶγμα εἶναι τοῦτο· ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη εἶναι διάπλατα ἀνοικτὴ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὅπου ὅμως δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ τελέσουν τὴν θυσίαν, ἡ δὲ Ἱερουσαλήμ, ὅπου μόνον ἐπετρέπετο ἡ προσφορὰ τῆς θυσίας, ἔχει γίνει ἀπρόσιτο. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁλοφάνερη καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἠλιθίους ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς ἐκείνης; Καὶ ὅπως ὁ οἰκοδόμος, ἀφοῦ θέσῃ θεμέλια, ὑψώσῃ τοίχους, D κατασκευάσῃ θολωτὴν ὀροφὴν καὶ συνδέσῃ τὴν καμάραν αὐτὴν εἰς μίαν κεντρικὴν πέτραν, τὴν ὁποίαν, ἂν ἀφαιρέσῃ, θὰ διαλύσῃ ὅλην τὴν ἁρμογὴν τοῦ οἰκοδομήματος, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἀφοῦ κατὰ κάποιον τρόπον κατέστησε τὴν πόλιν σύνδεσμον τῆς λατρείας, ἔπειτα μὲ τὸ νὰ καταστρέψῃ αὐτήν, κατέλυσε καὶ ὁλόκληρον τὸ ὑπόλοιπον οἰκοδόμημα τοῦ θρησκευτικοῦ τρόπου ζωῆς.

7. Ἡ μάχη λοιπὸν ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, ἂς καταπαύσῃ ἐδῶ. Σήμερα ἐρρίψαμεν τὰ βέλη ἐναντίον τους μὲ τὸ νὰ εἴπωμεν τόσα μόνον, ὅσα ἦσαν ἀρκετὰ — μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα χρειάζονται — διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἀδελφῶν μας. E Ὑπολείπεται τώρα νὰ θερμοπαρακαλέσω ἐσᾶς, ποὺ παρίστασθε ἐδῶ, νὰ ἐπιδείξατε πολλὴν φροντίδα διὰ τὰ μέλη μας, καὶ νὰ μὴ λέγετε, τί μὲ ἐνδιαφέρει; Διατί ἐγὼ νὰ ἐνδιαφέρωμαι καὶ νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τοὺς ἄλλους; Ὁ Δεσπότης μας ἀπέθανε δι᾽ ἡμᾶς καὶ ἐσὺ δὲν προφέρεις οὔτε μίαν λέξιν; Ποίαν συγχώρησιν θὰ λάβῃς; Ποίαν δικαιολογίαν θὰ προβάλῃς; Πές μου, πῶς, μὲ ποῖον θάρρος θὰ παραστῇς μπροστὰ εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἀδιαφορῇς διὰ τὴν ἀπώλειαν τόσων ψυχῶν; Μακάρι νὰ ἠμποροῦσα νὰ γνωρίζω τοὺς πιστοὺς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι συχνάζουν εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων καὶ δὲν θὰ εἶχα ἀνάγκην ἀπὸ τὴν βοήθειάν σας, ἀλλὰ μόνος θὰ ἔκαμα τὴν ἐπανόρθωσίν των καὶ πολὺ γρήγορα μάλιστα. 626 A Ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ διορθώσῃς τὸν ἀδελφόν σου, καὶ ἂν ἀκόμη χρειασθῇ νὰ προσφέρῃς τὴν ζωήν σου, μὴ παραιτῆσαι, ἀλλὰ γίνε μιμητὴς τοῦ Δεσπότου σου. Καὶ ἂν ἔχῃς δοῦλον, καὶ ἂν ἔχῃς γυναῖκα, κράτησέ τους μέσα εἰς τὸ σπίτι, ἔστω καὶ μὲ πολλὴν βίαν. Διότι, ἐὰν δὲν τοὺς ἐπιτρέπῃς νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ θέατρον, πολὺ περισσότερον δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἐπιτρέπῃς νὰ ἐπισκέπτωνται τὰς συναγωγάς· ἡ παρανομία αὐτὴ εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ ἐκείνην. Τὸ νὰ πηγαίνῃ κανεὶς εἰς τὸ θέατρον εἶναι ἁμαρτία, τὸ νὰ πορεύεται ὅμως εἰς τὴν συναγωγὴν εἶναι ἀσέβεια. Καὶ λέγομεν αὐτά, ὄχι διὰ νὰ ἀφήνετε νὰ συχνάζουν εἰς τὰ θέατρα, διότι καὶ ἐκεῖνα εἶναι κακόν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐμποδίζετε αὐτὸ ἐδῶ πολὺ περισσότερον.

Τί τρέχεις νὰ ἴδῃς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Θεομάχων Ἰουδαίων, πές μου, ἀνθρώπους ποὺ παίζουν σάλπιγγας; Ἔπρεπε ἐσὺ νὰ κάθεσαι εἰς τὸ σπίτι σου καὶ νὰ στενάζῃς B καὶ νὰ χύνῃς δάκρυα διὰ λογαριασμόν τους, διότι αὐτοὶ ἀντιμάχονται τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχουν τὸν διάβολον, ποὺ χορεύει. Διότι αὐτὸ ποὺ γίνεται χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ — πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον ὡμίλησα καὶ παραπάνω — καὶ ἂν ἀκόμη κάποτε εἶχεν ἐπιτραπῇ νὰ γίνεται, ὕστερα γίνεται παρανομία καὶ αἰτία δι᾽ ἀπείρους τιμωρίας. Κάποτε οἱ Ἰουδαῖοι ἔπαιζαν σάλπιγγας, τότε δηλαδὴ ποὺ ἐτελοῦσαν τὰς θυσίας, τώρα ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ κάμνουν αὐτό. Ἄκουσε λοιπὸν καὶ διὰ ποῖον λόγον ἔλαβαν τὰς σάλπιγγας. «Ποίησον σεαυτῷ», λέγει ἡ Γραφή, «σάλπιγγας ἐλατὰς ἀργυρᾶς» (Ἀριθ. 10, 2). Ἔπειτα, ὁμιλῶν διὰ τὴν χρῆσιν τῶν σαλπίγγων, ἐπρόσθεσε· «Καὶ σαλπιεῖται ἐν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ὁλοκαυτώμασιν ὑμῶν καὶ ταῖς θυσίαις τῶν σωτηρίων ὑμῶν» (Ἀριθ. 10, 10). Ποῦ εἶναι λοιπὸν τώρα ὁ βωμός; Ποῦ ἡ κιβωτός; Ποῦ ἡ σκηνὴ καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων; C Ποῦ ὁ ἱερεύς; Ποῦ τὰ Χερουβεὶμ τῆς δόξης; Ποῦ δὲ τὸ χρυσοῦν θυμιατήριον; Ποῦ τὸ ἱλαστήριον; Ποῦ ἡ φιάλη; Ποῦ τὰ σκεύη διὰ τὸν λιβανισμόν; Ποῦ ἡ φωτιὰ ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Ἄφησες ὅλα τὰ ἄλλα καὶ κρατᾶς μόνον τὰς σάλπιγγας; Βλέπεις ὅτι πιὸ πολὺ παίζουν παρὰ λατρεύουν; Ἀλλ᾽ ὅπως κατηγοροῦμεν ἐκείνους διότι παραβαίνουν τὸν νόμον, ἔτσι καὶ πολὺ περισσότερον κατηγοροῦμεν ἐσᾶς, διότι συναναστρέφεσθε μὲ αὐτούς, ποὺ παρανομοῦν· καὶ ὄχι μόνον αὐτοὺς ποὺ τοὺς συναναστρέφονται εἰς τὰς συναγωγάς, ἀλλὰ καὶ ὅσους ἠμποροῦν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν καὶ δὲν θέλουν. Μὴ μοῦ εἴπῃς, τί κοινὸν ὑπάρχει ἀνάμεσα εἰς ἐμένα καὶ εἰς ἐκεῖνον; Ξένος εἶναι καὶ ἄγνωστος. D Ἐνῷ ἀκόμη εἶναι πιστὸς καὶ μετέχει μαζί σου εἰς τὰ μυστήρια καὶ συχνάζει εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν, εἶναι περισσότερον οἰκεῖος σου καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Ὅπως λοιπὸν τιμωροῦνται μὲ τὴν ἰδίαν τιμωρίαν, ὄχι μόνον οἱ κλέπται, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ ἀποτρέψουν τὴν κλοπὴν καὶ δὲν τὴν ἐμπόδισαν, ἔτσι τιμωροῦνται ὄχι μόνον οἱ ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἠμποροῦν μὲν νὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν ἄλλους καὶ δὲν τὸ κάμνουν, ἢ διότι δὲν θέλουν, ἢ ἀπὸ φόβον, ἢ ἀπὸ νωθρότητα. Διότι καὶ αὐτός, ποὺ ἐπαράχωσε τὸ τάλαντον, ὁλόκληρον τὸ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Δεσπότην, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐπολλαπλασίασεν ἐτιμωρεῖτο. Καὶ ἐσὺ λοιπόν, ἂν ὁ ἴδιος παραμείνῃς καθαρὸς καὶ ἀκέραιος, E δὲν πολλαπλασιάσῃς ὅμως τὸ τάλαντόν σου καὶ

δὲν ἐπαναφέρῃς εἰς σωτηρίαν ἄλλον ἀδελφόν, πού χάνεται, θὰ πάθῃς τὰ ἴδια καὶ ἐσὺ μὲ ἐκεῖνον.

Ἀγαπητοί μου, δὲν σᾶς ζητῶ πολλά! Ὁ καθένας ἀπὸ ἐσᾶς, ἂς ἐπαναφέρῃ πρὸς χάριν μου εἰς τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, ἂς ἀσχοληθῇ σοβαρὰ καὶ μὲ ζῆλον, ἂς ἀναζητήσῃ, ὥστε εἰς τὴν ἑπομένην σύναξίν μας νὰ παρουσιασθοῦμεν ἐδῶ μὲ περισσότερον θάρρος, προσκομίζοντες δῶρα εἰς τὸν Θεόν, δῶρα τιμιώτερα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ἐπαναφέροντες εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον τὰς ψυχὰς τῶν πλανημένων ἀδελφῶν μας. Καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ ὑποστοῦμεν ὕβρεις, 627 A νὰ δαρθοῦμεν, νὰ ὑποφέρωμεν ὁ,τιδήποτε ἄλλο, θὰ κάμωμεν τὸ κάθε τι, ὥστε νὰ τοὺς ἀνακτήσωμεν. Πράγματι ἀνεχόμεθα τοὺς ἀρρώστους καὶ ὅταν μᾶς λακτίζουν καὶ ὅταν μᾶς ὑβρίζουν καὶ ὅταν μᾶς εἰρωνεύονται. Καὶ δὲν μᾶς πειράζουν αἱ ὕβρεις των, ἀλλ' ἕνα μόνον πρᾶγμα ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἴδωμεν, τὴν ὑγείαν αὐτοῦ, ποὺ διαπράττει τόσας ἀσχημίας εἰς βάρος μας. Πολλὰς φορὰς μάλιστα ὁ ἀσθενὴς ξεσχίζει καὶ τὸ ἔνδυμα τοῦ ἰατροῦ, τοῦτο ὅμως δὲν στέκεται ἐμπόδιον εἰς ἐκεῖνον νὰ συνεχίσῃ τὴν θεραπείαν του. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπον, αὐτοὶ μὲν ποὺ φροντίζουν διὰ τὰ σώματα νὰ ἐπιδεικνύουν τόσην πολλὴν μέριμναν, ἡμεῖς δὲ νὰ ἀδιαφοροῦμεν καὶ νὰ νομίζωμεν ὅτι δὲν παθαίνομεν τίποτε τὸ φοβερόν, ὅταν τόσαι ψυχαὶ χάνωνται καὶ ὅταν τὰ μέλη μας σαπίζουν; Ὁ Παῦλος ὅμως δὲν ἐσκέπτετο ἔτσι. Ἀλλὰ πῶς; «Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; B Τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;», λέγει (Β´ Κορ. 11, 29). Αὐτὴ τὴ φλόγα δέξου καὶ ἐσὺ μέσα σου. Καὶ ὅταν ἴδῃς τὸν ἀδελφόν σου νὰ χάνεται, εἴτε σὲ εἰρωνεύεται, εἴτε σὲ ὑβρίζει, εἴτε σὲ κτυπᾷ, εἴτε σὲ ἀπειλεῖ πὼς θὰ γίνῃ ἐχθρός σου, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο σοῦ ἀντιτείνει, ὅλα νὰ τὰ ὑπομείνῃς μὲ γενναιότητα, διὰ νὰ κερδίσῃς τὴν σωτηρίαν του. Ἐὰν αὐτὸς γίνῃ ἐχθρός σου, ὁ Θεὸς θὰ εἶναι φίλος σου καὶ θὰ σὲ ἀμείψῃ μὲ μεγάλα ἀγαθὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως. Εἴθε τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων νὰ ἐπανεύρουν τὴν σωτηρίαν των οἱ πλανεμένοι καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὴν ἄγραν, καὶ οἱ βλάσφημοι ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν νὰ γνωρίσουν τὸν Χριστὸν ποὺ σταυρώθηκε δι' αὐτούς. C Καὶ ἔτσι ὅλοι μαζὶ μὲ μίαν καρδίαν καὶ μὲ τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων νὰ ἐπανεύρουν τὴν σωτηρίαν των οἱ πλανε-Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις μαζὶ μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Γένοιτο!

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

λέγχετο δὲ ὕστερον

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΛΟΓΟΙ

ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ